

ΔΙΑΛΟΓΟΣ
ΓΙΑ ΤΟ
ΖΕΪΜΠΕΚΙΚΟ

ΔΑΥΛΟΣ

ΔΡΧ. 1500

ΓΥΝΑΙΚΕΣ «ΔΙΑΒΑΖΑΝ» ΤΟΝ ΔΙΣΚΟ ΤΗΣ ΦΑΙΣΤΟΥ

‘Ο ἀφορισμὸς τῶν Κλεφταρματολῶν
ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο

Μηνιαίο Περιοδικό
Κυδαθηναίων 29, Πλάκα
105 58 Αθήνα.
Τηλέφωνα: 3223957, 9841655.
Τηλεομοιότυπος: 3314997.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ («Internet»):
<http://www.davlos.gr>
Ήλεκτρονική Άλληλογραφία:
davlos@otenet.gr

•
Τα Γραφεία του «Δ» λειτουργούν
πρωινές ώρες 9.30 - 14.30
καθημερινά (και Σάββατο).

•
Ίδρυτής-Ίδιοκτήτης-
Έκδότης-Διευθυντής:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ
Άχιλλέως - Μουσών 51
Παλαιό Φάληρο.

•
Φωτοστοιχειοθεσία - Άτελιέ:
PRESS LINE
Μάγερ 11, Αθήνα, τηλ.: 5221792.
Έκτυπώσεις:
Π. ΚΟΚΚΑΛΗΣ
Βιβλιοδεσία:
Κ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΟΣ

•
• Τιμή αντίτυπου: 1.500 δρχ.
• Δωδεκάμηνη συνδρομή: 14.000 δρχ.
• Οργανισμών κ.λπ.: 20.000 δρχ.
• Φοιτητών: 10.000 δρχ.
• Έξωτερικού: 65 δολλ. ΗΠΑ.
• Η συνδρομή καταβάλλεται
κατά την έγγραφη.
• Η συνδρομή ανανεώνεται
αυτόματως μετά την λήξη του
12μήνου. Διακοπή της συνδρομής
γίνεται μόνον κατόπιν
τηλεφωνήματος του ενδιαφερομένου.

•
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΔΕΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΝΤΑΙ

•
Τα χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

•
Όλες οι συνεργασίες και τα
ταχυδρομικά εμβάσματα στη διεύθυνση:
ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ, Μουσών 51
175 62, Π. Φάληρο, Αθήνα.

•
Παρακαλούνται οι συνδρομητές
που αλλάζουν διεύθυνση, να το
γνωστοποιούν στο περιοδικό.

•
Επιτρέπεται η αναδημοσίευση
κειμένων του «Δ», με την προϋ-
πόθεση ότι θα αναφέρεται ρητώς
η πηγή τους.

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ:

ΣΕΛΙΣ 12080:
170 χρόνια όρφάνιας

Δ.Ι.Α.

ΣΕΛΙΣ 12082:
ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ
Ν. ΚΑΛΑΪΤΖΗΣ, Δ.Α., ΣΤ. ΨΑΡΙΑΝΟΣ, Α. ΦΙΛΙΠΠΑΣ, Ν.
ΑΣΠΩΤΗΣ, Δ. ΚΡΟΝΙΔΗΣ, Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ.

ΣΕΛΙΣ 12089:
*Πώς οι ξένοι μπορούν να μιλούν ελληνικά,
χωρίς να τα γνωρίζουν!*

Π.Α. ΚΟΥΒΑΛΑΚΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12093:
*Γιατί δεν εισήχθη το Έλληνικό Άλφάβητο
στούς σλαβικούς λαούς;*

Θ.Γ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΕΛΙΣ 12097:
Ο άφορισμός των Κλεφτών από το Πατριαρχείο το 1805
ΑΘ. ΚΟΥΚΟΒΙΣΤΑΣ

ΣΕΛΙΣ 12105:
Γυναίκες διάβαζαν τον Δίσκο της Φαιστού
ΒΑΣ. ΚΑΤΣΙΑΔΡΑΜΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12115:
Ρήσεις του Κορνήλιου Καστοριάδη
Π.Α. ΚΟΥΒΑΛΑΚΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12118:
Ποιό «όμόθησκον»;
Π.Α. ΚΟΥΒΑΛΑΚΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12121:
Άλη πασσάς: Η άλλη όψη
ΑΘ. ΚΟΥΚΟΒΙΣΤΑΣ

ΣΕΛΙΣ 12128:
Ποιούς εξυπηρετεί η «ένσωμάτωση»;
Π.Α. ΚΟΥΒΑΛΑΚΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12131:
Ο Ζεϊμπέκικος ρυθμός
ΣΤ. ΒΑΣΔΕΚΗΣ - Κ. ΣΚΑΒΑΝΤΖΟΣ

ΣΕΛΙΣ 12137:
Η χρονολόγηση των κατακλυσμών
ΔΗΜ. ΜΑΡΓΕΤΗΣ - Γ. ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ

ΣΕΛΙΣ 12141:
Γλώσσα και ύφος στον Ήρακλειτο
ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΝ

ΣΕΛΙΣ 12141:
Ήρακλειτος: ο κολυμβητής στο Σύμπαν
Κ.Χ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12147:
Χριστιανισμός και Φιλοσοφία
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΠΟΣ

ΣΕΛΙΣ 12150:
Πανάρχαιο οδικό δίκτυο μεταξὺ Λακωνίας-Μεσσηνίας
ΕΥΓΕΝΙΑ ΔΑΡΒΙΡΗ

ΣΕΛΙΣ 12153:
Ο άκρωτηριασμός της επιθυμίας
Δρ. ΦΩΤΙΟΣ ΑΥΡΗΛΙΩΝΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12158:
Στή γλώσσα των συμβόλων
Δ.Ι.Α.

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

Ο ΚΑΛΑΘΟΣ ΤΩΝ ΑΧΡΗΣΤΩΝ: σελ. 12088 • ΟΙ ΓΕΝΝΗ-
ΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ: σελ. 12095 •
ΧΡΟΝΙΚΑ: σελ. 12103 • Η ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΡΟ-
ΠΑΤΟΡΩΝ ΗΜΩΝ: σελ. 12119 • ΕΘΝΙΚΑ: σελ. 12129 • ΑΙΣΙΜΑ
ΚΑΙ ΑΔΗΡΙΤΑ: σελ. 12135 • Ο ΑΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ: σελ. 12152 • Η
ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ: σελ. 12153.

170 χρόνια όρφάνιας

170 χρόνια ακριβώς από την νεώτερη κρατικοποίηση του Έλληνισμού.
170 χρόνια κρίσεως της σχέσεως του Έλληνα με το παρελθόν του.

Γέννημα του Εύρωπαϊκού Ἀστισμοῦ τὸ κράτος αὐτὸ συγκρότησε ἓνα ἰδεολογικὸ πρόσωπο-γελοιογραφία τοῦ γεννήτορός του· καὶ καθ' ὁδὸν ἢ γελοιογραφία αὐτὴ ἔγινε πρὸς κωμικοτραγικὴν, ὅταν συμπληρώθηκε μὲ τὸ «κολλάζ» τοῦ βυζαντινισμοῦ. Καὶ περιέφερε στὰ πρῶτα 100 χρόνια τὴν διχασμένη αὐτὴ θλιβερὴ του ὑπαρξὴ παραπαίοντας ὡς τὸ 1922, ὅταν τὸ ψεύτικο ἀστοβυζαντινὸ ὑπερεγὼ του κατέρρευσε παταγωδῶς ἀπὸ τὸν χάρτινο θρόνο του.

Ἡ ἀπόπειρά του νὰ συμφιλιωθῇ μὲ τὸν ἀληθινὸ γονέα του, τὸ μεγαλειό καὶ τὴν αἴγλη τῆς Ἑλλάδος, πὺν πράγματι εἶχε ἐκδηλωθῇ μὲ τοὺς μεγάλους διαφωτιστὲς πρὸ τοῦ 1821, σκόνταφτε σ' ἓνα ἐγγενὲς αἷτιο: τὴν ἀπόλυτὴ ἐξάρτησις τῆς προσπάθειας ἀπὸ τὸν πατριὸς της, τὸν Ἀστικὸν Εὐρωπαϊκὸν Διαφωτισμό. Γι' αὐτὸ ἡ Νεοελληνικὴ Ἀρχαιογνωσία δὲν ἦταν ποτὲ τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἐπίσης γελοιογραφία τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀρχαιογνωσίας. Καὶ ὡς τέτοια, ἀλλ' ἐπὶ πλέον καὶ ὡς ἄγρια καὶ ὑπουλα καταπολεμούμενη καὶ ἐκτρεπόμενη ἀπὸ τὸν ἄλλο πατριὸς, τὸν βυζαντινισμό, ὑπῆρξε ἀπολύτως ἄγονη, στεῖρα, ἀντιδημιουργική· δὲν προσέθεσε τίποτε στὴν παγκόσμια ἐπιστήμη καὶ συνειδήσι καὶ στὸν παγκόσμιον προβληματισμό. Καὶ κατὰ φυσικὴν ἀναγκαιότητα ἐν τέλει ἐξαλλάχθηκε σ' ἓνα ἀκόμη ἰδεολογικὸ τραῦμα στὴν τραγικὴ φιγούρα τοῦ κρατικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Μετὰ τὸ νανάγιο τοῦ ἀστοβυζαντινισμοῦ τὸ 1922 οἱ χρεωκοπημένοι δύο πατριῶτες τοῦ Ἑλληνα δὲν ἀπέσχον ἀπὸ τραπέζης καὶ κοιτῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἦταν καὶ εἶναι πανταχοῦ παρόντες, αὐτοπροσώπως ἢ μὲ τίς ἐκσυγχρονισμένες προσωπίδες, πὺν ἐν τῷ μεταξὺ παρῆγε ἢ παλαιὰ εὐρωπαϊκὴ διοργανία ἰδεολογιῶν καὶ διοθεωριῶν. Καὶ ὁ ἀληθινὸς γονεὺς κατεδιώκετο ἢ ἐγελοιοποιεῖτο ἀπηνῶς, ἀνηλεῶς καὶ συνεχῶς ἐν ὀνόματι τῶν παρεισάκτων. Πραγματικὰ τάσεις πὺν ἐπεκαλοῦντο τὴν ιδιότητα τῶν ἡρακλέων τοῦ ὀρφανοῦ αὐτοῦ ἔθνους, οὔτε μία φορὰ δὲν τοῦ εἶπαν ποιὸς εἶναι ὁ πατέρας του. Στὴ γλῶσσα τῶν ἐθνικιστικῶν ὀχυρῶν τῆς μετὰ τὸ 1922 ἱστορίας μας («Γ' Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς» τοῦ Μεταξᾶ, «Ἐθνικὰ Ἀπελευθερωτικὰ Μέτωπα» ἐπὶ γερμανοκατοχῆς, «Ἐθνικο-

φροσύνη», Θρόνος, Στρατιωτικό Καθεστώς 1967-1974, Πατριωτικό ΠΑΣΟΚ κ.λπ.) τὸ μήνυμα τῆς παγκοσμιότητας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ λέξη Ἑλληνικότητα μὲ τὴν διαπλανητικὴ ἐκρηκτικὴ τῆς δύναμη εἶναι ἀπηγορευμένοι καρποὶ καὶ γι' αὐτὸ ἀπουσιάζουν παντελῶς. Καὶ φυσικὰ ὅλα αὐτὰ ναυάγησαν καὶ σήμερα βρίσκονται στὸν πάτο τοῦ ἰδεολογικοῦ τίποτα. Καὶ ἡ ἱστορικὴ ὀρφάνια τοῦ Ἑλληνα μετατρέπεται πιά σὲ κωματώδη ἱστορικὴ ἀσυνειδησία.

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1982 ἐκκυκλοφόρησε ἓνα μικρὸ καὶ φτωχὸ περιοδικὸ στὴν Ἀθήνα· εἶναι αὐτὸ ποὺ κρατᾶτε στὰ χέρια σας. Δὲν τρέφουμε αὐτά-πάτες οὔτε διεκδικοῦμε κανένα ἔπαθλο γιὰ τὰ 17 χρόνια τῆς προσπάθειάς μας. Ὅμως δοκιμάσαμε νὰ συνειδητοποιήσωμε, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς θαυμάτης ὀδύνης ποὺ προκαλεῖ ἡ ἱστορικὴ ὀρφάνια ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλεύθερης ἀναζητήσεως ποὺ ἐπιτρέπει ἡ ἰδεολογικὴ μοναξιά, ποιοὶ εἴμαστε ἐμεῖς καὶ ἀπὸ ποῦ ἐρχόμαστε. Καὶ εἶδαμε τὸν ἀληθινὸ γονέα, χωρὶς νὰ φορᾶμε τὰ παραμορφωτικὰ κάτοπτρα τῶν ξένων, μὲ τὰ ὁποῖα τὸν βλέπαμε ἕως τότε· τὸν εἶδαμε ὀλοζώντανο –ὄχι στὸ νεκροταφεῖο τῆς ἱστορίας–, παγκόσμιο –ὄχι ἐντοπισμένο σ' ἓνα μέρος τῆς Γῆς– καὶ παντοδύναμο –ὄχι ἀχνὴ φυσιογνωμία χαμένη μέσα στὴν πληθὺ τῶν ἄλλων ἱστορικῶν πνευματικῶν σκιάχτρων· τὸν εἶδαμε δημιουργικὰ κι ὄχι ἱστοριστικά· καὶ προσπαθοῦμε νὰ τὸν θγάλουμε ἀπὸ τὸ χθές, ὅπου τὸν πέταξαν οἱ πατριοὶ μας, καὶ νὰ τὸν κάνουμε ὁδηγὸ στὸ Σήμερα καὶ τὸ Αὔριο. Ὁδηγὸ ὄχι μόνο δικό μας, ἀλλὰ ὀλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας. Ἀλλ' ἄς μᾶς κρίνουν ἄλλοι.

Ὅσοι ἀποπειράθηκαν νὰ μᾶς μιμηθοῦν στὰ χρόνια αὐτὰ (ἂν δὲν ἔχουν ὡς μοναδικὸ –καὶ τρισάθλιο θεδαίως– σκοπὸ τους τὴν χρησιμοποίησιν τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐμπορεύματος, ὅπως δυστυχῶς συμβαίνει ἤδη σὲ εὐρεῖα ἔκτασιν) ἄς καταλάβουν, ὅτι ἓνας εἶναι ὁ ἀληθινὸς γονεὺς οἰονδήποτε τέκνον· οἱ δύο (ἢ τρεῖς) «πατέρες» διχάζουν (καὶ τριχάζουν) τὸν ψυχισμὸ τοῦ Ἑλληνα. Ἄς πάψουμε νὰ τροφοδοτοῦμε αὐτὸ ποὺ ὅλοι πιά καταλαβαίνουμε, ὅτι μᾶς κατατρύχει· τὴν ἑλληνικὴ «ἐθνικὴ σχιζοφρένεια».

Ὁ «Δαυλὸς» σὲ μερικὸν μῆνες θὰ ἐπιχειρήσῃ μία πρωτότυπη προσπάθεια μὲ διπλὸ σκοπὸ: νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ ἔξοδός μας ἀπὸ τὸν νάρθηκα τῆς ἰδεολογικῆς μοναξιάς καὶ νὰ ζευχθῇ ὁ ἱστορικὸς διχασμὸς, ποὺ ἐπὶ αἰῶνες παρέλυσε καὶ ἐστεῖρωσε κάθε δημιουργικὴ καὶ ἀναγεννητικὴ δυνατότητα τῶν Ἑλλήνων.

Δ.Ι.Α.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Τσιμεντάρισαν τὸν «τάφο τοῦ Ὅμηρου»

Ἀξιότιμε κ. διευθυντά,

Πολὺς λόγος ἔχει γίνεи για τὸν τόπο γεννήσεως καὶ θανάτου τοῦ μεγίστου τῶν ποιητῶν, τοῦ ἰσοθέου Ὅμηρου. Διάφορες ἀναφορὲς ἀπὸ ἀρχαίους ἱστορικούς, καθὼς καὶ ἄλλους ἀνθρώπους ποὺ κατὰ καιροὺς ἔχουν δείξει ἐνδιαφέρον για τὸν ποιητὴ, φανερόνουν στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ περάσουν ἀπαρατήρητα. Ἡ παρατήρηση καὶ ἀνάλυση αὐτῶν ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ τάφος τοῦ Ὅμηρου ὁρίζεται στὸ νησί τῆς Ἴου.

Ἐπὶ πόλεις εἶχαν ἔλθει σὲ διαμάχη, ὅσον ἀφορᾷ στὸν τόπο γεννήσεως τοῦ Ὅμηρου, μὲ σκοπὸ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς νὰ οἰκειοποιηθῇ τὴν τιμὴ τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου ποιητοῦ. «Ἐπὶ πόλεις μάρνονται σοφὴν διὰ ρίζαν Ὅμηρον Σμύρνη, Χίος, Κολοφών, Ἰθάκη, Πύλος, Ἀργος, Ἀθῆναι» ἢ κατ' ἄλλην ἔκδοσιν: «Ἐπὶ πόλεις διερίζουσι περὶ τὴν ρίζαν τοῦ Ὅμηρου Σμύρνα, Ρόδος, Κολοφών, Σαλαμίς, Ἴος, Ἀργος, Ἀθῆναι». Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μοναδικὴ αὐτὴ ἀναφορὰ στὴν ἐπιγραφή δὲν ὑπάρχει ἄλλο στοιχεῖο, ποὺ νὰ ἀποδεικνύη, πὼς ὁ ποιητὴς γεννήθηκε στὴν Ἴο.

Ὅμως οἱ ἐνδείξεις για τὸν θάνατο τοῦ Ὅμηρου εἶναι περισσότερες καὶ ἀναμφισβήτητες, καθὼς ἀναδύνουν ἀδιάσειστα στοιχεῖα, πὼς ὁ ποιητὴς ἐτάφη στὴν Ἴο. Συγκεκριμένα ὁ Ἡρόδοτος στὸ βιβλίο του «Περὶ Ὅμηρου γενέσεως καὶ βιωτῆς» ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ὅμηρος, ἐνῶ ταξίδευε ἀπὸ Σάμο για Ἀθῆνα, παρεσύρθη τὸ πλοῖο του στὴν Ἴο, ὅπου ἀρρώστησε καὶ πέθανε. Ἀργότερα οἱ Ἰῆτες ἔκαναν μία ἐπιγραφή πρὸς τιμὴν του: «... τελευτήσας δὲ ἐν τῇ Ἴω, αὐτοῦ ἐπ' ἀκτῆς ἐτάφη ὁπότε τῶν συμπλεόντων καὶ τῶν πολιτηῶν ὅσοι ἐν διαλογῇ

ἐγεγέννητο αὐτῷ καὶ τὸ ἐλεγεῖον τόδε ἐπέγραψαν Ἰῆται... “Ἐνθάδε τὴν Ἰερὰν κεφαλὴν κατὰ γαῖαν καλύπτει ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα θεῖον Ὅμηρον”. Ἡ γραφή αὐτοῦ τοῦ κειμένου θεωρήθηκε ἀργότερα τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος, ἔτσι ἀμφισβητήθηκε, πὼς ὁ γράφων εἶναι ὁ Ἡρόδοτος, παρ' ὅλο ποὺ τὸ ἔργο εἶχε ὑπογραφή ὡς «Ἡροδότου Ἀλικαρνασσηῶς».

Πληροφορίες παίρνουμε καὶ ἀπὸ τὸν Στράβωνα (βιβλ. 10, κεφ. Ε, παρ. 1): «Ταύτης (τῆς Θήρας) δ' εἰς ἑκατὸν (σταδίους) ἀπέχει νησίδιον Ἴος, ἐν ᾧ κεκηδεῖσθαι τινὲς φασὶ τὸν ποιητὴν Ὅμηρον...».

Για τὴν ταφή τοῦ Ὅμηρου στὴν Ἴο ὁμιλεῖ καὶ ὁ Σκύλαξ: «Ἀὐταὶ μὲν εἰσι Κυκλάδες, ὑπὸ δὲ ταύταις ἕτεραι νῆσοι αἶδε πρὸς Νότον Ἴος καὶ λιμὴν ἐν ταύτῃ Ὅμηρος τέθαιπται» (Σκύλακος Καρυανδέως, «Περὶ πλους», τόμος 1, σελ. 46).

Ἡ παράδοση ἄλλως τε τῆς ταφῆς ὀφείλεται στὸν χρῆσμο τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν, τὸν ὁποῖο ἀναφέρει ὁ Πausanias («Φωκικά», βιβλ. Χ, κεφ. 24, ἐδάφ. 2):

«Θεάσαιο δ' ἂν καὶ εἰκόνα Ὅμηρου χαλκὴν ἐπὶ στήλῃ καὶ ἐπιλέξει τὸ μάντευμα ὃ γενέσθαι τῷ Ὅμηρῳ λέγουσιν.

Ὅλβιε καὶ δυσδαῖμον (ἔφνυ γὰρ ἐπ' ἀμφοτέροισι)

Πατρίδα δίζηαι μητρὶς δέ τοι, οὐ πατρὶς ἐστὶ

Ἔστιν Ἴος νήσος μητρὸς πατρὶς, ἣ σε θανόντα

Δέξεται, ἀλλὰ νέων παίδων αἰνιγμα φύλαξαι».

[Στὰ νέα Ἑλληνικά: «Εὐτυχισμένε καὶ δυστυχισμένε (διότι ἐγεννήθης καὶ για τὰ δύο), ζητεῖς πατρίδα, ἀλλ' ὑπάρχει τῆς μητρὸς σου πατρὶς, ἣ ὁποία δὲν εἶναι πατρὶς σου. Ὑπάρ-

**‘Ο πιθανός τάφος του ‘Ομήρου στην Ίο. Τα δάπεδα του μνημείου έχουν επι-
στρωθῇ ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία μὲ γκρὸ-μπετόν! Οἱ ἐπισκέπτες ἔχουν
ἐλεύθερη πρόσβαση μέχρι τὰ σφισζόμενα λείψανα τοῦ τάφου, πατώντας πάνω του!**

χει μία νῆσος Ἴος, πατρὶς τῆς μητρός σου, ἢ ὁποία θὰ σὲ δεχθῇ θανόντα, ἀλλὰ φυλάξου ἀπὸ τὸ αἶνιγμα τῶν νεωτέρων».

Ἐπίσης ἀναφέρει στὸ ἴδιο διδλίο: «Δει-
κνύουσι δὲ οἱ Ἰῆται καὶ Ὀμήρου μνῆμα ἐν
τῇ νήσῳ καὶ ἐτέρωθι Κλυμένης, τὴν Κλυ-
μένην μητέρα εἶναι τοῦ Ὀμήρου λέγοντες».

Ὁ Ρωμαῖος ἱστορικός Πλίνιος ἀναφέρει:
«*Ios a Naxo vigint quattuor milia passuum
Homeri sepulgro veneranda congritudinis
viginti guingue milia ante phoenice appellata*»
(διδλίο IV, κεφ. XXIII).

Τὸ 1771 ὁ Ὁλλανδὸς ἀξιωματικὸς Πᾶς
Βὰν Κρίνεν στὴν βορειότερη ἄκρη τῆς Ἴου,
στὴν περιοχὴ Πλακωτὸς κοντὰ στὴ θάλασ-
σα πάνω σ’ ἓνα λόφο ἀπὸ μαρμαρυγιακὸ
σχιστόλιθο, πού ἀυλακώνεται ἀπὸ φλέδες
πηγματικὸυ χαλαζία καὶ στεφανώνεται ἀπὸ
ἐνοστώσεις γαλάζιου μαρμάρου, ἀνεκάλυψε
ἐπιγραφή πού γράφει «ΒΟΥΛΟΣ ΕΠΟΙΕΙ»

καὶ μαρμάρινη πλάκα μὲ τὸ γνωστὸ ἀπὸ τὸ
κείμενο ἐπίγραμμα: «*Ενθάδε τὴν ἱεράν κε-
φαλὴν κατὰ...*». Τὶς ἐπιγραφές αὐτές καὶ
διάφορα κτερίσματα τοῦ τάφου ὁ Ὁλλαν-
δὸς (κατὰ τὴν προσφιλεῖ συνήθεια τῶν ξέ-
νων) πήρε μαζί του στὸ Λιδόρνο καὶ ἔπει-
τα στὴν Ἀγγλία. Ἀπὸ τὴν μορφή τῶν γραμ-
μάτων μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι οἱ ἐπιγραφές
ἀποκλείεται νὰ εἶναι τῶν ἀρχαίων χρόνων,
ἀνήκουν δὲ στοὺς Ρωμαῖκούς χρόνους.

Δυστυχῶς τὸν τάφο ἔκτος ἀπὸ ὠρισμένες
πέτρες καὶ μάρμαρα «τσιμεντάρισε» κά-
ποιος ἀνεγκέφαλος, γιὰ νὰ εἶναι εὐκολώ-
τερη ἡ πρόσβαση τῶν τουριστῶν πάνω σ’
αὐτὸν (σᾶς παραθέτω φωτογραφίες).

Ἀνακεφαλαιώνοντας μποροῦμε νὰ
ποῦμε, ὅτι α) ὁ Ὀμηρος δὲν γεννήθηκε
στὴν Ἴο ἀλλὰ μόνο ἡ μητέρα του Κλυμένη,
β) πέθανε αὐτὸς καὶ ἡ μητέρα του στὴν Ἴο,
χωρὶς νὰ εἴμαστε ὅμως 100% σίγουροι, ὅτι

ὁ τάφος πού βρέθηκε ἐκεῖ εἶναι τοῦ ἰσόθε-
ου ποιητοῦ.

Μετὰ τιμῆς
Νικόλαος Καλαϊτζῆς
Στρατιωτικός

Τίνα Λεκάτη
Ἐπιχειρηματίας
Παιανία Ἀττικῆς

Ὁ ἐξισλαμισμός δὲν σημαίνει καὶ ἐκτουρκισμό

Κύριε διευθυντά,

Τὸ Εἰκοσιένα, καθ' ἃ φρονοῦμεν, ἐξεκί-
νησεν ὡς μία ἐθνικοκοινωνικὴ ἐπανάστα-
σις, διὰ τὴν μεταλαχθῆν ἐν τῇ πορείᾳ τῆς εἰς
μίαν θρησκευτικὴν τοιαύτην, ὡς ἦτο φυ-
σικὸν νὰ ἐκφυλισθῇ, εἴτα δὲ νὰ καταπνιγῇ
μὲ ὅλα τὰ –ἔως τὰς ἡμέρας μας– θλιβερὰ
ἐπακόλουθα. Ὁ ὅρος «θρησκευτικός» ἴσως
ξενίζει, ἴσως προκαλεῖ, ἴσως... ἴσως. Κακῶς
ὅμως καὶ ἀδίκως. Τοῦτο, διότι: Οἱ δύο ἀπα-
νωτοὶ ἀφορισμοὶ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε' ἐνα-
ντίον τῶν Σουλτανῶν εἶναι ἀρκούντως
εὐγλωττοὶ ὅπως καὶ τὰ ἀμέσως ὀλίγον
ἀργότερον διακηρυσσόμενα ὑπὸ τῶν κατὰ
τόπους δεσποτάδων: «Γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν
πίστιν τὴν ἁγίαν» καὶ «ὅσοι εἰς Χριστὸν πι-
στεύοντες εἶναι Ἕλληνες»...

Εἶναι παντελῶς γελοῖον σινάμα δὲ λίαν
προκλητικόν, διότι, ἂν μὴ τί ἄλλο, ὑποτιμᾷ
καὶ προσβάλλει θαναύσως τὴν νοημοσύνην
μας, τόσον τὸ ἔνα ὅσον καὶ τὸ ἄλλο. Διὰ τὸ
πρῶτον, λές καὶ οἱ Τοῦρκοι ἠνωχλοῦντο διὰ
τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τῶν Ἑλλήνων, ὅπό-
τε λίαν αἰφνιδίως τὸ '21 ἤρχισαν ἐμποδίζο-
ντες τούτους (τούς Ἕλληνας) εἰς τὴν

ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν των καθη-
κόντων ἀναγκάσαντες αὐτοὺς νὰ ἐπανα-
στατήσουν. Ἀλλ' ὅμως καὶ διὰ τὸ δεύτερον
τί νὰ εἰπωθῇ δι' αὐτό, τὸ ἐντελῶς ἀντιδια-
λεκτικόν, θλιβερόν καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἱστο-
ρικῆς ἀληθείας ἀνθελληνικόν.

Ὁ ἐξισλαμισμός δὲν σημαίνει ὑποχρεω-
τικῶς ἐκτουρκισμόν ἢ ἀφελληνισμόν. Διό-
τι, καθ' ἃ φρονοῦμεν, ἐπιμένοντες εἰς τοῦτο,
τὸ ὁποιοδήποτε θρήσκευμα δὲν δύναται νὰ
ἀλλοιώσῃ τὴν φυλετικὴν συνείδησιν, τὸ
αἷμα, τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα αὐτοῦ,
ὁ ὁποῖος ἀλλάσσει θρήσκευμα εἴτε ἐξ ἀνά-
γκης εἴτε ἐξ ἐπιλογῆς. Τὰ γονίδια δὲν ἐξα-
φανίζονται, ὅσον καὶ ἂν κάποτε ἀδυνατῇ,
ἐξασθενίξῃ ἢ ἀκόμη καὶ ἂν ἐξαφανίζεται ἡ
ἱστορικὴ μνήμη καὶ οὐχὶ τὸ ὁποιοδήποτε
θρήσκευμα. Ἀλλως τε ποῖον ἀπὸ τὰ ὑπάρ-
χοντα σήμερον θρησκευτάματα εἶναι Ἑλλη-
νικόν;...

Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς καὶ βαθυτάτης ἐκτι-
μήσεως καὶ μετ' Ἑλληνικοὺς χαιρετισμοὺς

Θ.Ι.

Ἰαπωνία

Ἡ πληκτρογραφὴ ναρκώνει τὴν διανοητικὴν λειτουργίαν

Κύριε διευθυντά,

Κάνω τὸν ἐξῆς συλλογισμό: Ἄς δε-
χθοῦμε, ὅτι ἡ γραφὴ ἐπινοήθηκε περὶ τὸ
6.000 π.Χ., ἀφοῦ οἱ πλέον πρόσφατες ἀνα-
καλύψεις –Δισπηλιό Καστοριάς, Γιοῦρα–
ἐκεῖ μᾶς ὁδηγοῦν. Ἀπὸ τότε λοιπὸν μέχρι
τὶς ἡμέρες μας ὁ ἄνθρωπος ἔγραφε χρησι-
μοποιώντας ἕνα κάποιο αἰχμηρὸ ἐργαλεῖο
καὶ τὰ χέρια του. Ἐγραφε μὲ αἰχμηρὸς πέ-
τρες, χάραζε σύμβολα-γράμματα, ἀργότε-
ρα μὲ τὴν χρῆσιν μολυβιοῦ, χρώματος, κον-

δυλοφόρου, στυλὸ κ.λπ., πάντα ὅμως τὸ
ἀνθρώπινο χέρι ἦταν ἐκεῖνο, πού μετ' ἐκεί-
νη ἐκπαίδευση ἀπὸ νεαρῆς ἡλικίας
ἀποκοτοῦσε τὴν τέχνην-τεχνικὴν τῆς γραφῆς.
Στὸ σχολεῖο τῆς γενεᾶς μας εἶναι πασίγνω-
στη ἡ ἐκπαιδευτικὴ τακτικὴ μετὰ τὰ «κου-
λουράκια» καὶ τὰ «μπαστουνάκια». Τὰ παι-
διὰ δηλαδὴ μαθαίνουν νὰ χρησιμοποιοῦν
τὰ χέρια τους, γιὰ νὰ γράφουν καὶ ἐνίοτε,
ὅταν ὑπάρχῃ ἡ ἐμφυτὴ ἱκανότης, νὰ καλ-
λιγραφοῦν. Ἡ τέχνη τῆς καλλιγραφίας

ἀποτελεῖ τμήμα τῆς Ἱστορίας τῆς Γραφολογίας, πού διδάσκεται σέ διάφορες πανεπιστημιακοῦ ἐπιπέδου σχολές –τοῦ ἑξωτερικοῦ φυσικά.

Μετά λοιπόν ἀπό τόσες χιλιετίες χειρόγραφης, σχεδόν καλλιτεχνικῆς ἀποτυπώσεως τῆς γλώσσας σέ ἀπτά ὑλικά ἔρχεται ἡ πολυδιαλαλούμενη ἀλλαγὴ. Ὁ ἄνθρωπος καλεῖται πλέον νά «γράφῃ» στὸ πληκτρολόγιο τοῦ ὑπολογιστῆ. Ὅχι ἀποσπασματικά, ὅπως γινόταν μέχρι σήμερα, ἀλλὰ ὁλοκληρωτικά. Παιγνίδια-ὑπολογιστὲς ἔχουν ἐπιστρατευθῇ γιὰ τὴν βασικὴ, προνηπιακὴ ἐκπαίδευση τῶν –ἂν μὴ τί ἄλλο ἄτυχων– παιδιῶν στὸ νά «γράφουν». Νά «γράφουν» πατώντας πληκτρα, ὅχι χρησιμοποιώντας τὴν τεχνικὴ ἱκανότητα τῶν χειρῶν τους. Ἡ «γράφῃ» μὲ χρῆση πληκτρῶν εἶναι μηχανικὴ, στηρίζεται στὴν φωτογραφικὴ ἀπομνημόνευση τῶν γραμματικῶν συμβόλων καὶ ὅχι στὴν ἐκ τοῦ μηδενός τους ἐπάνω στίς λευκοὺς φύλλο χαρτιοῦ. Καὶ οἱ πίθηκοι ἀκόμη μὲ τὴν κατὰλληλὴ ἐπανάληψι μαθαίνουν νά πατοῦν πληκτρα καὶ νά σχηματίζουν λέξεις. Εἶναι πολὺ πιὸ εὐκόλο σὲ ἕναν μὴ ἐξελιγμένο νοῦ ὅπως π.χ. τοῦ πιθήκου, νά «γράφῃ» μὲ τὰ πληκτρα ἔστω τὴ λέξι «ὄχι», ἐνῶ εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολο

νά μάθῃ νά τὴν γράφῃ χρησιμοποιώντας τὰ χέρια του. Γιὰ αὐτὸ τὸν λόγο αὐτὸ τὸ εἶδος «γραφῆς» μὲ πληκτρα ἀποτελεῖ καίριον πλήγμα γιὰ τὸν ἀνθρώπινον πολιτισμὸ καὶ ἀρχὴ μιᾶς σημαντικῆς ὀπισθοδρομῆσεως. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε, ὅτι στὴν διάρκεια τόσων χιλιετιῶν, ἐνῶ πολλῶν εἰδῶν ἀλλαγὲς ἔλαβαν χώρα στὴν ἀνθρώπινη δραστηριότητα, ποτέ, μὰ ποτέ, δὲν ἔγινε ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου γραφῆς.

Ἄραγε γιατί γίνεται στίς ἡμέρες μας; Γιὰ πολλοὺς εἶναι προφανές. Ὑποδιβάζοντας, ναρκώνοντας καὶ εὐνουχίζοντας τίς κύριες ἀνθρώπινες διανοητικὲς λειτουργίες ὁ ἄνθρωπος μετατρέπεται σὲ πειθήνιο ὄργανο καὶ σὲ χωρὶς κρῖση ἐντολολήπτη τῆς Παγκόσμιας Ἐξουσίας. Ἐκτός καὶ ἂν τὰ παιδιὰ συνεχίσουν νά μαθαίνουν νά γράφουν κυρίως μὲ τὰ χέρια τους καὶ κατὰ δεύτερο λόγο μὲ τὸ πληκτρολόγιο τοῦ ὑπολογιστῆ. Τὸν ὅποῖον ὑπολογιστὴ βεδαίως καὶ δὲν πρέπει νά ἐξοβελίσουμε, ἀφοῦ πράγματι ἀποτελεῖ ἕναν σημαντικὸ βοηθὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο – τονίζω, βοηθό.

Μετά τιμῆς
Στυλιανὸς Ψαριανὸς
Πειραιεὺς

Ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς Λευκάδος ὡς Ὀμηρικῆς Ἰθάκης

Κύριε διευθυντά,

Στὸ μὲ ἀριθμὸ 191 τεῦχος τοῦ «Δαυλοῦ» ὁ κ. Χρηστὸς Τζάκος ἀναφερόμενος στὴν Ὀμηρικὴ Ἰθάκη ἀποκλείει τὴν ταύτισή της μὲ τὴ Λευκάδα, ἐπειδὴ κατὰ τὴ γνώμη του ἡ Λευκάδα δὲν εἶναι νησί. Ἡ ἀντίθετη ἀποψή μου εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

Μεταξὺ Λευκάδας καὶ Ἀκαρκανίας ὑπῆρχε, καὶ ὑπάρχει, μία λιμνοθάλασσα μήκους 5 καὶ πλάτους 1 χιλιομέτρων, καὶ ὅχι ἕνα «ἀδαθὲς ἐλῶδες θαλάσσιο αὐλάκι (τέναγος)», πού γράφει ὁ κ. Τζάκος. Στὰ βόρεια τῆς λιμνοθάλασσας ἀπὸ τὴ Λευκάδα ξεκινάει μία πλακώδης δομὴ, πού πάνω της οἱ προσχώσεις τοῦ Ἰονίου πελάγους σχη-

ματίσανε μία λωρίδα γῆς, καὶ ἡ δομὴ αὐτὴ δὲν φτάνει στὴ δυτικὴ ἀκτὴ τῆς Ἀκαρνανίας, ὅπως ἀποδείχθηκε ἀπὸ σχετικὲς ἐρευνες. Τὸ μεταξὺ δομῆς καὶ Ἀκαρνανικῆς ἀκτῆς διάστημα ἀποτελοῦσε τὴ φυσικὴ διέξοδο τῆς λιμνοθάλασσας πρὸς τὸ Ἰόνιο πέλαγος, πού οἱ προσχώσεις τοῦ Ἰονίου πελάγους κρατοῦσαν πάντα κλειστή, καὶ ἀποτελοῦσε τὸ ἀπὸ ξηρὰ πέρασμα στὴ Λευκάδα («οὐ μὲν γὰρ τί σε πεζὸν οἶμαι ἐνθάδ' ἰκέσθαι»: «γιατί ἐσὺ ἐδῶ πεζὸς δὲν τὸ νομίζω νᾶρθες», πού τὸ συναντᾶμε 4 φορές στὴν Ὀδύσσεια, α173, ξ190, π59, 224).

Ὁ Στράβων στὰ *Γεωγραφικά* του ἔγρα-

ψε, ὅτι οἱ Κορίνθιοι τὸ 650 π.Χ. «διορύξαντες τὸν ἰσθμὸν ἐποίησαν νῆσον τὴν Λευκάδα» (10,8 C452). Ἔχομε ὁμως τέσσερις μεταγενέστερες ἀναφορὲς γιὰ τὸ πέρασμα καραβιῶν πάνω ἀπὸ τὸν ἰσθμό: τὸ 427 π.Χ. ἀπὸ τὸν Κορίνθιο Ἀλκίδα, τὸ 425 π.Χ. ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες, τὸ 375 π.Χ. ἀπὸ τὸν Κορίνθιο Μνάσιππο καὶ τὸ 218 π.Χ. ἀπὸ τὸν Ἀντίγονο τὸν Δώσωνα.

Ἀποδεικνύεται, ὅτι, κι ἂν οἱ Κορίνθιοι ἐπιχειρήσανε νὰ ἀπομακρύνουν τὶς ἐπιχώσεις ἀπὸ τὴ διέξοδο τῆς λιμνοθάλασσας πρὸς τὸ Ἰόνιο πέλαγος, ἀποτύχανε, γιατί δὲν διαθέτανε τὰ μηχανικὰ μέσα, ὅταν σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀκόμα καὶ σήμερα κάθε χρόνο συγκεντρώνονται 30.888 κυδικὰ μέτρα προσχώσεις καὶ πολλὲς φορὲς γιὰ τὴν ἀπομάκρυνσή τους χρησιμοποιήθηκαν δυθοκόροι («φαγάνες»). Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ Στράβων δὲν πέρασε ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ καταγράφει μία προσπάθεια τῶν Κορινθίων, πού ἀναφέρθηκε ἀπὸ ἄλλους: «Ἐροῦμεν δὴ τὴν μὲν ἐπελθόντες αὐτοὶ τῆς γῆς καὶ θαλάττης, περὶ ἧς δὲ πιστεύσαντες τοῖς εἰποῦσιν ἢ γράψασιν» [Θὰ γράψω γιὰ περιοχὲς τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας, τίς ὁποῖες ὁ ἴδιος ἐγνώρισα, ἀλλὰ καὶ ἄλλες περιοχὲς γιὰ τίς ὁποῖες πίστευα ὅσα εἶπαν ἢ γρά-

ψανε ἄλλοι: 11,C117, 11].

Τὸ πέρασμα τῆς λιμνοθάλασσας γινότανε μὲ πορθμεῖο (Ὁδ. ν185-188). Τούτῃ τῇ λιμνοθάλασσα πέρασε ὁ Λαέρτης καὶ κυρίεψε τὴ Νήριτο (ω376 - 378), στὴ δυτικὴ περιοχή τῆς Ἀκαρνανίας, πού καταγράφεται ὡς «ἄκτῃ ἡπειροῖο» (ω378) καὶ «ἡπειρος μέλαινα» (ξ97, 100) σὰν ἀντιδιαστολὴ στὴ νησιώτικη φύση τῆς Λευκάδας. Τούτῃ τῇ λιμνοθάλασσα φοδόταν ὁ Εὐπείθης, πὼς θὰ περνοῦσε ὁ Ὀδυσσεὺς ἔπειτα ἀπὸ τὸν σκοτωμὸ τῶν μνηστήρων (ω437). Ἄν ἡ Λευκάδα δὲν εἶναι νησί, ποῖο εἶναι τὸ τέταρτο νησί πού ἀναφέρει ὁ Ὀδυσσεὺς (ι19-26);

Ὅσο γιὰ τὸν στίχο «αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ πανπερτάτῃ εἰν ἀλὶ κεῖται» (ι25), ἡ ἀντωνυμία «αὐτὴ» δὲν ἀναφέρεται στὴν πόλιν τῆς Ὀμηρικῆς Ἰθάκης ἀλλὰ στὸ νησί («αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ») πού βρίσκεται κοντὰ στὴ στεριά. Καὶ στὸν στίχο «ναιετάω δ' Ἰθάκην εὐδείελον ἐν δ' ὄρος αὐτῇ/Νήριτον εἰνοσίφυλλον...» (ι21) ἡ ἴδια ἀντωνυμία στὴ δυτικὴ ἀναφέρεται στὸ νησί τῆς Ἰθάκης καὶ στὸ δουνὸ τῆς Νήριτος («ἐν δ' ὄρος αὐτῇ»).

Μετὰ τιμῆς

Ἀλέκος Φίλιππας

Πλατύστομα Λευκάδας

Σφύζονται τὰ ὀνόματα τοῦλάχιστον 1478 ἀρχαίων Ἑλλήνων μουσικῶν

Ἀγαπητὲ κ. Λάμπρου,

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ κειμένου εἰς τὴν «Κίνησιν τῶν Ἰδεῶν» («Δαυλός», τεῦχος 193, Ἰανουάριος 1998) ἐπιθυμῶ πρῶτον νὰ εὐχαριστήσω τὸν φίλτατον κ. Σαράντον Πάνα διὰ τὴν διβλιοκριτικὴν εἰς τὴν ἐργασίαν μου «*Ἀρχαῖοι Ἕλληνες Μουσικοὶ καὶ Σφύζόμενα Μουσικὰ Ἀποσπάσματα*» καὶ δεύτερον νὰ τονίσω αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐτόνισα καὶ ἀπὸ τῆς τηλεοράσεως: Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μουσικοὶ δὲν εἶναι οἱ 381 τοῦ διβλίου. Ὁ ἀριθμὸς τῶν φθάνει τοὺς 1478, ἀπὸ πηγὰς ἕως καὶ τὸ 1986 (ἀπὸ τὸ 1986 μέχρι καὶ σήμερον ἔχουν πραγματοποιηθῇ νεώτεροι ἀνασκαφαὶ καὶ ἔχουν ἀποκαλυφθῇ

ἐπιγραφαί, πάπυροι, ἐπιστήλια κ.λπ., δηλαδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν μουσικῶν ἀσφαλῶς ὑπερβαίνει τοὺς 1478). Σκοπὸς μου δὲν ἦτο νὰ ἐντυπωσιάσω ἢ νὰ πείσω τοὺς ἀναγνώστας μὲ τὸν ἀριθμὸν· ἐθεώρησα ὠφελιμώτερον νὰ ἐπιδείξω τὸν γενικὸν ἰδιωτικὸν τῶν βίων καθὼς καὶ τὰς ἐπιδόσεις τῶν εἰς τὴν πολιτικὴν, ἱατρικὴν, ἀστρονομίαν, φιλοσοφίαν, μηχανικὴν, ἀκουστικὴν κ.λπ., διότι, ὡς γνωστόν, οἱ Ἕλληνες ἦσαν πολυπράγμονες. Ὅσον ἀφορᾷ στοὺς Βρυέννιον (ΙΔ' μ.Χ.), Παχυμέρην (1242-1310 μ.Χ.) καὶ Ψελλὸν (1018-1078 μ.Χ.), τοὺς ἀναφέρω, διότι ἦσαν οἱ σπουδαιότεροι ἐπιστήμονες τῆς Βυζαντινῆς περιόδου, οἱ ὁποῖοι ἡσχο-

λήθησαν με την αρχαίαν μουσικήν και την θεωρίαν της καὶ ἀφῆκαν συγγράμματα χρησιμώτατα διὰ ἑμᾶς.

Ὁ κατάλογος τῶν 1478 μουσικῶν μέχρι καὶ τὸν 4ον αἰῶνα μ.Χ. θὰ κυκλοφορήσῃ εἰς μίαν ἄλλην ἐργασίαν μου, περιέχουσιν ἀνάλυσιν τῆς ἀρχαίας μουσικῆς ἀπὸ μαθηματικῆς ἀπόψεως, εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ ἐπόμενον ἔτος καὶ πιθανῶς καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπιγραμματικῶς ἀναφέρω, ὅτι ἐκ τῶν 1478 μουσικῶν 120 εἶναι γυναῖκες, 9 ἀσκαῦλαι, 13 λυροκτύποι, 138 σαλπικταί

(2 γυναῖκες), 5 ὕδραυλοι, 187 αἰοῖδοι (4 γυν.), 482 αὐληταί (39 γυν.), 204 καθαρωδοί (4 γυν.), 61 ἐφευρέται (4 γυν.), 29 ψάλται (12 γυν.), 27 μουσικοθεωρητικοί (2 γυν.), 14 κυμβαλισταί/κροταλισταί/τυμπανισταί (8 γυν.), 40 συγγραφεῖς διδλίων μουσικῆς (4 γυν.) κ.ἄ.

Μὲ φιλικούς χαιρετισμούς
Νικόλαος Σταμ. Ἀσπιώτης

Μουσικὸς
Wolfsburg Γερμανίας

Ἡ ἀρκούδα εἶναι μπροστά μας – ψάχνουμε τὰ ἴχνη της

Ὅταν οἱ Ἕλληνες ἦταν Ἕλληνες, μιλοῦσαν γιὰ τὸ καλὸ καὶ γιὰ τὸ κακὸ, τὰ ὁποῖα ὅμως ἀλληλοεξαρτῶνται, ἀλληλοκαθορίζονται καὶ ἐν τέλει εἶναι ταυτόσημα μέχρι ἑνὸς σημείου κάτω ἀπὸ ὠρισμένες προϋποθέσεις (Ἡράκλειτος, Ὅμηρος, Ἀντίλοχος, Ἀπόλλων-Διόνυσος καὶ ἡ Ἀθηναϊκὴ τραγωδία). Ὅταν ἀργότερα ἐγιναν Ρωμαῖοι, δηλαδὴ δοῦλοι, μιλοῦσαν γιὰ «Σα-

τανᾶ» καὶ «Θεό», ἐνῶ σήμερα μιλοῦν γιὰ ἀριστεροὺς-δεξιούς, φασιστες, ναζιστές, ρατσιστές. Ἡ ἀρκούδα εἶναι μπροστά μας καὶ ἡμεῖς ψάχνουμε τὰ ἴχνη της. Σύγχυσις-οἰκονομικὸς καὶ πολιτικὸς φόβος.

Μετὰ τιμῆς
Διομήδης Κρονίδης
Δράμα

Δὲν ὑπάρχει θεός, πού νὰ μὴν τὸν ἔπλασε ὁ ἄνθρωπος

Κύριε διευθυντά,
Ὅπως καταλαβαίνω ἀπὸ τὰ γραφόμενα στὸν «Δαυλὸ», τὸ θρησκευτικὸ σας πιστεύω δὲν ἔχει καμμία σχέση μὲ τὸ ὁποιοδήποτε θρησκευτικὸ πιστεύω ἀπὸ αὐτὰ πού ὑπάρχουν σὲ ὅλους γενικά τοὺς λαούς. Πάνω σ' αὐτὸ καὶ γιὰ τὸ θάρρος πού ἐπιδεικνύετε νὰ τὸ δηλώνετε αὐτὸ ἔστω καὶ συγκαταλυμένοι, σὰς ἀξίζουν θερμὰ συγχαρητήρια.

Νομίζω ὅμως, ὅτι εἶναι καιρὸς πιά νὰ ἀφήσουμε κατὰ μέρος κάθε προφύλαξη καὶ νὰ τὰ λέμε ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια, δηλαδὴ ὅτι σὲ καμμία ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες θρησκευτικὲς πεποιθήσεις δὲν ὑπάρχει θεϊκὴ ἔμπνευση, ὅτι ὅλες γενικά οἱ θρησκείες εἶναι ἀνήθικα ἀνθρώπινα κατασκευάσματα, ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένας θεός, πού νὰ μὴ τὸν ἔπλασε ὁ ἄνθρωπος, ὅτι τὰ κίνητρά

τοὺς εἶναι οἰκονομικοπολιτικά, καὶ ὁ στόχος τοὺς εἶναι ἡ ἐκμετάλλευση ἀνθρώπων ἀπὸ ἀνθρώπους.

Ἐπίσης πρέπει νὰ λέγεται καὶ νὰ τονίζεται, ὅτι ἡ γνώση τῆς ταυτότητος τῆς πραγματικῆς θεότητος εἶναι κάτι πού ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἀδυνατεῖ τελείως νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ γνωρίσῃ καὶ ὅτι αὐτὸ θὰ παραμένῃ πάντα τὸ μεγαλύτερο καὶ ἄλυτο πρόβλημα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καθὼς καὶ τὸ μεγαλύτερο μυστήριον.

Ἐπίσης, ὅτι ὅλα τὰ ὑπάρχοντα θρησκευτικὰ πιστεύω προσβάλλουν τὴν ἀνθρώπινη νοημοσύνη καὶ ἀξιοπρέπεια καὶ ὅτι ταισπώρησαν καὶ ταισπωροῦν ἀφάνταστα τὴν ἀνθρωπότητα.

Μετὰ τιμῆς
Δ. Κωνσταντινίδης
Ἀθῆναι

25η Μαρτίου

Πόσο χαίρομαι, σὰν ξημερώνη αὐτὴ ἡ μέρα. Πρῶτος πρῶτος τρέχω στὴν παρέλαση· πρῶτος πρῶτος τρέχω στὶς δοξολογίες· πρῶτος πρῶτος κάθομαι στὶς καρέκλες, γιὰ ν' ἀκούσω τὸν πανηγυρικό λόγο. Αὐτὸς εἶναι ἐορτασμός. Τσιμονδιὰ ὅμως γιὰ τὰ ὄραματα τῆς ἐπετείου. Τὴν ἐορτάζω κι ἀπὸ πάνω μὲ μία μεγάλη θρησκευτικὴ ἐορτὴ, καὶ ἅμα βρῆτε συνάφεια ὁραμάτων τοῦ '21 καὶ ἐορτασμοῦ νὰ μοῦ τρυπήσετε τὴν μύτη. Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι ἀγωνίσθηκα σκληρὰ γι' αὐτό. Βέβαια ἐστάθηκα καὶ λίγο τυχερός. Σύγκρουο μὲ πιάνει στὴ σκέψη, ὅτι μποροῦσε ὁ Κοραῖς νὰ ἦταν νεώτερος κατὰ τριάντα χρόνια καὶ νὰ ἐρχόταν στὴν Ἑλλάδα, ὅταν αὐτὴ ἔγινε ἐλεύθερο κράτος. Ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους, ἐφρόντισα... Ὁ Ἀνδρουτσος, ποὺ εἶχε ἀλληλογραφία μὲ τὸν Κοραῖ, ἐδόλοφονήθηκε· ὁ ἀνντότακτος Καραϊσκάκης τὸ ἴδιο. Ὅσο γιὰ τὸν ἐπιβλαβέστατο Καποδίστρια, τὸ τέλος του εἶναι γνωστό.

Ἀλλὰ δὲν περίμενα νὰ τὸ βρῶ ἀπὸ ἓνα δικό μου παιδί, ἓναν ἀρχιμανδρίτη. Ἀκοῦς ἐκεῖ ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης νὰ πάη νὰ κάνη αὐτοκέφαλη τὴν ἐλληνικὴ ἐκκλησία καὶ νὰ τὴν θγάλη ἀπὸ τὴν σκέπη τοῦ πατριαρχείου. Κι ὄχι μόνον αὐτό. Ξεφώνισε τοὺς περὶ τὸ πατριαρχεῖο σὰν «νέους Ἰουδαίους ζηλωτὰς» καὶ διαλαλοῦσε «ἀπέχετε τῶν πατριαρχῶν». Ποιῶν; Τῶν πιὸ ἄξιων τέκνων μου. Αὐτῶν ποὺ δὲν ἔκαναν τίποτ' ἄλλο, παρὰ νὰ μεριμνοῦν γιὰ τὴν μακροήμερευση τοῦ μεσαιωνισμοῦ. Ἐβγαίνει κανένας Διονύσιος, ποὺ σπούδαζε καὶ φιλοσοφία, ἀλληθώριζε τὸ μάτι του κατὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα· τοῦ ἔρριχναν ἓναν ἀφορισμό, τοῦ κολλοῦσαν τὴ ρετινιὰ τοῦ σκυλόσοφου, κι ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα. Παρουσιαζόταν κανένας Ρήγας, νὰ νέος ἀφορισμὸς καὶ ἐντολὴ στὸν Πάριο νὰ γράψῃ διδλίο ἐναντίον τῶν φιλοσόφων καὶ τῆς παιδείας. Δίδασκαν μαθηματικά κάποιοι ἐπίορκοι ἱερεῖς, ἀμέσως οἱ καλοί μου πατριάρχες ὅλο φροντίδα τοὺς ἐτελείωναν. Ποιὸς κράτησε τὰ ἴσα, ὅταν ἀκόμα καὶ κληρικοὶ εἶχαν ξεσηκωθῇ καὶ ζητοῦσαν σπουδὲς φιλοσοφίας καὶ μαθηματικῶν; Αὐτὸς ὁ ἀείμνηστος Γρηγόριος Ε', μόλις ἔμαθε, ὅτι εἶχε γίνῃ μὸδα νὰ βαπτίζον τὰ παιδιὰ τους μὲ ἀρχαιοελληνικά ὀνόματα, ἀμέσως ἔδγαλε ἐγκύκλιο, γιὰ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ στὴν τάξη. Ὅταν ἡ Ἑλλάδα ἔγινε ἐλεύθερο κράτος, ὁ πατριάρχης ἔστειλε τρεῖς μητροπολίτες, γιὰ νὰ σπείρουν ζιζάνια καὶ νὰ προκαλέσουν ἐμφύλιο πόλεμο. Ποιοὶ ἔθαιψαν τὴν παιδεία στὴν δούλη Μακεδονία καὶ κατεχρῶντο τὰ λεφτὰ τῶν σχολείων; Μὰ οἱ πατριάρχες.

Τρελλαίνομαι στὴν σκέψη, ὅτι δὲν θὰ ὑπάρχουν πατριάρχες. Ἐκανα τόσο κόπο νὰ ξεχαστοῦν τὰ ὄραματα τοῦ '21, νὰ μὴ χάσω καὶ τοὺς πολύτιμους δοηθούς μου. Ξέρετε τί τράδηξα, μέχρι ν' ἀλλάξω τὸ καθηγητικὸ κατεστημένο στὰ πανεπιστήμια; Ἐπρεπε ν' ἀπαλλαγῶ ἀπὸ κάτι Ἀσώπιους, Κουμανούδηδες, Μιστριώτιδες, Τωμαδάκηδες καὶ λοιποὺς ἐκνευριστικοὺς δάσκαλους. Δὲν ἔφθασα ἄκοπα στὸν Ντούμα, στὸν Μπαμπινιώτη, στὸν Κακριδὴ καὶ ὅλη τὴν χορεία τῶν ἐκλεκτῶν μου τέκνων. Νὰ ὅμως τί μοῦ χαλάει τὴν σούπα. Πάλι θὰ βρεθοῦν μερικοὶ νὰ μιλήσουν καὶ νὰ γράψουν, ὅτι τὸ ὄραμα τῆς ἀναδίδωσης τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι τὸ μήνυμα τοῦ '21. Πάλι μερικοὶ σὰν κι ἐκείνους τοῦ «Δαυλοῦ» θὰ ψάχνουν τί ἦταν ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα, ποὺ ἀναζητοῦσε τὸ '21, καὶ θὰ ξεσκονίζουν τὸ

Σάθρωθρον

Πώς οί ξένοι μπορούν νὰ μιλοῦν
Ἑλληνικά, χωρὶς νὰ τὰ γνωρίζουν!

ΜΙΑ ΝΕΑ

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ

ΜΕΘΟΔΟΣ

ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

Μ. ΜΠΑΤΡΙΝΟΥ

*Ὁ κ. Μενέλαος Μπατρίνος, ἰατρός
ἐνδοκρινολόγος, καθηγητὴς τοῦ
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.*

Ὡς γνωστόν, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀποτελεῖ τὸν βασικὸ κορμὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν καὶ κατὰ συνέπεια τὸ θεμέλιο τῆς σύγχρονης Δυτικῆς σκέψης. Ὅμως αὐτὴ ἡ διαπίστωση φαίνεται νὰ μὴν ἔχη συνειδητοποιηθῇ ἀπὸ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς (πέρα ἀπ' τὸν περιορισμένο χῶρο τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν), γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα φαντάζει ἀπόμακρη, ὀμιλουμένη ἀπὸ ἓνα μικρὸ λαὸ στὴν ἄκρῃ τῆς Βαλκανικῆς. Εἶναι ἄραγε ἀρκετὰ δύσκολο ἓνας Βρεττανός, ἓνας Γάλλος ἢ ἓνας Ἰταλὸς νὰ μάθῃ νὰ μιλᾷ ἑλληνικά, τὴν στιγμὴ –χωρὶς τίς περισσότερες φορὲς νὰ τὸ ξέρῃ– πού ὁ ἴδιος καθημερινὰ χρησιμοποιεῖ στὴν δική του γλῶσσα ἑκατοντάδες ἑλληνικὲς λέξεις; Τὴν ἀπάντησιν σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα ἔρχεται νὰ δώσῃ ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Μενέλαος Μπατρίνος, ἰατρός ἐνδοκρινολόγος. Ὁ κ. Μπατρίνος συνέγραψε καὶ ἐξέδωσε πρόσφατα μία νέα μέθοδος ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γιὰ ἀγγλόφωνους μὲ τίτλο «*Μάθε Modern Greek*». Ἡ νέα αὕτὴ μέθοδος ὑποδεικνύει στὸν ἀγγλόφωνο, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τοῦ εἶναι γνωστὴ καὶ οἰκεία καὶ κατ' ἐπέκτασιν εἶναι πολὺ εὐκόλο νὰ τὴν μιλήσῃ. Μάλιστα ἡ ἴδια μέθοδος ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ μὲ τὴν ἴδια ἐπιτυχία σὲ Γάλλους, Ἰσπανοὺς, Γερμανοὺς καὶ Ἰταλοὺς. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ μαθητευόμενος ἤδη ἀπὸ τὰ τρία πρῶτα μαθήματα ἀρχίζει νὰ μιλᾷ Ἑλληνικά, μὲ λέξεις πού ἐκ τῶν προτέρων γνωρίζει.

Πληθώρα Ἑλληνικῶν λέξεων σ' ὅλες τίς γλῶσσες

Ὁ «Δαυλὸς» συνάντησε τὸν κ. Μπατρίνο στὸ ἱατρεῖο του καὶ συνωμίλησε μαζί του γιὰ τὴν πρωτότυπὴ αὕτὴ ἐργασία του.

ΣΥΝΤ.: *Κύριε Μπατρίνε, εἶσθε καθηγητὴς τῆς Ἱατρικῆς, καὶ θεθαίως ἡ μελέτη τῆς γλώσσας δὲν ἔχει σχέση μὲ τίς σπουδές σας ἢ τὴν ἐπιστημονικὴ σας εἰδι-*

κότητα. Τί ἦταν ἐκεῖνο πού σᾶς ὥθησε στήν σύλληψη μιᾶς πραγματικά πρωτοποριακῆς μεθόδου ἐκμάθησης τῆς Ἑλληνικῆς;

Μενέλαος Μπατρίνος: Τό γεγονόσ ὅτι, ὅσες φορὲς –χρόνια τώρα– εἶχα ἐπαφές μὲ ξένους συναδέλφους, μοῦ ἄρесе νά τοὺς λέω: «Ἐσεῖς ξέρετε Ἑλληνικά». Καί τοὺς ὠθοῦσα νά προφέρουν ἑλληνικὲς φράσεις χρησιμοποιοῦντας δικές τους λέξεις. Αὐτό γινόταν μὲ ἀφορμὴ διεθνῇ ἱατρικὰ συνέδρια, πού ἐτελοῦντο στήν Ἑλλάδα. Μὲ τίς δικές μου παρακινήσεις καὶ ὑποδείξεις ἀρκετοὶ ξένοι συνάδελφοί μου ἔφθαναν νά συνεννοοῦνται στήν Ἑλληνική. Αὐτό ἦταν τὸ κίνητρο πού μὲ ὠδήγησε νά ἐπεκτείνω αὐτὴ τὴν προσπάθειά μου σὲ μία ἐνιαία μέθοδο ἐκμάθησης.

ΣΥΝΤ.: Συνολικά ποιό μποροῦμε νά ποῦμε, ὅτι εἶναι τὸ καινούργιο, πού εἰσάγει ἡ μέθοδός σας;

Μ.Μ.: Ἡ ἐργασία μου βασίσθηκε στὸ γεγονόσ ὅτι ὅλες οἱ γλῶσσες τῆς Δύσης περιέχουν μέγα πλῆθος Ἑλληνικῶν λέξεων. Ἄρα οἱ Ἄγγλοι, οἱ Γάλλοι, οἱ Γερμανοί, οἱ Ἰταλοὶ μέσα στὸ δικό τους λεξιλόγιο ἔχουν ἕναν θησαυρὸ ἀπὸ Ἑλληνικὲς λέξεις, χωρὶς νά τὸ συνειδητοποιοῦν. Συνεπῶς μ' αὐτὲς τίς λέξεις –τίς «δικές» τους– οἱ Ἑλληνικὲς λέξεις καὶ κατ' ἐπέκτασιν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τοὺς εἶναι οἰκεία νοηματικά καὶ ἀκουστικά. Τὸ τονίζω, νοηματικά καὶ ἀκουστικά. Καὶ φέρνω ἀμέσως ἕνα παράδειγμα: Ἐάν ρωτήσης ἕναν ξένο, πῶς λέμε στήν Ἑλληνικὴ τὸν φίλο, θά σοῦ πῇ «δὲν ξέρω». Ἐάν ὅμως τοῦ ὑπενθυμίσης, ὅτι ὑπάρχει ἡ λέξις «philosopher» (φιλόσοφος), ὁ φίλος τῆς σοφίας, ὅτι ξέρει τὴν λέξι καὶ τὴν χρησιμοποιεῖ καὶ ἤδη ξέρει τὸ ἄκουσμα «φίλος», μπορεῖ εὐκόλα νά τὴν μάθῃ. Ἐάν τοῦ πῇ κανεῖς, ὅτι στήν σλαβικὴ «ντροῦκ» σημαίνει φίλος ἢ ἔτσι στήν ἀραβικὴ ἢ ἔτσι σὲ κάποια ἰσλαμική, θά ἀκούσῃ ἡχητικά κάτι πού δὲν θά τοῦ λέῃ τίποτα. Ἡ μέθοδος λοιπὸν αὐτὴ ξεκινᾷ μὲ τίς χιλιάδες Ἑλληνικὲς λέξεις, πού ὁ ξένος ἤδη γνωρίζει. Ξέρει τὸ «μεγάλο», τὸ «μικρό», τὸ «πολύ», τὸ «λίγο», τὸ «νέο», τὸ «ὄλο», τὸ «παλαιό», γνωρίζει μία σωρεία ἀπὸ ἐπίθετα. Χαρακτηριστικὲς εἶναι καὶ οἱ προθέσεις. Ὅλες οἱ ἑλληνικὲς προθέσεις ὑπάρχουν στήν Ἀγγλική.

Πρέπει νά βοηθήσουν οἱ «εἰδικοὶ»

ΣΥΝΤ.: Ἄν ὁ ξένος, πού γνωρίζει μία ἑλληνικὴ λέξι στήν δική του γλῶσσα, μάθῃ καὶ τὸ νόημα τῶν συνθετικῶν μερῶν της, τότε ὁ ἀριθμὸς τῶν λέξεων θά τριπλασιασθῇ λοιπόν.

Μ.Μ.: Βεβαίως. Ἄν πῆς, πῶς λέγεται ὁ «ἄνθρωπος» στὰ ἑλληνικά, δὲν θά σοῦ ἀπαντήσῃ. Ἄν τοῦ πῆς, ὅτι ἡ λέξις «philanthropy» (φιλανθρωπία) εἶναι σύνθεσις τοῦ «φίλος» καὶ «ἄνθρωπος», θά μάθῃ δύο νέες λέξεις, πού ἤδη χρησιμοποιεῖ. Ἐνῶ λ.χ., ἂν τοῦ πῆς στὰ ρωσσικά τὴν λέξι «ἄνθρωπος», πού εἶναι «τσιλαδέκ», δὲν τοῦ λέει ἀπολύτως τίποτα.

Στὸ λεξιλόγιο τῶν πέντε χιλιάδων λέξεων, πού στὸ τέλος τοῦ βιβλίου παραθέ-

τω, μπορείτε να δείτε, τί πλήθος ελληνικών λέξεων υπάρχουν στην Ἀγγλική. Καὶ δὲν χρησιμοποίησα ἐπιστημονικὲς λέξεις, ἐπειδὴ εἶναι ἄγνωστες στὸ εὐρὺ κοινό. Καὶ ἂν πᾶμε στὴν ἐπιστήμη τῆς ἰατρικῆς, θὰ δοῦμε, ὅτι ἐξελίσσεται μὲ ἀποκλειστικῶς ἐλληνικοὺς ὅρους.

Τὸ δεύτερο ποὺ θὰ ἤθελα νὰ προβάλλω ἦταν οἱ νεώτεροι ποιητές μας, ποὺ εἶναι γνωστοὶ διεθνῶς, ὅπως ὁ Σεφέρης, ὁ Ἑλύτης καὶ ὁ Καβάφης. Ἐπίσης παραθέτω φράσεις ἀρχαίων σοφῶν, ποὺ γίνονται κατανοητὲς ἀπὸ τὸ τρίτο μάθημα. Π.χ. δάξω μία φράση τοῦ Θαλῆ, ὁ ὁποῖος ἐρωτηθεὶς «τί ἐστὶ φίλος;», ἀπαντᾷ: «ἄλλος ἐγώ». Αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὴν Ἀγγλική, γνωρίζει «φίλος» καὶ «ἄλλος» τί σημαίνουν, τοῦ ἐξηγεῖς καὶ τὸ «ἐγώ» καὶ ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως μία φράση ἐνὸς ἐκ τῶν Ἑπτὰ Σοφῶν τῆς ἀρχαιότητος.

ΣΥΝΤ.: Μὲ ποῖο τρόπο θὰ μπορούσε ἡ νέα αὐτὴ μέθοδος ἐκμάθησης τῆς Ἑλληνικῆς ποὺ προτείνετε, νὰ γνωστοποιηθῇ στοὺς ἀγγλόφωνους, ὥστε νὰ πληροφορηθοῦν, ὅτι μποροῦν εὐκόλα νὰ μάθουν τὴν Ἑλληνική, ποὺ εἶναι καὶ ἡ μήτρα τῆς δικῆς τους γλώσσας;

Μ.Μ.: Ἴσως στὰ κέντρα διδασκαλίας τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσας, ποὺ ὑπάρχουν στὸ ἐξωτερικό, καὶ εἶναι ἀσφαλῶς ζήτημα τῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων τῶν ἀγγλόφωνων χωρῶν. Ὅπως καταλαβαίνετε, πρόκειται γιὰ ἓνα τεράστιο θέμα. Καὶ ἐδῶ βλέπουμε τὴν μεγάλη ζημιὰ ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἑρασμο, ἀφοῦ ἀποδεδειγμένα ἢ προφορὰ ποὺ ἐπέβαλε δὲν ἰσχύει τοῦλάχιστον γιὰ τὰ τελευταῖα δύο χιλιάδες χρόνια. Δηλαδή πρέπει νὰ γίνῃ ὁλόκληρη ἐκστρατεία ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους βέβαια γλωσσολόγους, φιλόλογους, ἱστορικούς, ὥστε νὰ καθιερωθῇ ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς στὴν παραδοσιακὴ της προφορὰ.

ΣΥΝΤ.: Μπορεῖ ἡ μέθοδός σας αὐτὴ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ στὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς γλώσσες;

Μ.Μ.: Βεβαίως. Κατὰ παρόμοιο τρόπο μπορούμε νὰ ἀπευθυνθοῦμε στοὺς Γάλλους, στοὺς Γερμανοὺς, στοὺς Ἰταλοὺς ἀλλὰ καὶ στοὺς Ἰσπανοὺς. Καί, ὅπως καταλαβαίνετε, ἡ ἀπήχηση θὰ περάσῃ καὶ στὴν Ἀμερική. Ἀρκεῖ ὅμως νὰ υπάρξῃ ἐνδιαφέρον. Χρειάζεται βέβαια νὰ ἔχω καὶ συνεργάτη στὴν ἀντίστοιχη γλώσσα. Στὴν Γαλλικὴ θὰ μπορούσα καὶ μόνος μου, ἐπειδὴ γνωρίζω καλὰ τὰ γαλλικά. Ἦδη αὐτὸ μοῦ τὸ ζήτησε γιὰ τὴν Γερμανικὴ ἓνας Γερμανὸς ἐλληνιστής, ποὺ μοῦ ἔκαναν κατάπληξη τὰ ὥραϊα Ἑλληνικά του. Ἐπίσης σκέπτομαι νὰ στείλω τὸ διβλίο μου στοὺς Βάσκους εὐρωδουλεутές, ποὺ θέλουν νὰ καθιερώσουν τὴν Ἑλληνικὴ ὡς ἐπίσημη γλώσσα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως καὶ σκοπεύω νὰ τὸ διανείμω σ' ὅλους τοὺς εὐρωδουλεутές.

Καὶ εἶναι σημαντικὸ τὸ γεγονός, ὅτι μὲ τὴν μέθοδο αὐτὴ μπορεῖ ὁ ξένος νὰ διαβάσῃ καὶ παλιότερα κείμενα. Ἡ Ἑλληνικὴ σήμερὰ ἐλάχιστα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ, ὥστε νὰ υπάρξῃ ἐνδιαφέρον γι' αὐτήν. Ἀλλὰ ἐδῶ δίνεται καὶ ἡ βάση ἐκμάθησης τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς.

‘Η Έλληνική γλῶσσα τῆς παγκόσμιας «ἐλίτ»

ΣΥΝΤ.: *Πῶς βλέπετε νὰ διαγράφεται τὸ μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσας σὲ ἓναν κόσμον ποὺ τείνει νὰ ἐνωθῇ τοῦλάχιστον ἐπικοινωνιακά;*

Μ.Μ.: Αὐτὸ συνδέεται μὲ τὸ μέλλον γενικὰ τῶν γλωσσῶν στὴν φάση ποὺ διανύουμε. Ἐδῶ εἶμαι λίγο ἀπαισιόδοξος. Ὁ κίνδυνος ἔρχεται ἀπὸ τὴν κωδικοποίηση τῆς γλῶσσας. Δὲν δημιουργοῦνται πλέον νέες λέξεις ἀλλὰ σύντομες ἀποδόσεις τῶν λέξεων. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἔντονο καὶ στὴν Ἱατρική. Π.χ. ἡ Μονὰς Ἐντατικῆς Θεραπείας λέγεται ICQ: «Ἦμουν στὸ ICQ», «θὰ πάω στὸ ICQ». Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο συνεννοοῦνται οἱ ἀεροπόροι. Ἔτσι ἀποδίδονται τὰ τμήματα τῆς διοίκησης, τὰ ἔγγραφα. Μαζὺ μὲ τὸ λεξιλόγιο στενεύει καὶ ἡ σκέψη. Καὶ βεβαίως δὲν θὰ ξέρουμε, πῶς θὰ εἶναι στὸ μέλλον τὰ βιβλία, τὸ διάβασμα, ὁ τρόπος σπουδῶν.

ΣΥΝΤ.: *Μὲ τὴν ἐπικοινωνιακὴ καὶ τὴν συγκοινωνιακὴ ἔνωση τοῦ κόσμου δὲν θὰ ἀναδειχθῇ τὸ αἶτημα γιὰ μία κοινὴ παγκόσμια γλῶσσα, τὸ ὁποῖο θὰ μποροῦσε νὰ πληρωθῇ μὲ τὴν ἀποδοχὴ τῆς Ἑλληνικῆς;*

Μ.Μ.: Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι καὶ θὰ παραμείνῃ ἡ γλῶσσα τῆς παγκόσμιας ἐλίτ. Δὲν νομίζω, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἀνταποκρίνεται στὸν ἐπικοινωνιακὸ τρόπο τοῦ σύγχρονου κόσμου, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ λεξιπενία καὶ ἡ κωδικοποίηση ποὺ προανέφερα. Ἐκεῖ φαίνεται νὰ ἐπικρατῇ ἡ Ἀγγλική, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ θὰ κινδυνεύσῃ ἀργότερα.

ΣΥΝΤ.: *Τὸ γλωσσικὸ ἐπίπεδο τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων πῶς τὸ κρίνετε;*

Μ.Μ.: Ἐχουν συμβῇ δύο θετικὲς ἐξελίξεις. Πρῶτον ἡ γλῶσσα ἔπαψε πλέον νὰ ἀποτελῇ ἀντικείμενο ἔριδας καὶ αἰτία κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ διαχωρισμοῦ. Καὶ δεύτερον ἀρχίζει νὰ ὑπάρχῃ ἓνα ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν γλῶσσα καὶ μάλιστα ἀπὸ πλευρὲς, ποὺ κανεὶς δὲν θὰ περίμενε. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἀναγνώριση τῶν λαθῶν τοῦ παρελθόντος ἐκατέρωθεν, καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ σημαντικό. Πρέπει νὰ κατανοήσουμε, ὅτι ἡ Γλῶσσα εἶναι ἡ μοναδική μας κληρονομιά. Δὲν μποροῦμε νὰ ἀποδείξουμε τί εἴμαστε βιολογικῶς, ἂν ὑπάρχῃ κάποιος πυρήνας μὲ DNA ποὺ προέρχεται ἀπ’ τοὺς ἀρχαίους, καὶ ἴσως αὐτὸ νὰ μὴν ἔχῃ καμμιά σημασία. Εἴμαστε ὁ λαὸς ποὺ μιλάει τὴν γλῶσσα τῶν ἀρχαίων δημιουργῶν καὶ μάλιστα ὡς μητρική. Μποροῦμε εὐκολὰ νὰ ἔχουμε τὴν αἴσθηση τῶν νοημάτων ἀκούγοντας τὸν ἦχο τῶν λέξεων, οἱ λέξεις μᾶς «μιλᾶνε», καὶ αὐτὸ δὲν συμβαίνει σὲ κανέναν ἄλλον λαό.

ΣΥΝΤ.: *Κύριε Μπατρίνε, σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ τὴν συνομιλία καὶ σᾶς συγχαίρω γιὰ τὸ ἔργο σας.*

Παν. Α. Κουδαλάκης

‘Ο περίεργος ρόλος τῶν Κυρίλλου-Μεθοδίου ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΕΙΣΗΓΑΓΑΝ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ ΣΤΟΥΣ ΣΛΑΒΙΚΟΥΣ ΛΑΟΥΣ;

Θὰ ἤθελα νὰ ἀναφερθῶ σ’ ἓνα καίριο πολιτιστικό καὶ πολιτισμικὸ φαινόμενο, ποὺ εἰσήγαγαν οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες στὶς γειτονικὲς μας χῶρες Σερβία, Σκόπια (κατὰ κόσμον «Ρεπούμπλικα Μακεντόνια»), Βουλγαρία, Ρωσία κ.ἄ.: Οἱ Ἕλληνες ἰδίως τῆς Μακεδονίας, παρακάμπτοντας τὸ κυριλλικὸ ἀλφάβητο, γνωρίζοντας ὅμως τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῶν περιοχῶν αὐτῶν, ἀλληλογραφοῦν σήμερα μὲ τοὺς πληθυσμοὺς αὐτοὺς μόνο μὲ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο. Δηλαδή ὅλες οἱ σλαβικὲς γλῶσσες μποροῦν νὰ γραφοῦν μόνο μὲ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο.

Τὰ 24 ἑλληνικὰ γράμματα φαίνεται, ὅτι ἀποδίδουν ὅλους τοὺς φθόγγους χωρὶς καμμία ἀπολύτως δυσκολία, μὰ καὶ τὸ ἀλφάβητό μας εἶναι φωνητικό. Τὸ ἴδιο γίνεται γιὰ ὅλες τὶς σλαβικὲς γλῶσσες. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο οἱ Λατίνοι παίρνοντας τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο μὲ πολὺ μικρὲς ἀλλαγὲς τὸ ἔκαναν δικό τους ἀλφάβητο. Αὐτὸ σήμερα μὲ 26 γράμματα εἶναι καὶ τὸ ἀλφάβητο τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας καὶ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ἀκόμη καὶ σλαβικῶν λαῶν ὅπως τῆς Πολωνίας, Σλοβακίας κ.λπ. Οἱ Οὐγγροι-Μαγυάροι ἐρχόμενοι στὴν Εὐρώπῃ τὸν 9ο μ.Χ. αἰῶνα υἱοθέτησαν τὸ ἴδιο αὐτὸ ἀλφάβητο.

Σήμερα ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα μὲ 26 γράμματα ἐξοικονομεῖ ἄλλους τόσους φθόγγους, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἀντιπροσωπευτικὸ ψηφίο-γράμμα, γιὰ νὰ σταθοῦν μόνοι τους. Παράδειγμα *boat* = μπὸτ (βάρκα) καὶ *bought* = μπῶτ (ἀγόρασα). Οἱ δύο αὐτοὶ φθόγγοι εἶναι ἀλλοιωτικοί, δηλαδή $o \neq \omega$. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν καὶ συνυπάρχουν μέσα στὰ 26 γράμματα. Τὸ *s* ὡς *s* στὸ *sing* ἀλλὰ καὶ στὸ *because* ὡς *z*, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ ὅλοι μποροῦμε νὰ σκεφθοῦμε. Στὰ σημερινὰ ἑλληνικὰ ἔχουμε 24 γράμματα, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦμε 25 φθόγγους (φωνές). Στὰ ἀγγλικά μὲ 26 γράμματα ἔχουμε 48 φθόγγους (περίπου). Δηλαδή σχεδὸν διπλάσιο ἀριθμὸ φθόγγων, ποὺ ὅλοι τους ἐκφέρονται μὲ τὰ 26 ψηφία-γράμματα. Ἐὰν θὰ θέλαμε νὰ ἔχουμε ἓνα γράμμα γιὰ κάθε φθόγγο, θὰ ἔπρεπε οἱ Ἀγγλοι νὰ δροῦν ἄλλα τόσα σήματα-ψηφία-γράμματα. Κανένας ὅμως ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους δὲν διανοήθηκε νὰ τοὺς κάνῃ νέο ἀλφάβητο καὶ νὰ τοὺς... ἐκπολιτίσῃ. Σημειῶνω ἐπίσης, πὼς καὶ οἱ ἑλλη-

νικῆς λέξεις μπαίνουν στην ἀγγλική χωρὶς κανένα ἐμπόδιο μέσω τοῦ ἀλφαβήτου.

Ἐμεῖς ὅμως τί κάναμε μὲ τοὺς Σλάβους; Ἐνῷ ἡ γλῶσσα τους (γλῶσσες τους) γράφονται κάλλιστα μὲ τὸ σημερινὸ καὶ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ ἀλφάβητο –ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω–, ἐμεῖς μὲ τοὺς Μεθόδιο καὶ Κύριλλο τοὺς ἐκπολίτισαμε μάλλον λανθασμένα. Κατὰ τὴ γνώμη μου αὐτὴ ἐδῶ ἡ σκέψη εἶναι αὐτὸ ποὺ λέμε: «*Ἡ ἱστορία θὰ σὲ κρίνῃ!*». Καὶ ἐπειδὴ ἐμεῖς οἱ ζωντανοὶ εἴμαστε σήμερα οἱ κριτὲς –ἄλλοι θὰ μᾶς κρίνουν ἐμᾶς!–, ἃς κρίνουμε αὐστηρὰ τοὺς δύο Θεσσαλονικεῖς ἀδελφούς.

Γιατί λοιπὸν ἔπρεπε νὰ τοὺς δημιουργήσουν νέο «σλαβικὸ» ἀλφάβητο μὲ πάνω ἀπὸ 30 γράμματα-ψηφία καὶ ὅλα στραπατσαρισμένα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μήτρα, ἐνῷ τὰ 24 ἑλληνικὰ γράμματα τοὺς ἔφταναν καὶ τοὺς παραέφταναν; Κλασσικὸ παράδειγμα ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῆς σκέψης αὐτῆς. Μαζὺ μὲ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο οἱ Σλάβοι θὰ ἔπαιρναν καὶ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐνῷ θρίσκονταν σ' ἄλλα στάδια ἐξέλιξης τὸν καιρὸ ἐκεῖνο (9ος αἰῶνας μ.Χ.).

Μήπως ὅμως οἱ ἀδελφοὶ Μεθόδιος καὶ Κύριλλος δὲν ἤθελαν νὰ μεταδώσουν στοὺς Σλάβους τὸν ἑλληνισμὸ ἀλλὰ κάτι ἄλλο, ποὺ σήμερα τὸ ὀνομάζουμε «βυζαντινισμὸ», ὁ ὁποῖος ἀποδεικνύεται ἄκρως ἀνθελληνικός, ἐνῷ μιλάει ἑλληνικά; Γιατί στὸ Βυζάντιο καταργήθηκε ὁ Ἑλληνας καὶ καθιερώθηκε ὁ Ρωμῖος; Μήπως καὶ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο ἦταν «εἰδωλολατρικὸ» –ἄλλη ἀξιοσημείωτη καὶ ἀνεξίτηλη ρετινιὰ καὶ αὐτὴ!– καὶ ἔπρεπε νὰ «ἐκβυζαντινισθῇ», ὥστε οἱ νέοι λαοὶ νὰ μὴν μποροῦν νὰ πλησιάσουν ποτὲ τὸν ἑλληνισμὸ ὡς ἰδέα, ὡς πολιτισμὸ;

Λέω, μήπως, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ εἶναι κοντὰ στοῦ νοῦ ὅτι, ἐὰν τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο τραβοῦσε ἀνενόχλητο τὸν δρόμο του στὸν σλαβικὸ κόσμο, θὰ τὸν ἐκπολίτιζε φιλελεύθερα. Ἔτσι ὁ Ἑλληνισμὸς θὰ εἶχε ἄλλη ὄψη σήμερα καὶ ὁ κόσμος μας θὰ ἦταν διπλᾶ πιὸ πολιτισμένος, γιατί ὄντως ὁ πολιτισμὸς ἀρχίζει μὲ τὴν εἰσαγωγή τοῦ ἀλφαβήτου καὶ τῆς γραφῆς.

Θωμᾶς Γ. Ἡλιόπουλος

Διευθυντὴς Κολλεγίου «Παίδεια» Μελδούρνης

ιγ. Μέλισσος ὁ Σάμιος

Ὁ Μέλισσος δικαίως μπορεῖ νὰ συναριθμηθῇ μετὰ τῶν πολιτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἡρώων, οἱ ὅποιοι δαμάζουν τὶς ψυχὰς καὶ παρασύρουν εἰς κοινὴν συγκίνησιν καὶ ἐνθουσιασμόν. «Ἡξιωμένος ἀποδοχῆς παρὰ τοῖς πολίταις πολιτικός καὶ ναύαρχος αἰρεθείς, ἔτι μᾶλλον ἐθαυμάσθη διὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν» (Διογένης Λαέρτιος). «Πλεύσαντος δὲ τοῦ ἰδίου τοῦ Περικλέους κατὰ τῆς Σάμου, ἔπεισε τοὺς πολίτας νὰ καταφρονήσουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀθηναϊκῶν πλοίων καὶ νὰ ὑπερασπισθοῦν τὴν ἐλευθερίαν τους· ἐνίκησε δὲ καὶ ἐχάρισε δόξαν καὶ εὐδαιμονίαν εἰς τοὺς συμπολίτας του» (Πλούταρχος, «Θεμιστοκλῆς» 2).

Οἱ δειλιασμένες ψυχές, ποὺ τρέχουν πίσω ἀπὸ τὴν ῥέουσαν πραγματικότητα κυνηγώντας ματαιῶς τὴν γνῶσιν – «οὐ γὰρ εἶναι τῶν ῥεόντων ἐπιστήμη» (Ἀριστοτέλης, «Μετὰ τὰ Φυσικά», 1078 b) – μποροῦν νὰ ἡρεμοῦν μελετώντας τοὺς Ἐλεάτες, οἱ ὅποιοι διδάσκουν τὴν ὑπέρβασιν τῆς ἐμπειρικῆς πολλαπλότητος καὶ τὴν στάσιν τοῦ ὄντος.

Ὁ Μέλισσος ἀπεδείχθη ἄξιος μαθητῆς τοῦ Παρμενίδου, ἀφοῦ τὸ δόρυ τῆς φιλοσοφίας, ποὺ ἐκεῖνος ἄφησε καταγῆς, τὸ πέταξε πολὺ μακρύτερα. Μὲ τὴν ἴδιαν ἀποδεικτικὴν μέθοδο καὶ τὸν «ἀδήριτον ἔλεγχον» κατέδειξε τὸ ἀγέννητον καὶ ἀνώλεθρον καὶ ἀκίνητον καὶ ἀμετάβλητον καὶ ἀπαθὲς τοῦ ἐνὸς καὶ μοναδικοῦ ὄντος, ποὺ ἐκτείνεται στὴν ἀπειρότητα τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου. Ἐσπασε τοιουτοτρόπως τὰ «χάλκινα δεσμά», ἐντὸς τῶν ὁποίων τὸ εἶχε φυλακίσει ὁ δάσκαλός του, αἶροντας ἔτσι τὶς ἀντινομίες, ποὺ συνεπάγεται ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ἐνεργεῖα ἀπείρου, τὸ ὁποῖο ὁδηγεῖ στὸν νόμον τῶν πιθανοτήτων καὶ σ' ἄλλα παράδοξα.

Ἡ κατάφασις τοῦ φιλοσόφου στὸ δυνάμει ἄπειρον ἀποδεικνύεται διὰ τοῦ ἑξῆς συλλογισμοῦ του: «Ἐὰν τὸ ὄν εἶναι ἄπειρον, πρέπει κατ' ἀνάγκη νὰ εἶναι ἓνα καὶ μοναδικό· διότι, ἂν ἦσαν δύο, τότε δὲν θὰ ἦσαν πιά ἄπειρα, ἀφοῦ τὰ ὅρια τοῦ ἐνὸς θὰ προσέκρουαν στὰ ὅρια τοῦ ἄλλου». Ἐτσι «τὰ δεσμὰ τοῦ πέρατος» τοῦ Παρμενίδου ἐξοδελίζονται καὶ τὸ ἄπειρον ἐκτείνεται στὸ διηνεκές τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου. Ὁ Πλάτων θὰ δανεισθῇ αὐτούσιον αὐτὸν τὸν συλλογισμό, προκειμένου ν' ἀποδείξῃ τὴν μοναδικότητα τοῦ Οὐρανοῦ –Σύμπαντος–, ποὺ περιέχει ὅλα τὰ ὄντα («Τίμαιος»), «ὁράτα τε πάντα καὶ ἀόρατα» κατὰ τοὺς πατέρες τῆς ἐκκλησίας. Ἄρα δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ προσωμπαντικὸν καὶ ἐξωσυμπαντικόν, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ ἐξ Ἀνατολῶν ἐξουσιασμός.

Τὸ ὄν τοῦ Σαμίου εἶναι ἀγέννητον καὶ αἰώνιον, ἄφθορον καὶ ἀμετάβλητον: «πάντα ὑπῆρχε ὅ,τι ὑπάρχει καὶ πάντα θὰ ὑπάρχῃ· διότι, ἂν ἔγινε, πρέπει κατ' ἀνάγκη, πρὶν νὰ γίνῃ, νὰ μὴν ὑπῆρχε τίποτε· ὅμως, ἂν δὲν ὑπῆρχε τίποτε, δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ τίποτε· διότι ἐκ τοῦ μηδενὸς τίποτε δὲν γίνεται. Ὅ,τι ὥστόσο δὲν ἔγινε, αὐτὸ ὑπῆρχε πάντοτε καὶ φυσικὰ θὰ ὑπάρχῃ ἑσαεῖ, χωρὶς καμμιὰν ἀφετηρία καὶ κανένα τέρμα. Ὅμως καὶ χωρικὰ εἶναι ἄπειρον· διότι αὐτὸ ποὺ ἔχει ἀρχὴν καὶ τέλος εἴτε ἐν χρόνῳ εἴτε ἐν χώρῳ δὲν εἶναι ἄπειρον».

Τὸ ἀμετάβλητον καὶ τὴν ἀφθαρσίαν τοῦ ὄντος ὁ Μέλισσος ἀπέδειξε ὡς ἑξῆς: «Τὸ ὄν εἶναι αἰώνιον καὶ ὁμοιογενές· ἀδύνατον νὰ χάσῃ κάτι ἢ νὰ τοῦ προστεθῇ

κάτι ἢ ν' ἀναδιαταχθῇ καὶ νὰ μεταβληθῇ. Οὕτε πονάει οὔτε λυπείται, διότι τὰ παθήματα αὐτὰ προϋποθέτουν τὴν ἀνομοιογένειαν· ἡ ἀνομοιογένεια ὥστόσο προϋποθέτει τὴν ὑπαρξιν τοῦ πυκνοῦ καὶ ἀραιοῦ, πὺν συνεπάγονται τὴν κίνησιν καὶ τὴν μεταβολήν. Ὅμως ἂν τὸ ὄν μετεβάλλετο ἔστω καὶ κατὰ μίαν κεραία τὴν κάθε χιλιετία, μέσα στὸν ὅλον χρόνον θὰ μετεβάλλετο παντελῶς, δηλαδὴ θὰ κατεστρέφετο. Δεχθήκαμε ὅμως, ὅτι εἶναι αἰώνιον· ἄρα ἀπορρίπτεται ἡ ὑπαρξις τοῦ κενοῦ καὶ τῆς κινήσεως συνεπῶς...».

Τὸ ὅν τοῦ Μελίσσου εἶναι ἀσώματον ἢ μᾶλλον «οἶονεὶ σωματίον» σύμφωνα με τοῦτον τὸν συλλογισμό: «Ἄν τὸ ὄν ὑπάρχῃ, τότε αὐτὸ εἶναι ἓνα· ἂν ὅμως εἶναι ὄντως ἓνα, τότε αὐτὸ πρέπει νὰ μὴν ἔχῃ σῶμα· διότι, ἂν ἔχῃ πάχος, τότε θὰ ἔχῃ καὶ μόρια, πράγμα πὺν σημαίνει, ὅτι δὲν θὰ εἶναι ἓνα. Δὲν ἔχει μόρια λοιπὸν καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν εἶναι διαστατὸν ἢ διαιρετὸν ἢ κινητὸν». Αὐτὸ τὸ σωματίον θεωρεῖ ὁ Μέλισσος ὡς πραγματικὴν ὄντοτητα ἢ ὄντως ὄν, μᾶς πληροφορεῖ ὁ Σιμπλίκιος.

Ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντα συνάγεται, ὅτι ὁ Μέλισσος δὲν κάνει λόγο γιὰ τὸ ὁρατὸ σύμπαν οὔτε γιὰ τὸ Παρμενίδειον Ἑόν. Ὁ φιλόσοφος χωρὶς κανένα ἀπολύτως ὄργανο εἰσχώρησε μετὰ τὰ μάτια τοῦ νοῦ του μονάχα στὴν καρδιά τῆς ὕλης καὶ περιέγραψε μετὰ ἀπόλυτη λεπτομέρεια τὸ quantum τοῦ Πλάνκ, πὺν εἶναι «οἶονεὶ σωματίον», ἀφοῦ ἄλλοτε ἐμφανίζεται μετὰ τὴν μορφήν ὕλης καὶ ἄλλοτε μετὰ τὴν μορφήν κύματος (= ἐνεργείας). Αὐτὸ εἶναι πράγματι σύμφωνα μετὰ τὴν σύγχρονη φυσικὴ τὸ ὄντως ὄν. Δὲν ὑφίστανται πολλὰ καὶ διαφορετικὰ σωματῖα παρὰ μόνον ἓνα, τὸ ὁποῖο ἐπαναλαμβάνει ἀπειράκις ἀπειρες φορὲς τὸν ἑαυτὸ του καὶ δημιουργεῖ σχέσεις καὶ χημικὲς ἐνώσεις, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων εἶναι τὰ ὄντα τῆς ἐμπειρίας (ὄρνικτά, φντὰ καὶ ζῶα) σύμφωνα μετὰ τὸν Χάιζενμπεργκ.

Ὁ Μέλισσος καὶ ὁ Ζήνων ἀποτελοῦν γιγάντιες μορφὲς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ὑπῆρξαν τολμηροὶ στοχαστὲς καὶ τὰ μάτια τοῦ νοῦ τους—γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν Ἑπίχαρμο, πὺν λέγει: «Νοῦς ὄρῃ καὶ νοῦς ἀκούει· τᾶλλα κωφὰ καὶ τυφλὰ»—διαπεραστικώτατα. Πιστοὶ στὸν δάσκαλό τους, πὺν, ὡς γνωστὸν, μᾶς συνιστᾶ νὰ ἔχωμε τὸν λόγο καὶ τὸν νοῦ μας σταθερὰ στὸ ὄν, ἀρνήθηκαν τὶς ψεύτικες γνῶμες-δόξεις τῶν ἀνθρώπων, παρατήρησαν ἐπισταμένως τὴν φύσιν καὶ στοχάστηκαν σοβαρά, μ' ἀποτέλεσμα νὰ μᾶς κληροδοτήσουν ὄχι μόνον τὶς ἀλήθειες τους ἀλλὰ καὶ τὸ ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁδηγεῖται κανεὶς σ' αὐτές. Ὡς Ἕλληνες φιλόσοφοι στάθηκαν ἐντεῦθεν τῶν θρησκευτῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐκεῖθεν· γι' αὐτὸ καὶ κανένα δόγμα, κανένα σύστημα...

Οἱ Ἀτομικοὶ παρέλαβαν αὐτούσιες τὶς ιδέες τοῦ Μελίσσου «περὶ κενοῦ καὶ κινήσεως»· τὶς τροποποίησαν ἀσφαλῶς, προκειμένου νὰ φτειάξουν τὸν δικὸν τους κόσμον, τὸν δικὸν τους «διάκοσμον». Ἦταν αὕτη ἡ μεγαλύτερη πλάνη ἢ ἐκείνη γιὰ τὴν ὁποίαν ὁ Δημόκριτος μέμφεται τὸν ἑαυτὸν του λέγοντας: «Τάλαινα φρήν, παρ' ἡμέων (τῶν αἰσθήσεων) λαβοῦσα τὰς πίστεις ἡμέας καταβάλλεις»; «Δίχα μοι νόος ἀτρέκειαν εἰπεῖν» [Δὲν μπορῶ νὰ τὸ πῶ μετὰ σιγουριά· ἀμφιβάλλω (Πίνδαρος)].

Σαράντος Πάν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΟΥΚΟΒΙΣΤΑΣ

‘Ο άφορισμός τῶν Κλεφτῶν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο τὸ 1805

ΠΡΟΛΟΓΟΣ. Ἀπὸ τὸ κίνημα καὶ τὸν θάνατο τοῦ Ρήγα τὸ 1798 ἕως τὴν ἔκρη-
ξιν τῆς Ἐπαναστάσεως τὸ 1821 συνέβησαν πολλὰ καὶ σημαντικὰ γεγονότα, ποὺ
ἐσημάδευσαν τὶς ἱστορικὲς ἐξελίξεις καὶ εἶναι μᾶλλον ἄγνωστα στὸ εὐρὺ κοινόν.
‘Ο Τάκης Κανδηλῶρος γράφει γιὰ τὴν περίοδο αὐτή: «*Ατυχῶς ἡ πρὸ τοῦ 1821
ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐλάχιστα μέχρι τοῦδε ἐμελετήθη, ἀπειρία δὲ πλανῶν ἐν
μεγίστῳ χρονολογικῷ συμφυρμῷ κυκλοφορεῖ εἰς τὰ ἱστορικὰ ἔργα καὶ εἰς τὸ
Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικόν μας, παρέργως δὲ πάντοτε θίγοντα τὰ πρὸ τοῦ Ἀγῶνος
γεγονότα, ἅτινα ὁμως ἔχουν ὑψίστην σημασίαν ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ θίου
τοῦ Ἑθνους μας*» (περιοδικὸν «Μαλεβός», τ. 36, 1924, εἰσαγωγικὸ σημειωμὰ του
στὴν παρουσίᾳσιν ἀφοριστικοῦ πατριαρχικοῦ ἐγγράφου κατὰ τῶν κλεφτῶν τῆς
Πελοποννήσου τὸ 1805). Σημαντικὸ γεγονὸς τῆς περιόδου αὐτῆς ἦταν ἡ κατα-
δίωξις τῶν κλεφτῶν καὶ ἡ καταστροφή τους (1801-1806) μὲ αἰχμὴ τὸν πατριαρ-
χικὸ ἀφορισμὸ τοῦ 1805. Ἡ περίοδος αὐτὴ συμπίπτει χρονικὰ μὲ τὴν πρώτη πα-
τριαρχεία τοῦ Καλλίνικου Ε΄. Καὶ διαβάζοντας μὲ προσοχὴ τὸν ἀφορισμὸ δια-
πιστώνουμε, πὼς δὲν εἶναι τὸ πρῶτο του ἐγγράφου ἐναντίον τῶν κλεφτῶν.

‘Ο πατριάρχης στὸ παραπάνω ἐγγράφου ὑπενθυμίζει στὸν ἐπίσκοπο Δημητσά-
νας, ὅτι ὁ σουλτᾶνος ἔχει στείλει πολλὰς διαταγὰς, γιὰ νὰ περισταλῇ ἡ δρᾶσις
τῶν κλεφτῶν, καὶ συνεχίζει: «*Πολλὰς φορὰς καὶ ἡμεῖς μὲ ὑψηλὴν προσκυνητὴν
προσταγὴν ἐγράψαμεν καὶ εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην σου καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς συ-
ναδέλφους ἀρχιερεῖς τοῦ Μωρέως καὶ εἰς ἄλλους κατὰ τόπους προεστῶτας καὶ
ἡγουμένους, ὅπου εἶναι τοῦ κλήρου καὶ τῆς τάξεώς μας. Καθὼς ὁμοίως ἐγρά-
ψαμεν καὶ εἰς τοὺς κοτζαμπασίδες, δημογέροντας προεστῶτας καὶ λοιποὺς κα-
τοικοῦντας εἰς τὸν Μωρεᾶ φανερώνοντας εἰς ὅλους τοὺς πατρικῶς καὶ ἐκκλη-
σιαστικῶς τὰ πρέποντα εἰς ἐσᾶς καὶ τὰ συμφέροντα, παρακινοῦντες σας ὅλους εἰς
τὸ νὰ ἔχετε μεγάλην προσοχήν, νὰ φυλάττετε ἀπαρασάλευτα ὅσα προστάξεσθε
μὲ κάθε ὁμόνοιαν καὶ μὲ μεγάλην δουλικὴν κλίσιν καὶ νὰ ἐμποδίζετε μὲ κάθε τρό-
πον καὶ μὲ ὅλην σας τὴν δύναμιν κάθε κίνημα, ὅπου εἶναι ἐναντίον εἰς τὰς βασι-
λικὰς (σουλτανικὰς) προσκυνητὰς προσταγὰς καὶ ὡς αἴτιον κάθε παιδεύσεως
καὶ πικρᾶς τιμωρίας εἰς ἐκείνους ὅπου ἀποτολμοῦν νὰ εὐγούῃ ἀπὸ τὰ ὄριά τους*».
Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ περὶ «μεγάλης δουλικῆς κλίσεως», ποὺ γράφει ὁ Καλλίνικος Ε΄, πα-
ρατηροῦμε σαφῶς, ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ πρῶτον ἀποσταλὲν ἐγγράφον ἐναντίον τῶν
κλεφτῶν. Ἰσως δὲ ἀπ’ αὐτὸ τὸ γεγονὸς νὰ παρεσύρθη ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς,
ποὺ ἔγραψε στὴν Ἱστορία του, ὅτι ὁ ἀφορισμὸς ἐγίνετο τὸ 1804, καὶ ποὺ τὸ υἱοθε-
τεῖ καὶ ἡ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνους» τῆς «Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν». Ἀλλὰ τὴν
περίοδο αὐτὴ συνέβη γενικώτερη καταδίωξις τῶν κλεφτῶν ὄχι μόνον στὴν Πε-
λοπόννησο.

ΟΙ ΚΛΕΦΤΕΣ. ‘Ο Γιάννης Βλαχογιάννης στὸ βιβλίον του «Οἱ κλέφτες τοῦ Μω-

ρια» γράφει σχετικά με τὰ αἷτια, πού ἐγέννησαν τὸ φαινόμενο τῶν κλεφτῶν: «Μέσα στίς χῶρες ἡ φτώχεια γεννοβολάει τὸ ἐγκλημα· στήν ἐξοχή κάνει νά φυτρώσῃ πρῶτα ἡ ζωοκλοπή, ὕστερα ἡ φυγοδικία, καὶ τέλος ἡ ληστεία νά θεριέψῃ. Ὁ Κλέφτης πρῶτα καὶ κύρια ἦτανε ληστής, κι ἡ ληστεία τὸ ἐπάγγελμά του· ἂν τώρα ὁμορφαίνουμε τίς πράξεις του, εἶναι γιατί ἡ δημόσια ἀρχὴ πού τὸν κατάρρεχε ἦταν ξενικὴ κι ἀλλόπιστη» («Ἀπαντα τῶν νεοελλήνων κλασσικῶν», τόμος Δ', σελ. 139). Σὲ αὐτὰ τὰ τόσο σωστά θὰ πρέπει νά προσθέσουμε καὶ σὰν αἷτια τὴν προσβολὴν τῆς τιμῆς ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν ἀρχόντων (μουσουλμάνων καὶ χριστιανῶν), ὅποτε ἡ ληστεία ἦταν καὶ τὸ μόνον μέσον ἐπιδιώσεως τοῦ φυγόδικου. Ὅποια ὅμως καὶ νὰ εἶναι ἡ αἷτια (προστασία τῆς τιμῆς ἢ ἀγὼν ἐπιδιώσεως), οἱ πράξεις τους δὲν ἐκφεύγουν τῆς προσωπικῆς ἐπιλογῆς. Ὁ Δ. Παπαδόπουλος γράφει γι' αὐτό: «Στὰ κλέφτικα τραγούδια πού τραγουδοῦν τὸν ἥρωισμό ἢ θρηνοῦν τὸν θάνατό τους, δὲν ὑπάρχουν οἱ λέξεις πατρίδα, ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία ἢ κοινωνικὴ δικαιοσύνη. Αὐτὰ εἶναι ρωμαντισμός πού προσδίδουν οἱ κατοπινοὶ παρατηρητὲς στήν πράξη τους. Ὁ κλέφτης μαχόταν μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἐπιδίωξή του» («Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως», σελ. 89). Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς κλέφτες δὲν ἔγιναν μόνον οἱ Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Σλάβοι· καί, πολὺ ὀλιγώτεροι, ὑπῆρχαν καὶ Τοῦρκοι. Οἱ δὲ μεικτὲς συμμαχίες δὲν ἦσαν σπάνιες, ὅπως ἦταν ἡ συμμαχία τῶν πατέρων τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρουτσου. Οἱ κλέφτες δὲν ἐδίσταζαν σὲ δεδομένες στιγμές, ὅταν οἱ συνθήκες ἐπέτρεπαν, ν' ἀλλάξουν ιδιότητα καὶ νά γίνουν πειρατὲς, ὅπως ἔκανε ὁ ὀνομαστὸς κλέφτης τοῦ Ὀλύμπου Νίκος Τσάρας ἀλλὰ καὶ ὁ Θ. Κολοκοτρώνης.

Οἱ κοινωνικὲς πληγὲς τῆς ληστείας καὶ τῆς πειρατείας δὲν εἶναι φαινόμενο τῆς τουρκοκρατίας ἢ μόνον ἐνδημικὸ τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Εἶναι ὀνομαστοὶ οἱ μεσαιωνικοὶ «ληστὲς τῶν δρόμων» καὶ οἱ κάθε εἶδους πειρατὲς, πού ἐκυριαρχοῦν στήν Μεσόγειο ἀπὸ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους. Τὸ ἴδιο μὲ τοὺς κλέφτες ὑμνήθηκαν καὶ ληστὲς τῆς Εὐρώπης. Μόνο γιὰ τοὺς πειρατὲς ὑπῆρχαν κατάρες. Καὶ ὁ λόγος εἶναι ἀπλός. Οἱ ληστὲς γενικὰ δὲν εἶχαν λόγο νά γυμνώσουν τὸν φτωχὸ λαό. Ἀντίθετα μάλιστα, γιὰ νά ἔχουν κρησφύγετα ἢ γιὰ νά ἐξασφαλίζουν τὴν σιωπὴ, ἐδοθήθουν πολλοὺς. Ἔτσι γιὰ τὸν ἀπλὸ κόσμον οἱ ληστὲς ἐλάμβαναν μορφήν ἥρωος, πού ἀπέδιδε δικαιοσύνη (Ρομπέν τῶν Δασῶν) καὶ ἐτραγουδοῦν τὰ κατορθώματά τους. Σὲ ἀντίθεσιν οἱ πειρατὲς μὲ κύριο μέλημα τὸ ἐμπόριο αἰχμαλώτων δὲν ἔκαναν διάκρισιν ἀνάμεσα σὲ πλούσιους καὶ φτωχοὺς. Καὶ γι' αὐτὸ τὸν λόγο δὲν εὐρέθηκε κανεὶς νά ὑμνήσῃ τίς πράξεις τους. Κλέφτες ὅμως καὶ πειρατὲς δὲν ἐδίσταζαν οὔτε στιγμὴ νά προσφέρουν τίς ὑπηρεσίες τους στήν ἐξουσία. Ὁ διάσημος πειρατὴς Μπαρμπαρόσσα ἐγίνε ἀρχιναύαρχος τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Οἱ πιὸ δυνατοὶ κλέφτες διωρίζοντο ἀπὸ τὸν πασσᾶ ἀρματοῦλοι καὶ ἀπὸ διωκόμενοι μετεμορφούντο σὲ διῶκτες. Πρόθυμα δὲ ἔναντι ἀμοιβῆς παρείχαν τίς ὑπηρεσίες τους σὲ ἀντιμαχόμενους. Στὸν ἐνετοτουρκικὸ πόλεμον ἄλλοι ἐστρατολογήθησαν μὲ τοὺς Ἐνετοὺς καὶ ἄλλοι μὲ τοὺς Τοῦρκους. Στὰ χρόνια δὲ τοῦ Ναπολέοντος οἱ ἴδιοι ἐναλλάξ προσέφεραν ὑπηρεσίες στοὺς Γάλλους καὶ τοὺς ἐχθροὺς τους. Ἀλλως τε οὔτε καὶ οἱ συμμαχίες τῶν δυνάμεων ἦσαν στα-

θερές. Και ασφαλώς τὸ ἰδανικό τους ἦταν ὁ «λουφές». Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἀνδρείαν τους, γιατί ὑπῆρξαν ἀνδρεῖοι. Ὀλιγάριθμοι καὶ μὲ χειρότερο ὅπλισμὸ πολλὰς φορές ἐξήλθαν νικητὲς ἢ τοῦλάχιστον δὲν ἡττήθησαν ἀπέναντι στὰ στρατεύματα τῆς ἐξουσίας.

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΔΙΩΓΜΟΣ. Πολλοὶ ἱστορικοὶ θεωροῦν, ὅτι ξένος δάκτυλος προεκάλεσε τὸν μεγάλο διωγμὸ τῶν κλεφτῶν. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης τοὺς ἔδωσε τὸ ἐπιχρίσμα, ἐπειδὴ σημειώνεται στ' ἀπομνημονεύματά του: «*Ἡ ἀναφορὰ τῶν Τούρκων (σ.σ. περὶ στρατολογίας Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς Ρώσους) συμφωνεῖ μὲ τὰς πληροφορίες τοῦ Καμπινέτου τῆς Γαλλίας, ὅτι νὰ χαλάσουν τοὺς καπεταναίους τοὺς λεγομένους κλέφτας καὶ τοὺς καπεταναίους τῶν καραβιῶν, διατὶ μία ἡμέρα ἡμποροῦν νὰ κάμουν ἐπανάστασιν. Τότε κάμνει ἓνα φερμάνι ὁ Σουλτᾶνος νὰ σκοτώσουν τοὺς κλέφτας. Ἀφοριστικὸ ἔρχεται τοῦ Πατριάρχου διὰ νὰ σηκωθῇ ὅλος ὁ λαός, καὶ ἔτσι ἐκινήθηκεν ὅλη ἡ Πελοπόννησος*». Γιὰ τὴν ἴδια περίοδο ὁ Τ. Κανδηλῶρος γράφει: «*Οἱ Ρῶσοι ἐνήργουν ἐντατικῶς στρατολογίας. Διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὅμως οὔτε οἱ Γάλλοι οὔτε οἱ Ρῶσοι ἐφρόντιζον. Καί, ὅπως συνέβη πολλάκις, ἔπρεπε πάλιν ὁ Ἑλληνισμὸς νὰ πληρώσῃ μὲ τὸ αἷμα του τὴν εὐπιστίαν του. Ἐξηγέρθη διὰ ξένα συμφέροντα καὶ εὐρέθη ἐγκαταλελειμμένος ὑπὸ τὸ πέλμα τοῦ Τούρκου*» («*Ὁ Ἀρματολισμὸς τῆς Πελοποννήσου, 1500-1821*», σελ. 322). Ὁ δὲ Νικηταρᾶς σ' ἓνα σχεδιάσμα ἀπομνημονευμάτων ποὺ εὐρέθη τοποθετεῖ τὴν ἀρχὴ τῶν διώξεων μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀούστερλιτς (2 Δεκεμβρίου 1805). Σ' αὐτὲς τίς γνῶμες πρέπει νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι ἡ στρατολογία τῶν Ρώσων οὐδόλως πρέπει νὰ δυσαρεστοῦσε τοὺς Τούρκους, διότι Ρωσσία καὶ Τουρκία ἦσαν σύμμαχες χώρες. Ἡ συμμαχία τους διεργράφη τὸ 1806 μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν κλεφτῶν. Πολὺ περισσότερο οἱ Γάλλοι, ἐχθροὶ τῶν Τούρκων ἀπὸ τὸ 1792 (ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος στὸ ὀθωμανικὸ ἔδαφος τῆς Αἰγύπτου), δὲν ἦσαν σὲ θέσιν νὰ ὑποδείξουν πολιτικὴ στὴν Τουρκίαν. Ἄλλως τε εἶναι πανθομολογούμενον, ὅτι οἱ σχέσεις τῶν δύο χωρῶν ἀποκατεστάθησαν μετὰ τὴν ἀφίξιν στὴν Κωνσταντινούπολιν τοῦ νέου πρέσβεως τῆς Γαλλίας στρατηγοῦ Σεμπαστιάν. Μέχρι τότε ὁ σουλτᾶνος Σελὶμ Γ' εἶχε συγχαρῇ δι' ἀπεσταλμένου του τὸν Ναπολέοντα διὰ τὴν νίκη του στὸ Ἀούστερλιτς καὶ ὁ Ναπολέων τοῦ εἶχε ἀποστείλει εὐχαριστήρια ἐπιστολὴν τονίζοντας ὅτι τὰ συμφέροντα τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Γαλλίας ἦσαν ἀλληλένδετα. Καὶ ὅμως ὁ πατριαρχικὸς ἀφορισμὸς εἶχε ἐκδοθῇ στὶς 25 Ὀκτωβρίου τοῦ 1805, δηλαδὴ μῆνες πρὶν. Ὅλοι δὲ τοποθετοῦν τὴν ἀρχὴν τῶν διώξεων πολὺ ἐνωρίτερα (1801 ἢ 1802). Ἄρα οἱ διώξεις τῶν κλεφτῶν δὲν εἶχαν αἰτία τὴν διένεξιν Γάλλων, Ρώσων. Ἄλλως τε οὔτε ἡ στρατολόγησις, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοὺς Ρώσους, ἔπαυσε. Ἐχομε σειρὰ ἀνταρσιῶν ἀπὸ τὸ 1806 ἕως τὸ 1810 περίπου. Ἀπὸ τὸ 1810 καὶ μετὰ ἔχομε καὶ πάλιν ἀνάμειξιν τῶν Γάλλων μὲ ἴδρυσιν ἑλληνογαλλικῶν συλλόγων στὸ Παρίσι καὶ ἀποστολὴ ὅπλων στὴν Πελοπόννησο. Στὴν οὐσία ἡ ἐξόντωσις τῶν κλεφτῶν δὲν συνέφερε τίς ἀντιμαχόμενες ἐξωτερικὲς δυνάμεις, διότι ἐξ αὐτῶν ἐστρατολόγουν ἑνοπλοὺς πρόθυμους νὰ ὑπηρετήσουν τὰ συμφέροντά τους.

Ἡ μόνη δύναμις, ποὺ εἶχε συμφέρον νὰ ἐξοντωθοῦν οἱ κλέφτες, ἦταν ἡ Τουρκία, ἐπειδὴ ἦταν μία πληγὴ χαίνουσα στὸ σῶμα τῆς. Ὅμως οἱ ἐγγενεῖς ἀδυνα-

μίες της διοικητικής διαρθρώσεως της 'Οθωμανικής αυτοκρατορίας όχι μόνον ἐγέννησαν τὴν ληστεία, ἀλλὰ καὶ συνέβαλαν στὴν διατήρησίν της. Τοπικοὶ ἄρχοντες παρείχαν προστασία σὲ συμμορίες κλεφτῶν, ποὺ μὲ τὴν σειρὰν τοὺς ἀνελάμβαναν τὴν ἐδραίωσιν καὶ ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας τοῦ προστάτη τους. Σίγουρα δὲ ἡ καταδίωξις τῶν κλεφτῶν εἶχε τὴν ἀρχὴν της ταυτόχρονα μὲ τὴν ἐμφάνισίν τους. "Ομως μέχρι τὸ 1769 τὸ φαινόμενο τῆς ληστείας δὲν εἶχε παρουσιάσει ἔξαρσιν. Δηλαδή κάποιοι εἶχαν καταφύγει στὰ ὄρη, ἐλήστευαν καὶ κάποιοι ἄλλοι τοὺς κατεδίωκαν, ὅχι γιὰ νὰ τοὺς ἐξοντώσουν, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν περιοχὴν τους. Μὲ τὴν ἔκρηξιν τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τὸ 1768 καὶ τὴν κάθοδο τῶν 'Ορλώφ στὴν Ἑλλάδα ἡ κατάστασις ἠλλάξε ἄρδην. Τότε ὅχι μόνον οἱ κλέφτες ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔλαβαν τὰ ὄπλα ἐναντίον τοῦ σουλτάνου. Ἡδη ἀπὸ τὸν ρωσοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1710 ὁ Μέγας Πέτρος ἠθέλησε νὰ προσεταιρισθῇ καὶ νὰ κινήσῃ σὲ ἐπανάστασι τοὺς χριστιανοὺς τῶν Βαλκανίων καὶ μὲ προκήρυξιν του κατέστησε τὴν Ρωσσίαν προστάτιδα δύναμιν τῶν ὁμοθηρῶν του τῆς 'Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Τὴν ἴδια πολιτικὴ ἡκολούθησε ἡ Αἰκατερίνη ἡ Μεγάλῃ, ποὺ μάλιστα ὠνόμασε τὸν δευτερότοκο ἐγγονόν της Κωνσταντῖνον, ὥστε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν βυζαντινὴ πρωτεύουσα καὶ πάλι Κωνσταντῖνος κατὰ τὸν μῦθο. Ἡ Αἰκατερίνη Β' παρείχε προστασία στοὺς Ἕλληνες. Πολλοὶ εἶχαν γίνει ἀξιωματικοὶ τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ ἢ ἐπιτυχημένοι ἔμποροι. Ἰσχυροὶ δὲ ἦσαν οἱ δεσμοὶ μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Πρῶτος ἀπόστολος τοῦ κινήματος ἦσαν ὁ πρῶν πατριάρχης Κύριλλος Ε', ποὺ ἐγκατέλειψε τὸ "Ἅγιον Ὄρος καὶ μετέβη στὴν γενέτειράν του Δημητσάνα, ἐνισχύοντας τὴν πίστιν ὅτι ἡ Ρωσσία θὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἕλληνες. Χαρακτηριστικὸ γιὰ τὸ πνεῦμα ποὺ εἶχε καλλιερ-
γηθῇ εἶναι τὸ γνωστὸ δημοτικὸ τραγούδι:

*« Ἀκόμα τούτ' τὴν Ἀνοιξη,
ῥαγιαῖδες, ῥαγιαῖδες,
τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
καημένη Ῥούμελη.
"Ὅσο νὰ ῥθῇ ὁ Μόσκοδος,
ῥαγιαῖδες, ῥαγιαῖδες,
νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι,
Μωρῆα καὶ Ῥούμελη».*

Πολλοὶ ἦσαν οἱ πράκτορες, ποὺ διέτρεχαν τὰ Βαλκάνια καὶ παρεκίνησαν τοὺς λαοὺς νὰ ἐπαναστατήσουν. Τὸν συντονισμό τοὺς εἶχε ἀναλάβει ὁ ἔμπιστος φίλος τῶν 'Ορλώφ Γ. Παπάζωλης. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτο, ὅτι ἰδίᾳ στὴν Πελοπόννησο στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα προσεχώρησαν μητροπολίτες καὶ κοτζαμπάσῃδες. Τὰ σουλτανικά στρατεύματα ἀπησχολημένα στὸ δόρειο μέτωπο ἠνάγκασαν τὸν σουλτάνο νὰ στείλῃ πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἁλβανικά στρατεύματα. Ἡ ἀγριότητα τῶν ἀτάκτων ἁλβανικῶν στρατευμάτων, ἀντὶ νὰ ἐπιφέρῃ ἡρεμία, τὸνναντίον ὥξυνε τὴν κατάστασιν. Οἱ δὲ αὐθαιρεσίες τῶν Ἁλβανῶν ἀκόμη καὶ σὲ βάρος τῶν Τούρκων τοὺς ἔκαναν μισητούς. Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774) ἀπηλευθέρωσε τὰ σουλτανικά στρατεύματα καὶ ἡ Πύλη ἀπέστειλε στὴν Πελοπόννησο τὸν Χασάν μὲ ἰσχυρὴ δύναμιν. Αὐτὸς συμπράττοντας μὲ τοὺς Ἕλληνες ἐξεδίωξε τοὺς Ἁλβανούς (1779), ποὺ ἀποδεκατιζόμενοι κατὰ

τὴν ἐπιστροφὴν τοὺς εἶθρον προστασία ἀπὸ τὸν Ἀλῆ, τοῦ ὁποῖου κατέστησαν ἰσχυρὴ τὴν θέσιν. Ὁ δὲ νέος ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος (1787-1792) ἀνεξωπύρησε τὴν ἔντασιν.

Τὴν εὐρωπαϊκὴν ἰσορροπία ἤλθε νὰ διαταράξῃ ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις. Ἡ δὲ ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος στὴν Αἴγυπτο (1792) εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν προσέγγισιν τῶν δύο ἐχθρῶν· τὸν ἴδιο χρόνον Τουρκία καὶ Ρωσσία ὑπέγραψαν συνθήκην εἰρήνης στὸ Ἰάσιο. Τώρα πλέον ἤλθε ἡ σειρὰ τῶν Γάλλων νὰ ἀλειύσουν ὑπηρέτες τῶν συμφερόντων τοὺς στὴν Ἑλλάδα. Τὸ 1797 ἔφθασε στὴ Μάνη ὁ μαρινιάτης τὴν καταγωγὴν Δῆμος Στεφανόπολι μετὸν ἀνεψιὸν του Νικόλαον. Μετὸ πρόσχημα τῶν δοτανολογικῶν μελετῶν στὴν περιοχὴ ἐπεδόθησαν σὲ συνωμοσία γιὰ ἐπανάστασι τῶν Ἑλλήνων. Προσηταιρίσθη τὸν πρῶτον μῆτις τῆς Μάνης Τζαννέτο Γρηγοράκη, ποὺ στὸν πύργο του ἔγινε μία συνάθροισις μετὰ ἀντιπροσώπων ἀκόμῃ καὶ ἀπὸ τὴν Κρήτη, τὴν Μακεδονία καὶ τὴν Ἀλβανία. Ἔτσι τὸ 1801 ἔστειλαν χρήματα καὶ ὅπλισμο στὸν Τζαννέτο Γρηγοράκη, τὸ 1802 στὸν Μαυρομιχάλη καὶ τὸ 1803 στὸν Ζαχαριᾶ Μπαρμπιτσιώτη. Ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐθορύβησε τόσο τοὺς Τούρκους ἢ ἀνάμειξις τῶν Γάλλων, ὅσον ἡ ἐκρηξίς τῆς ἐπαναστάσεως στὴν Σερβία τὸ 1804. Στὴν Ἡπειρὸ καὶ τὴν Στερεὰ ἡ σκληρὴ δίωξις τῶν κλεφτῶν ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασσᾶ εἶχε ἐπιφέρει σχετικὴ ἡρεμία, ἂν καὶ λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν κλεφτῶν καὶ τῆς μορφολογίας τοῦ ἐδάφους ἢ ἐξόντωσις τοὺς ἦταν ἀδύνατος. Ἀντίθετα στὴν Πελοπόννησο ἡ ἐξόντωσις τοὺς ἦταν πιὸ εὐκόλη, διότι, μετὰ ἐξαίρεσιν τὴν περιοχὴν τῆς Μάνης, καὶ τὸ ἔδαφος ἐπέτρεπε ἐκτεταμένους ἐπιχειρήσεις καὶ ὁ ἀριθμὸς τοὺς ἦταν κατὰ πολὺ μικρότερος. Ὑπῆρχε ὅμως μία ἀκόμα αἰτία νὰ θέλουν ὄχι μόνον οἱ Τούρκοι τὴν ἐξόντωσιν τοὺς στὴν Πελοπόννησον. Ἐκεῖ οἱ Τούρκοι ἦσαν πάντα μικρὴ μειοψηφία. Ἔτσι ἐξ ἀνάγκης εἶχαν μεγάλην ἰσχὺν οἱ Ἕλληνες ἄρχοντες, ποὺ καὶ ἐναντίον τοὺς ἐστρέφοντο οἱ κλέφτες. Ἄρα οἱ κλέφτες στὴν Πελοπόννησο δὲν εἶχαν κανένα στήριγμα.

Πολὺ πρὶν τοῦ 1806 εἶχε ἀρχίσει ἡ ἐξόντωσις τῶν κλεφτῶν. Τὸ 1804 ἐφονεύθησαν ὁ Πετιμεζᾶς τῶν Καλαβρύτων καὶ ὁ Γιαννιάς τῶν Πατρῶν καὶ ἐξεκαθαρίσθη ἡ Β. Πελοπόννησος. Τὸ ἰσχυρότερον ὅμως πλῆγμα ἦταν ὁ φόνος τοῦ περιώνυμου Ζαχαριᾶ πρὸς τὸ τέλος τοῦ 1805. Κατὰ τὸν Θ. Κολοκοτρῶνη: «*Παιδιά, ἡ κόττα ποὺ ἔκανε τὸ αὐγὸ ἐχάθη. Ἐσκοτώθη πλέον ἐκεῖνος ποὺ ἐχώριζε τοὺς Τούρκους εἰς δύο, καὶ ἄλλοι τὸν ἐχθρεύοντο καὶ ἄλλοι τὸν ἀγαποῦσαν. Ὁ τόπος δὲν μᾶς χωρεῖ πλέον. Νὰ φύγωμε εἰς τὰ Ἑπτάνησα*». Αὐτὰ ἔχει διασώσει ὁ Ν. Πολίτης, ὅτι εἶπε στὴν τελευταία συνάθροισιν τῶν κλεφτῶν εἶχαν ἀπομείνει 150 πλέον. Τὴν λύσιν τῆς φυγῆς ἀπέρριψαν οἱ κλέφτες, ἰδίᾳ ὁ ἀδελφὸς τοῦ «Γέρου» Ἰωάννης. Δὲν ἐδέχθησαν δὲ οὔτε τὴν ἄλλην πρότασιν τοῦ Θ. Κολοκοτρῶνη, νὰ χωρισθοῦν σὲ μικρὰς ὁμάδες τῶν 5-6 ἀτόμων καὶ νὰ ἡσυχάσουν, μέχρι νὰ ἐπέλθῃ ἡρεμία. Συνέβη δὲ ἓνα ἄλλο γεγονός, ποὺ ἐσήκωσε γενικὴ κατακραυγὴ. Ὁ πρωτοσύγκελος καὶ προεστὼς τῆς Κυπαρισσίας Ἀδριανόπουλος εἶχε συγκεντρώσει τοὺς φόρους ὑπὲρ τοῦ πατριαρχείου καὶ μετέβαινε στὴν Τρίπολιν, γιὰ νὰ τοὺς παραδώσῃ. Ἐξω ἀπὸ τὴν Κυπαρισσία μία ὁμάς κλεφτῶν ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Κολοκοτρῶνη τοῦ ἐπετέθη, τὸν ῥηγμαλώτισαν καὶ τὸν ἐλήστευσαν. Αὐτὸ διηγείρε γενικὴν κατακραυγὴν. Ἐφθασεν δὲ τὸ ἀφοριστικὸν τοῦ πατριάρχου καὶ τὸ «φιρμάνι» τοῦ σουλτάνου, καὶ τὸ τέλος τῶν κλεφτῶν ἐπῆλθε στὴν Πελοπόννησο. Πράγματι δέ,

ἐνῶ στήν συνέχεια ὑπῆρξε μεγάλη ἀναταραχή στήν Μακεδονία, Ἡπειρο, Θεσσαλία καί Στερεά, ἡ Πελοπόννησος παρέμεινε ἡσυχὴ μέχρι τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι οἱ κλέφτες τῆς Πελοποννήσου εἶχαν περιορισθῇ στὸ ἐλάχιστο, ἰδιαίτερα μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ζαχαριᾶ. Περιττὰ δὲ φαντάζονται καὶ ὁ πατριαρχικὸς ἀφορισμὸς καὶ τὸ σουλτανικὸ «φιρμάνι» γιὰ τὴν καταστροφὴν τους. Τί ἐδάρυνε λοιπὸν στήν ἀπηνῆ καταδίωξιν καὶ ἐξόντωσίν τους; Θὰ πρέπει νὰ ἔλθουμε μερικὸς χρόνους ὀπίσω, στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή τὸ 1774 εἶχε δύο θετικὰ ἀποτελέσματα γιὰ τοὺς Ἕλληνες παρὰ τὴν αἱματηρὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τὸ 1770: Ἀπέκτησαν τὸ δικαίωμα νὰ ἀναρτοῦν στὰ πλοῖα τους τὴν ρωσικὴν σημαία μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνθισιν τοῦ ἐμπορίου. Παράλληλα δὲ στὸ 1774 τοποθετεῖται καὶ ἡ ἔναρξις τοῦ Διαφωτισμοῦ, δηλαδὴ τῆς ἀναπτύξεως τῆς παιδείας καὶ τῆς πνευματικῆς στροφῆς πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸ Πολιτισμόν. Ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Κοραΐ στήν Γαλλία καὶ ὁ τιτάνιος ἀγὼν του νὰ μεταφράσῃ καὶ νὰ ἐκδώσῃ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ἐστάθη φάρος γιὰ τοὺς ὑπολοίπους πρωτεργάτες. Τὸ πνεῦμα δὲ αὐτὸ ἐπεκράτησε ἀπ' ἄκρῃ σ' ἄκρῃ μὲ τὴν ἵδρυσιν περιώνυμων σχολείων. Καὶ τὸ κίνημα τοῦ Ρήγα ἦλθε νὰ προσδώσῃ πολιτικὴν διάστασιν σὲ ὅλον αὐτὸν τὸν πνευματικὸν ὄργανισμό. Τὸ ὄραμα γιὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας ἦταν ὁ μέγας κίνδυνος. Γι' αὐτὸ τὸν λόγον ἡ ἀντίδρασις τοῦ Φαναρίου καὶ τῆς Πύλης ἦταν σφοδρὴ. Ἀφορισμὸς κατὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἐπιστημῶν, ἀφορισμὸς κατὰ τοῦ κινήματος τοῦ Ρήγα, ἡ ἐσπευσμένη ἐκτέλεσίς του καὶ ἡ πληθώρα ἐκδόσεων ἀντιδραστικῶν λιθέλων ἦταν ἡ ἄμεσος ἀντίδρασις. Βεβαίως ἡ ἀπάντησις τῶν Ἑλλήνων ἦταν τὸ ἴδιο ἔντονη εἴτε ἀπὸ τὸν Κοραΐ («*Ἀδελφικὴ Διδασκαλία*») εἴτε ἀπὸ ἀνώνυμους («*Ἑλληνικὴ Νομαρχία*»). Ὅλα κατέτειναν στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ἐπλησίαζε. Ὅσο καὶ ἂν οἱ πράξεις τῶν κλεφτῶν εἶχαν προσωπικὸ χαρακτήρα, ἦταν πλέον φανερό, ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἀφύπνισις τοὺς ἦταν ζήτημα χρόνου· πράγμα ποῦ ἐγίνε καὶ μάλιστα γενικὰ σὲ ὅλους (κλέφτες, ἀρματωλοὺς καὶ ἄρχοντες).

Οἱ λόγοι ποὺ ἐπέβαλαν τὴν ὀριστικὴν καταστροφὴ τῶν κλεφτῶν στήν Πελοπόννησον ἦσαν κυρίως στρατιωτικοί. Μὲ δεδομένη τὴν ἀδυναμία τῶν Τούρκων νὰ ἐπικρατήσουν στήν θάλασσα ἡ Πελοπόννησος ἦταν ἡ πλέον πρόσφορος περιοχὴ πρὸς ἀπώλεια. Αὐτὸ δὲ ἀπεδείχθη στὸν ἐνετοτουρκικὸ πόλεμο, ποῦ ἡ χερσονήσος ἐπέρασε στήν ἐξουσία τῶν Ἐνετῶν. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ τόσο οἱ Ρῶσοι ὅσο καὶ ὁ Ρήγας τὴν Πελοπόννησον ἐπέλεξαν ὡς ἔδρα τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ ἴδιο δὲ ἔκαναν καὶ οἱ Γάλλοι. Καὶ τελικὰ στήν Πελοπόννησο ἐπεκράτησε ἡ ἐπανάστασις τὸ 1821 καὶ πρώτη ἀπληλευθρώθη. Καὶ κατεστάλη τὸ 1825 ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα, ποὺ μετεφέρθησαν ἀπὸ τὸν ἰσχυρὸν στόλο τοῦ Ἰμπραήμ, διότι τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα, μέχρι νὰ φθάσουν στήν Πελοπόννησο, εἶχαν ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς ἐπαναστάτες τῆς Στερεᾶς καὶ καθίστατο προβληματικὸς ὁ συνεχὴς ἀνεφοδιασμὸς τους διὰ ξηρᾶς. Ἔτσι λοιπὸν ἀπεφασίσθη ἡ ὀριστικὴ ἐξόντωσίς τους, καὶ σὲ αὐτὸ συνέβαλε κατὰ πολὺ καὶ ὁ ἀφορισμὸς τοὺς ἀπὸ τὸν πατριάρχη τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1805.

Ἐπετειακά

Ἐποία βαρβαρότης! Ἐνῶ ὁ Μορφέας μοῦ παρουσίαζε ἕνα ὄνειρο σκηνοθετημένο ἀποκλειστικά γιὰ μένα, μπαίνει ξαφνικά τὸ ἀντιδραστικό χέρι τοῦ ἀνηψιοῦ καὶ με ὠθεῖ στὴν ἐργήγορση. Γυρίζω νωχελικά με τὰ μάτια μισάνοιχτα καὶ διακρίνω καὶ τὸν ὑπόλοιπο νὰ με καλημερίζη ἰστάμενος ἄνωθεν τῆς κλίνης μου, μ' ἕνα ἀπερίγραπτα γλυκανάλατο ὕφος.

– Καλημέρα, θεῖε. Ξημέρωσε ἡ μεγάλη μέρα, εἶπε ὁ θρασὺς νεανίσκος.

Ἦταν ὄντως παραμονὴ τῆς ἐθνικῆς ἐπετείου, ἀλλὰ με τὴν συνήθειά μου νὰ γράφω ἕως τὶς τέσσερις τὸ πρωὶ καὶ νὰ κοιμᾶμαι κατόπιν, ὅταν κοιμᾶμαι, καὶ νὰ με βροίσκη ἡ ἐπόμενη μέρα μ' ἕνα κεφάλι καζάνι, μᾶλλον χάνεται ἡ διάθεση, ὅσο καλὴ θέληση κι ἂν διαθέτη κανεῖς.

– Πράγματι, εἶπα, ἀργία σήμερα. Καληνύχτα! Καὶ γύρισα ἀπὸ τὸ ἄλλο πλευρό.

– Καὶ τὴν σημαία πὺν ἔπασσε στὸν κῆπο ποιός θὰ τὴν σηκώσει; φώναξε ὁ μικρός.

Ἦταν νὰ μὴν τὸ πῇ. Πετάχτηκα ἴσαμε τὸ ταβάνι, σὰν νὰ με εἶχε χτυπήσει ἀστροπελέκι. Ἐτρεξα ἀλλόφρων με τὴ νυχτερινή μου ἐνδυμασία στὸν ἐξώστη, ἀλλὰ εἶδα τὴν σημαία μου στὴν θέση της. Ξαναμπήκα μέσα καὶ ἀντίκρινα τὸν νεαρό διπλωμένο στὰ δύο καὶ δακρυσμένο ἀπὸ τὰ γέλια.

– Ἄλλο ἕνα τέτοιο ἀστεῖο καὶ θὰ σκεπάσουν ἐσένα με σημαῖα, τοῦ εἶπα αὐστηρά.

– Με συγχωρεῖς, ἀλλὰ ἦταν ὁ μόνος τρόπος νὰ σηκωθῇς ἀμέσως, εἶπε ἐκεῖνος.

– Καὶ γιατί ἀμέσως, παρακαλῶ;

– Γιὰ τὴν παρελάση. Σήμερα θὰ παρελάσω γιὰ πρώτη φορὰ με τὸ σχολεῖο μου.

Ἐπειδὴ οἱ δικοί μου δουλεύουν, σκέφτηκα, μήπως ἐσὺ θὰ μποροῦσες...

Πάλι «με ἔρριξε».

Ἐτοιμαστήκαμε καὶ ξεκινήσαμε. Φθάνοντας στὸν χώρο τῆς παρελάσεως χωρίσαμε. Ἐκεῖνος ἔσπευσε νὰ ἐνταχθῇ στὸν οὐλαμὸ τοῦ σχολείου του κι ἐγὼ με τὸ εἰκονοσκόπιο (κοινῶς «διντεοκάμερα») ἀνὰ χεῖρας ἔφαχνα νὰ θρῶ μία καλὴ θέση, γιὰ νὰ τὸν ἀποθανατίσω, καθὼς θὰ περνοῦσε. Κι ἐνῶ ἡ μαθητιῶσα νεολαία μας ἐβημάτιζε – ὑπῆρχαν καὶ στιγμές, πὺν δὲν ἐβημάτιζε, ἀπλῶς περπατοῦσε – ἐνώπιον ἐπισήμων καὶ μὴ, μία εὐτραφῆς κυρία δίπλα μου εἶχε πρόδλημα με τὶς κοντὲς φοῦστες τῶν κοριτσιῶν. Κανεῖς ὥστόσο δὲν τὸ συμεριζόταν. Ὅλοι καμάρωναν καὶ χειροκροτοῦσαν τὰ γεμάτα ζωντάνια ἐλπιδοφόρα νιάτα, πὺν ἴσως ἐνίστε ἔχαναν τὸ δῆμα τους, ὄχι ὅμως καὶ τὴ λεβεντιά τους. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ ἀνηψιὸς Ἡρακλῆς. Περπατοῦσε λίγο ἄγαρμπα, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκανε ἐπίτηδες.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς παρελάσεως ὁ ὑπουργὸς καὶ οἱ ἐπίσημοι δήλωναν στοὺς δημοσιογράφους εὐχαριστημένοι καὶ συνέχαιραν τὰ παιδιά. Τώρα βέβαια, ἐὰν καὶ τὰ παιδιά ἔκαναν δηλώσεις, δὲν γνωρίζω, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον θὰ συνέχαιραν αὐτοὺς. Τέλος πάντων...

Τὸ ἴδιο βράδυ βρέθηκα νὰ παρακολουθῶ στὴν τηλεόραση μία δημοσκόπηση με κεντρικὸ ἐρώτημα: «Τί ἐορτάζουμε τὴν 25η Μαρτίου». Οἱ ἐρωτηθέντες ἔδιναν ποικίλες ἀπαντήσεις ὅπως: «ἀπελευθέρωση ἀπὸ τοὺς Τούρκους», «πήραμε τὴν Κορυτσᾶ», «μπήκε ὁ Κολοκοτρώνης στὸ Πολυτεχνεῖο κι ἔδιωξε τοὺς Γερμανούς», «ἔπασσε ἡ Χού-

ντα», «ἄσε μας, ρε φίλε», «γιορτάζει ἡ Παναγία», «δὲν ξέρω», «τὴ ναυμαχία τοῦ Μα-
ραθῶνα» κ.ο.κ. Κι ἐνῶ τὸ κεφάλι μου εἶχε γίνεи ἀχινὸς ἀπὸ τὴν ἀνατριχίλα, χτύπησε
τὸ τηλέφωνο. Ἦταν ὁ Ἡρακλῆς καὶ μοῦ ζητοῦσε νὰ πᾶμε καὶ στὴν στρατιωτικὴ πα-
ρέλαση τῆς ἐπομένης. Δέχθηκα ἄνευ ἀντιλογίας.

Τὴ νύχτα καθόμουν καὶ σκεπτόμουν αὐτὰ ποὺ εἶδα καὶ ἄκουσα ἀπὸ τὸ χαζοκούτι.
Ἦραγε ὁ κόσμος ἔκανε μαῦρο χιοῦμορ ἢ σοβαρολογοῦσε; Κι ἂν σοβαρολογοῦσε, εἶναι
σὲ θέση νὰ ἀντιληφθῇ τὸν μέγιστο κίνδυνο ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ λήθη; Κι
ἂν ὄντως δὲν ἀγνοῇ, ἀλλὰ γνωρίζει, εἶναι σὲ θέση νὰ στοχασθῇ πόσα ψέματα περιέ-
χει ἡ «ἐπίσημη» ἱστορία περὶ Ἁγίας Λαύρας, δεσποτάδων, πατριαρχῶν, Νενέκων,
ψευτοηρώων καὶ λοιπῶν; Ἦραγε ἐκεῖνοι οἱ φουστανελλᾶδες, γνωστοὶ καὶ ἀγνωστοί,
ποὺ πάλεψαν σὰν θηρία κατὰ τῶν βαρβάρων, ἠδύναντο νὰ προβλέψουν τὴν εἰκόνα τῆς
χώρας, ποὺ ἀπελευθέρωσαν ὕστερα ἀπὸ δύο σχεδὸν αἰῶνες; Τόσο πολὺ σκαρτέψαμε;
Φταίει ἡ ἐξουσία ποὺ μᾶς ἀποβλακώνει καὶ μᾶς ὁδηγεῖ σὲ ἀδιέξοδα ἢ μήπως γινόμα-
στε κι ἐμεῖς νεροκουβαλητὲς στὸν μύλο τῆς; Ἄντε νὰ κλείσης μάτι μὲ τέτοιες σκέψεις.

Τὴν ἐπόμενη μέρα ξανὰ στὸν ἴδιο χῶρο μὲ χθὲς προσπαθοῦσα νὰ πιέσω τὸν ἑαυτό
μου νὰ ἐντυπωσιαθῇ ἀπὸ τὰ ἔμψυχα καὶ ἄψυχα ἐπιβλητικὰ ὄπλα, ποὺ περνοῦσαν ἀπ'
ἐμπρὸς μου. Ἡ ἀπάντηση ὅμως στὰ βασανιστικὰ ἐρωτήματα μοῦ ἦρθε σὰν ξαφνικὸ φῶς
στὸ σκοτάδι, ὅταν πληθὸς κόσμον, χωρὶς νὰ δίνη ἰδιαίτερη σημασία στὰ κούφια καὶ
τετριμμένα λόγια διαφόρων χαρτογιακάδων, ἔσπευδε νὰ χαιρετήσῃ τοὺς ἐλάχιστους
πλέον ἐπιζῶντες, ἀναπήρους πολέμου, μ' ἓναν τρόπο ποὺ θύμιζε ἐκπλήρωση ἱεροῦ κα-
θήκοντος. Ἀνθρώποι κάθε φύλου καὶ ἡλικίας, ἀκόμα καὶ νήπια, κρατῶντας μία πλα-
στικὴ σημαία στὸ ἓνα χέρι, ἓνα ἄνθος στὸ ἄλλο, καὶ ὠρισμένοι δίνοντάς τους καὶ ἓναν
ξεστὸ ἀσπασμὸ στὸ μάγουλο, τιμοῦσαν ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ χτυπημένοι ἀπὸ
τὶς κακουχίες καὶ καθηλωμένοι στὰ ἀναπηρικά ἀμαξίδια τοὺς ἐξέπεμπαν τέτοια ἀκτι-
νοβολία ἀρετῆς καὶ ἀξιοπρεπείας, ποὺ τοὺς ἔκανε νὰ φαντάζουν σὰν μικροὶ θεοὶ ἐπὶ
γῆς. Δὲν εἶχε τόση σημασία ποιοὺς πολέμησαν, ἀφοῦ γι' αὐτὸ ἄλλοι ἀπεφάσισαν, ὅσο
τὸ γεγονὸς ὅτι πολέμησαν σὰν παλικάρια. Ὅταν κατόπιν πῆρα μὲ τὸν Ἡρακλῆ τὸν δρό-
μο τοῦ γυρισμοῦ, δρῆκα τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν ρωτήσω, γιατί ἐπέμενε τόσο καὶ ὁ ἴδιος
νὰ χαιρετήσῃ τοὺς βετεράνους. Ἡ ἀπάντηση ἀπλῆ, λιτὴ καὶ σαφής: «Θέλω νὰ ἔχω τὴν
ἀνάμνηση, ὅτι κάποτε τοὺς ἔσφιξα τὸ χέρι».

Ἀποστομώθηκα, καθὼς κατάλαβα τί ἐννοοῦσε: Ἦταν ἡ μόνη ζωντανὴ ἀπόδειξη
μῆς ἄλλης, χαμένης ἐποχῆς. Διεπίστωνα ὅμως τώρα, ὅτι ὁ λαὸς αὐτὸς οὐδέποτε, οὔτε
σήμερα, στερήθηκε τὸ φιλότιμο καὶ τὸ ἥθος του. Κάποιοι τεχνιέντως, καθὼς ἡ θέση
τους τὸ ἐπιτρέπει καὶ τὰ ἀφεντικά τους τὸ ἐπιβάλλουν, προσπαθοῦσαν καὶ προσπα-
θοῦν νὰ τοῦ κρύψουν τὴ γνώση καὶ νὰ τοῦ διαστρεβλώσουν τὴν κρίση, γνωρίζοντας
πῶς, ἂν δὲν τὸ πετύχουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ὕπνο θὰ χάσουν καὶ τὸ κεφάλι τους. Τὴν ἴδια
ἄποψη φαινόταν νὰ ἔχῃ ὁ ταξιτζῆς ποὺ μᾶς μετέφερε στὸ σπίτι πιάνοντας ψιλοκου-
βέντα μαζί μας. Στὸ ραδιόφωνο ἀκουγόταν ἡ Χαρούλα νὰ ᾄδῃ: «Ἐλα, ἀγάπη μου
ἔλα, νὰ κάνουμε ἓναν Ἑλληνα ἀκόμα». Κι ὁ ὁδηγὸς σχολίαζε: «Γιατί μόνον ἓναν; Πολ-
λοὺς νὰ κάνουμε, ρε παιδιά. Ἀλλὰ νὰ τοὺς μάθουμε καὶ κάποια πράγματα, ποὺ νὰ
πάρῃ ἡ ὁργή!». Καὶ πάτησε μὲ νεῦρο τὸ γκάξι. (Ἦ ὅλα αὐτὰ ἔγιναν πέρυσι. Ὅσο γιὰ
ἐφέτος... περιμένουμε).

Μάριος Μαρανέας

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΤΣΙΑΔΡΑΜΗΣ

Γυναῖκες διάβαζαν τὸν Δίσκο τῆς Φαιστοῦ «περιστρέφοντάς» τον μὲ τὰ δύο χέρια

Γ' Απειρες προσπάθειες καὶ πολλές δεκάδες διβλῖα εἶχαν ὡς ἀντικείμενό τους τὴν ἀποκρυπτογράφηση τοῦ «Δίσκου τῆς Φαιστοῦ», ἐνὸς μικροῦ σχεδὸν κυκλικοῦ πῆλινου ἀντικειμένου διαμέτρου 0,17 μ., ποὺ βρέθηκε τὸ 1908 σὲ μινωικὸ ἐρείπιο τῆς Φαιστοῦ καὶ φέρει σὲ ἀμφοτέρους τὶς ὄψεις του σημεῖα γραφῆς ἐντυπα (ὄχι χαραγμένα ἢ ἀνάγλυφα). Ὅλες οἱ προσπάθειες ἀπέτυχαν καὶ οἱ προταθεῖσες «ἀναγνώσεις» τῆς ἐπιγραφῆς ἀπερρίφθησαν.

Ὁ «Δαυλὸς» εἶχε δημοσιεύσει τὸ 1994 (τεῦχος 156, σ. 9277) ἄρθρο τοῦ συνεργάτη του κ. Κ. Ψυχογιοῦ, ποὺ δὲν εἶχε στόχο τὴν ἀποκρυπτογράφηση ἀλλὰ τὴν λεπτομερειακὴ μελέτη τῶν συμβόλων τοῦ Δίσκου καὶ τῆς διατάξεώς τους πάνω στὸ ἀντικείμενο, ἡ ὁποία, ὅπως ἀπεδείχθη, σχετίζεται μὲ τὸ μινωικὸ ἡμερολόγιο.

Ὅμοίως ἡ ἔρευνα τοῦ συνεργάτη μας κ. Β. Κατσιαδράμη ποὺ ἀκολουθεῖ – ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μέρος μεγάλης ἀνέκδοτης ἐργασίας του σχετικῆς μὲ τὸν Δ.Φ. – δὲν ἔχει ὡς ἀντικείμενό της τὴν ἀποκρυπτογράφηση ἀλλὰ τὴν λεπτομερειακὴ διερεύνηση καὶ περιγραφὴ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῶν σημείων τῆς ἐπιγραφῆς. Τὰ πορίσματα τῆς ἔρευνας, ποὺ δημοσιεύονται παρακάτω, εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντα, διότι ἐντοπίζουν καὶ περιορίζουν τὸ πρόβλημα, ἀλλὰ καὶ ἀποκλείουν αὐθαίρετες ἢ ἀνεύθυνες προτάσεις, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιγραφῆς.]

Ἡ φορὰ ἀναγνώσεως τοῦ κειμένου τοῦ Δίσκου τῆς Φαιστοῦ, ὡς εἶναι εὐρύτερα παραδεκτόν, εἶναι κατὰ τὴν κίνηση τῶν δεικτῶν τοῦ ὥρολογίου καὶ ἀρχίζει ἐκ τῆς περιφερείας, ὅπου ἡ ἀρχὴ τοῦ κειμένου κάθε πλευρᾶς σηματοδοτεῖται μὲ λίγες κουκκίδες, κατευθυνόμενη πρὸς τὸ κέντρο τοῦ Δίσκου. Ἡ μελέτη τῆς μορφῆς τῶν σπειρῶν καὶ συγκεκριμένα ἐκείνη τῆς πλευρᾶς Α ἀποδεικνύει τὸν διαθέσιμο καὶ περιορισμένο χῶρο τοῦ γραφέως τόσο γιὰ τὴν γραφὴ τοῦ κειμένου ὅσο καὶ γιὰ τὴν χάραξη τῆς σπείρας. Ἀποτελεῖ δὲ εὐλογον ἐρώτημα – καὶ ὑπάρχει σχετικὴ διάχυτὴ ἀπορία στοὺς ἐρευνητὲς – ἡ ἐμμονὴ τοῦ γραφέως στὸ συγκεκριμένο μέγεθος τοῦ Δ.Φ. Εὐκόλως μπορεῖ νὰ ὑπολογισθῇ, ὅτι ἓνας ἐλαφρῶς μεγαλύτερος δίσκος κατὰ 10 μόλις χιλιοστά θὰ εἶχε ἀπαλείψει τελείως τὰ προβλήματα χώρου καὶ χαράξεως τῶν σπειρῶν τῆς πλευρᾶς Α. Ὅμως αὐτὸ δὲν ἔγινε. Ἐπομένως προκύπτει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ γραφεὺς συνειδητὰ δὲν κατεσκεύασε μεγαλύτερο τὸν Δ.Φ. καὶ ἐπομένως, ἀφοῦ ἤδη γιὰ τὴν πλευρὰν Α διε-

πιστώθη, ως προανφέρθη, ἔλλειψις χώρου, εἶναι προφανές, ὅτι ὁ γραφεὺς θὰ ἐξή-
ντλησε τὰ ὅρια τοῦ διατιθεμένου μεγέθους.

‘Ο Δ.Φ. ἔχει κυκλικὸ σχῆμα. Ἐκρατεῖτο δὲ κατὰ τὴν ἀνάγνωση μὲ τὰ χέρια. ‘Ο χειρισμὸς του καὶ μάλιστα ἐπὶ ἀκριβοῦς ἀντιγράφου εἶναι ὁ ἐξῆς: Κρατούμενος μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι, ὅπως φαίνεται στὸ σχέδιο 1, περιστρέφεται μὲ τὴν βοήθεια τοῦ δεξιοῦ. Σὰν κέντρο περιστροφῆς χρησιμοποιεῖται τὸ μέσο τῆς τελευταίας φά-
λαγγος τοῦ δείκτου τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ. ‘Ο ἀντίχειρ τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, χρησι-
μοποιούμενος ὡς ὁδηγὸς ἀναγνώσεως τῶν σφραγίδων, σύρεται ἀκολουθώντας τὴν σπείρα ἐκ τῆς περιφερείας τοῦ Δ.Φ., ὅπου καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ κειμένου κάθε πλευρᾶς, πρὸς τὸ κέντρο. ‘Ο Δ.Φ. κατὰ τὴν ἐναρξὴ τῆς ἀναγνώσεως πρέπει νὰ κρατῆται οὕτως, ὥστε τὸ πρῶτο σφράγισμα τοῦ κειμένου κάθε πλευρᾶς, δηλαδὴ τὸ λοφιοφόρο κεφάλι, νὰ ἔχη τοποθετηθῇ κατὰ τὴν ὀρθία φυσικὴ του θέση, «κυττώντας» δεξιὰ.

Καθὼς λοιπὸν προχωρεῖ ἡ ἀνάγνωση ἐκ τῆς περιφερείας πρὸς τὸ κέντρο, καὶ τὸ ἄκρο τοῦ δεξιοῦ ἀντίχειρα, τὸ ὁποῖο ὑποδεικνύει τίς σφραγίδες, μετατοπίζε-
ται καὶ αὐτὸ πρὸς τὸ κέντρο, ἐκτοπίζει ὀλίγον κατ’ ὀλίγον τὸν ἀντίχειρα καὶ τὸν δείκτη τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ, τὸ ὁποῖο ἀρχικὰ κρατοῦσε τὸν Δ.Φ. ‘Όταν εἰσέρ-
χεται τὸ ἄκρο τοῦ δεξιοῦ ἀντίχειρος στὴν ἀρχὴ τῆς τρίτης σπείρας, τὸ δεξιὸ χέ-
ρι, δηλαδὴ τὸ ζευγὸς ἀντίχειρος-δείκτου, ἔχει ἐκτοπίσει τελειῶς τὸ ζευγὸς ἀντί-
χειρος-δείκτου τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ, τὸ ὁποῖο ἀρχικὰ κρατοῦσε τὸν Δ.Φ.

Ἐκ τοῦ σημείου αὐτοῦ, δηλαδὴ τῆς ἀρχῆς τῆς τρίτης σπείρας, ὑποκαθίσταται ὁ ρόλος τῶν δύο χεριοῦν κατὰ τὸν χειρισμὸ τοῦ Δ.Φ. Ἐνῶ ἀρχικὰ ἐκρατεῖτο μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι, τώρα κρατεῖται μὲ τὸ δεξιό. Δηλαδὴ τώρα ὁ Δ.Φ. στηρίζεται στὴν ἀκραία φάλαγγα τοῦ δεξιοῦ δείκτου, ὁ δεξιὸς ἀντίχειρ ἐξακολουθεῖ νὰ ὁδηγῇ τὴν ἀνάγνωση καὶ τὸ ἀριστερὸ χέρι, δηλαδὴ τὸ ζευγὸς ἀντίχειρος-δείκτου, τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἐκρατοῦσε τὸν Δ.Φ., τώρα χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν περιστροφή του. Ἡ ἀνωτέρω διαπιστωθεῖσα ἀλλαγὴ χρήσεως τοῦ ἀριστεροῦ ἀπὸ τὸ δεξιὸ χέρι καὶ ἡ ὑποκατάστασις τῶν ρόλων κατὰ τὴν διάρκειά τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Δ.Φ. πραγ-
ματοποιεῖται ὅλως αὐτομάτως καὶ ἀσυνειδήτως.

Τὸ εὐχρηστον τοῦ Δίσκου ὑπαγόρευσε τίς διαστάσεις του

Κατὰ τὸν χειρισμὸ τοῦ Δ.Φ. παρατηρήθη, πόσο καλὰ ἦσαν προσαρμοσμένες οἱ διαστάσεις του στὶς διαστάσεις τοῦ ἀνθρώπινου χεριοῦ. Ἡ παρατήρηση αὕτη ἐφάνη λογικὴ, ἀφοῦ ὁ Δ.Φ. προωρίζετο, γιὰ νὰ κρατῆται καὶ νὰ διαβάζεται μὲ τὰ χέρια. Ἐπὶ ἀκριβοῦς λοιπὸν ἀντιγράφου ἀγορασθέντος ἀπὸ τὸ Ἀρχαιολο-
γικὸ Μουσεῖο τοῦ Ἡρακλείου παρατηρήθησαν καὶ ἐμετρήθησαν τὰ ἐξῆς:

❶ Τὸ πᾶχος τοῦ Δ.Φ., τὸ ὁποῖο στὴν περιφέρεια κυμαίνεται μεταξὺ 20 ἕως 25 χ.λ.σ., εἶναι περίπου ὅσο καὶ ἡ ἀπόστασις μεταξὺ ἀντίχειρος καὶ δείκτου τοῦ δε-
ξιοῦ ἢ τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ, ὅταν τεθοῦν παραλλήλως. Κατασκευασμένος ὁ Δ.Φ.
μὲ τὸ συγκεκριμένον πᾶχος εἶναι προφανές ὅτι συγκρατεῖται καλῶς, καὶ ἐπομένως ὁ χειρισμὸς του εἶναι εὐκολώτερος.

❷ Ἡ μέση διάμετρος τοῦ Δ.Φ. εἶναι 162.50 mm. Εὐκόλως παρατηρεῖται κατὰ τὸν χειρισμὸ τοῦ Δ.Φ., ὅτι μὲ ἀρκετὴ προσέγγιση, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπαιτουμένη μαθηματικὴ ἀκρίβεια, ὁ δείκτης ὁ ὁποῖος στηρίζει τὸν Δ.Φ. ἐκ τῶν κάτω, ὅταν ὁ Δ.Φ. συγκρατῇται ἀπὸ τὸ ζευγὸς δείκτου-ἀντίχειρος, φθάνει ἕως τὸ κέντρο περιῖπου τοῦ Δ.Φ.

❸ Τὸ ἄκρο τοῦ δεξιοῦ ἀντίχειρος, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται ὡς ὁδηγὸς κατὰ τὴν ἀνάγνωση, ὅταν ἡ ἀνάγνωση προχωρήσῃ ἀρκετὰ πρὸς τὸν κεντρικὸ δακτύλιο, φθάνει περιῖπου ἕως τὴν περιφέρεια τοῦ ἐσωτερικοῦ κύκλου K₄ (τῆς ὁψews B).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων 1, 2, 3 προκύπτει ἡ ἄμεση σχέση τῶν μεγεθῶν τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ Δ.Φ. μετὰ τοῦ μήκους τοῦ ἀντίχειρος α, τοῦ δείκτου δ καὶ τῆς φάλαγγος τοῦ δείκτου φ. Ἡ σχέσις αὕτη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι τυχαία. Ἄλλως τε, ὅπως ὁ ἄνθρωπος προσαρμόζει τὶς διαστάσεις τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ, στὰ ἀνθρωπομετρικὰ χαρακτηριστικά του, προσδίδων

ἐργονομικὲς ιδιότητες, εἶναι καὶ ἐδῶ λογικὸ νὰ ὑποθεθῇ, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ μέγεθος τοῦ Δ.Φ. προσαρμόσθηκε στὸ μέγεθος τῶν δακτύλων τοῦ χρήστου. Τοῦτο ὅμως σημαίνει, ὅτι, ἂν ἐγνωρίζαμε τὰ ἀνωτέρω μεγέθη α, δ, φ τοῦ χρήστη, θὰ ἦτο δυνατόν αὐτὰ νὰ συγκριθοῦν εὐκόλως μὲ τὸ μέγεθος τοῦ Δ.Φ. καὶ νὰ παρατηρηθῇ, ἂν ὁ Δ.Φ. ἐκρατεῖτο καλῶς ἢ ὄχι καὶ κατὰ πόσον ὁ ἀντίχειρ ἦτο κοντὰ ἢ μακριὰ ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ κύκλο Κ₄. Ἡ ἀνωτέρω σύγκριση θὰ ἦτο χρήσιμη, διότι, ὡς ἔχει ἤδη ἀναφερθῇ, ἀποτελεῖ διάχυτη ἀπορία στοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὸν Δ.Φ., γιὰ ποιοῦ λόγου δὲν ἔκανε λίγο μεγαλύτερο τὸν Δ.Φ. ὁ κατασκευαστὴς του, ὥστε νὰ ἀποφύγῃ ὠρισμένα προβλήματα χώρου, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει ἡ γραφὴ τῆς Α πλευρᾶς.

Ἡ ἐμμονὴ τοῦ κατασκευαστοῦ τοῦ Δ.Φ. στὸ συγκεκριμένο μέγεθος ὑποδηλώνει εὐθέως, ὅτι ὑπῆρχεν ἀνώτατο ὄριο μεγέθους, τὸ ὁποῖο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὸ ὑπερβῇ. Αὐτὸ δὲ τὸ ἀνώτατο ὄριο εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι ὑπαγορεύθη γιὰ λόγους ἐργονομικοὺς ἐκ τῶν ἀνθρωπομετρικῶν χαρακτηριστικῶν α, δ, φ, ἐπειδὴ εἶναι προφανές, ὅτι ἓνας μεγάλος Δ.Φ. ἐν σχέσει μὲ τὰ δάκτυλα ἀφ' ἑνὸς μὲν κρατεῖται δυσκόλως, ἀφ' ἑτέρου δὲ διαβάζεται παρομοίως δυσκόλως, κυρίως ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παρακολουθήσῃ ὁ ἀντίχειρ τὴν ἀνάγνωση ἕως τοὺς ἐσωτερικοὺς δακτυλίου. Ὡστε ὁ καθορισμὸς τῶν μεγεθῶν α, δ, φ θὰ μπορούσε παρομοίως νὰ καθορίσῃ ἓνα ἄγνωστο ὄριο μεγέθους γιὰ ἓναν ἐργονομικὸ Δ.Φ.

Δυστυχῶς τῶν Μινωιτῶν τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποία χρονολογεῖται ὁ Δ.Φ. δὲν γνωρίζουμε τὰ α, δ, φ. Γνωρίζουμε ὅμως μὲ ἀρκετὴ βεβαιότητα τὸ μέσον ὕψος τόσο τῶν ἀνδρῶν ὅσο καὶ τῶν γυναικῶν. "Αν ὑποθεθῇ, ὅτι ἦτο γνωστὴ ἡ σχέση τῶν μεγεθῶν α, δ, φ μὲ τὸ ὕψος y ἐκ τοῦ γνωστοῦ ὕψους y τῶν Μινωιτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, θὰ μπορούσαμε νὰ ἐκτιμήσουμε τὰ μεγέθη α, δ, φ καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ προσῆκον ἐργονομικὸ μέγεθος τοῦ Δ.Φ., τὸ ὁποῖο καὶ θὰ συνεκρίνετο μὲ τὸν ἀνακαλυφθέντα Δ.Φ. Ἐκ τῆς συγκρίσεως θὰ προέκυπτε ἀμέσως, κατὰ πόσον ὁ ἀνακαλυφθεὶς Δ.Φ. εἶχεν ὀριακὸ μέγεθος, ὥστε νὰ παραμείνῃ ἐργονομικός, καὶ ἐπομένως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ μεγαλύτερος.

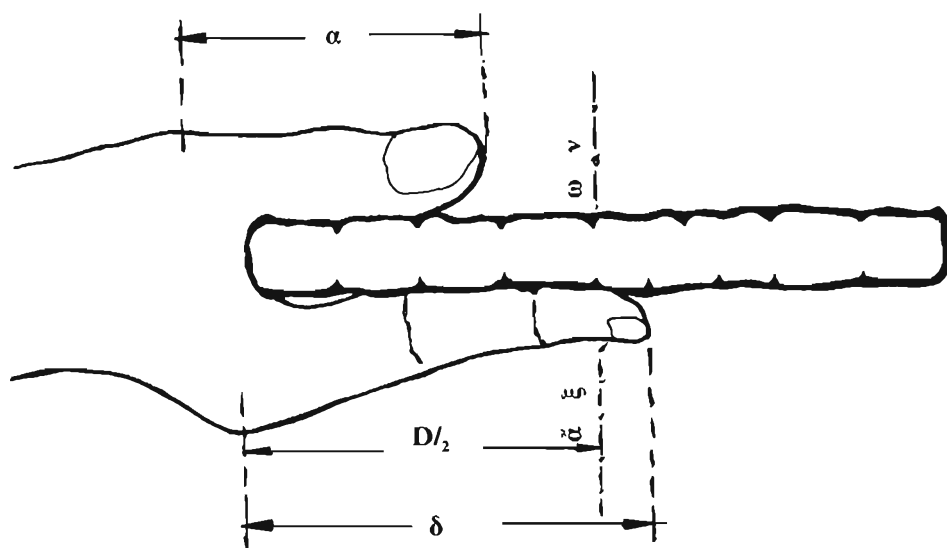
Τὰ ἀνθρωπολογικὰ δεδομένα ἐπιβεβαιώνουν

Πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἀνωτέρω ὑποθέσεως, ὅτι δηλαδή ὁ Δ.Φ. εἶναι ἐργονομικός καὶ οἱ διαστάσεις του συσχετίζονται ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν α, δ, φ τῶν δακτύλων, διενεργήθη μία μικρὴ ἀνθρωπομετρικὴ ἐρευνα στοὺς συγχρόνους "Ἕλληνες, ἀποσκοποῦσα στὸν προσδιορισμὸ τῆς σχέσεως τοῦ ὕψους y πρὸς τὸ μέγεθος τῶν α, δ, φ, δηλαδὴ ἀντίχειρος, δείκτου καὶ φάλαγγος. Βεβαίως, ἐπειδὴ ἡ ἐρευνα τοῦ συγχρόνου πληθυσμοῦ μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ σὲ γνώση τῶν συγκεκριμένων παραμέτρων α, δ, φ γιὰ λογαριασμὸ τῶν Μινωιτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, χάριν τῆς πληρότητος τῆς παρούσης ἀναπτύξεως ἐπιτρέψατέ μου νὰ ἀναφερθῶ σχετικῶς.

Ἄνθρωπολόγος "Αρης Πουλιανὸς («*Ἡ καταγωγὴ τῶν Κρητῶν: Ἀνθρωπολογικὴ ἐρευνα στὸ νησί τῆς λεβεντιάς*», Βιβλιοθήκη τῆς Ἀνθρωπολογικῆς Ἑται-

ρείας, αρ. 1: 'Αθήνα 1971) αναφέρει, ότι «Γενικά τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ὁ αἰγαι-
ακὸς τύπος ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς Κρητικούς ἔχει τὶς ρίζες του στὴ Νεολιθικὴ
ἐποχὴ. "Ὡς τὴν ἀρχὴ τῆς Μεσομινωικῆς περιόδου ὁ τύπος αὐτὸς διαμορφώνεται
ὁλοκληρωτικὰ καὶ συνεχίζει στὴν ἀπόλυτη πλειοψηφία του τὴ φυλετικὴ του ἱστο-
ρία μὲ μικρὲς διακυμάνσεις ἀπὸ τότε σχεδὸν ἀναλλοίωτος μέχρι σήμερα (στὴ
διάρκεια τεσσάρων χιλιάδων χρόνων)». Ἀλλοῦ δὲ ἀναφέρει: «...τὸ 1950 μὲ 1900
π. Χ. ὁλοκληρώνεται ἡ διαμόρφωση τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ τύπου ποὺ συναντᾶμε
ὡς σήμερα στὴν Κρῆτη... Γεγονὸς παραμένει, πὼς ἡ πλειονότητα τῶν κρανίων τῆς
περιόδου ἐκείνης μοιάζει καταπληκτικὰ μὲ τὰ σημερινὰ κρανία καὶ μὲ τὸν ση-
μερινὸ ἀνθρωπολογικὸ τύπο, ποὺ κατοικεῖ στὴν Κρῆτη...» ἢ μὲ ἄλλα λόγια «...οἱ
Κρήτες κατὰ τὰ τελευταῖα ἑξὶ χιλιάδες χρόνια τοὐλάχιστον, ἂν ὄχι καὶ περισσό-
τερο, ἀνθρωπολογικὰ εἶναι ὁ ἴδιος λαὸς μέχρι σήμερα...». Σχετικὰ μὲ τὸ ὕψος
τῶν Κρητικῶν ὁ Ἄρης Πουλιανὸς ἀναφέρει: «Ὁ μέσος ὅρος τοῦ ἀναστήματος
τῶν ἀνδρῶν γιὰ ὅλη τὴν Κρῆτη περνάει τὰ 168 ἐκ. Τῶν γυναικῶν εἶναι 156.73 ἐκ.
Εἶναι δηλαδὴ πολὺ κοντὰ στὸ μέσο ὅρο τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνίδων.
'Ακόμη πιὸ κοντὰ εἶναι μὲ τὸ ὕψος τῶν κατοίκων ἄλλων νησιῶν τοῦ Αἰγαίου, τῆς
Δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Πελοποννήσου».

Γιὰ τοὺς Κρητικούς τῆς Μεσομινωικῆς περιόδου (Κνωσὸς) δίδει ὁ ἴδιος καθὼς
καὶ ἄλλοι ἀνθρωπολόγοι μέσον ὕψος γιὰ τοὺς ἄνδρες 168 ἐκ. καὶ συνεχίζει γρά-
φοντας ὅτι: «Ἀπὸ τότε καὶ ὠ, μέχρι σήμερα, τὸ ἀνάστημα τῶν Κρητῶν παρα-

Σχ. 1. Χειρισμὸς Δίσκου.

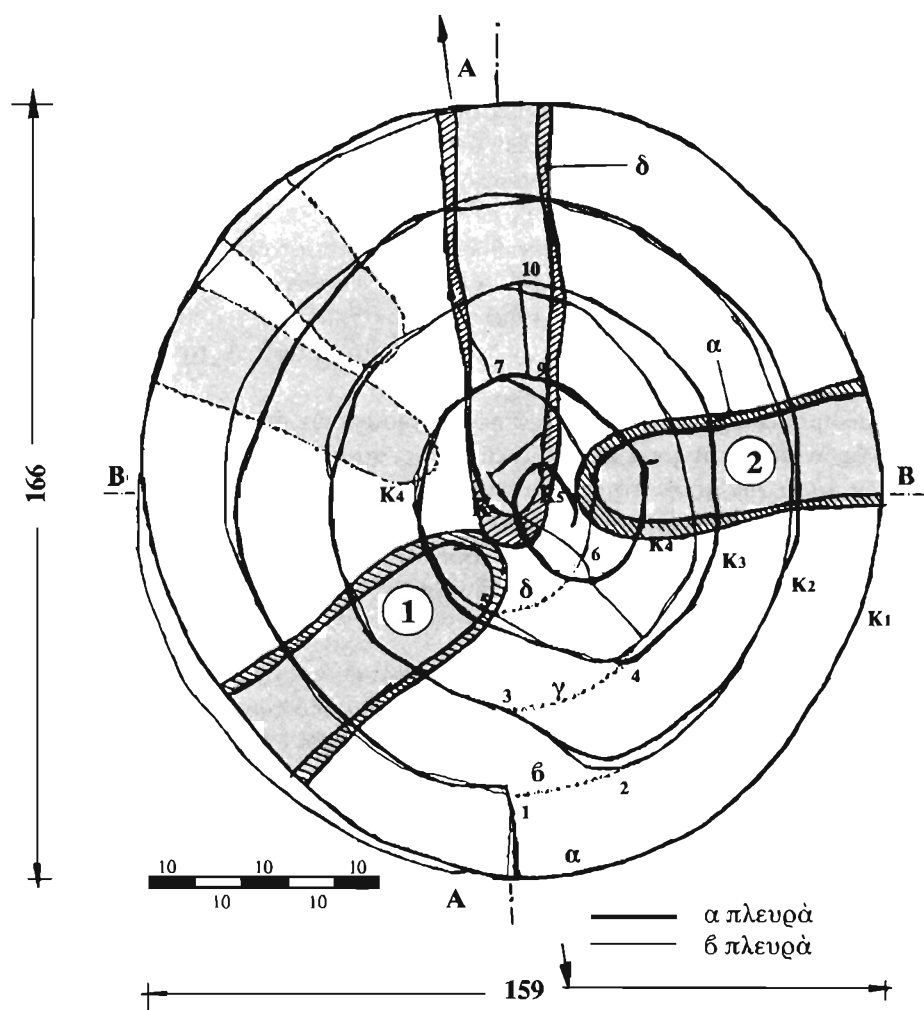
μένει αναλλοίωτο. Δηλαδή τὸ σημερινὸ ὕψος τῶν Κρητῶν σχηματίσθηκε πρὶν τρεῖς χιλιάδες ἐννιακόσια χρόνια... Χρειάζεται βέβαια νὰ μελετηθεῖ μεγαλύτερος ἀριθμὸς ὁστῶν ἀπ' ὅ,τι διαθέτομε... Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐνδείξεις ποὺ ἔχομε εἶναι σωστὲς καὶ μᾶς κάνουν νὰ μιλάμε μὲ ἀρκετὴ βεβαιότητα». Προκειμένου περὶ τῶν Μινωιτισσῶν γυναικῶν ὑπάρχουν λίγα στοιχεῖα καὶ ἀναφέρεται στὴν ἀνωτέρω μελέτη τοῦ Ἀρη Πουλιανοῦ ὕψος «γιά τὴν ἀνατολικὴ Κρήτη 152 ἐκ.». Ἀξίζει νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ παρατήρησι τοῦ ἰδίου, ὅτι «...ἡ ἀνατολικὴ Κρήτη καὶ σήμερα ἀκόμη παρουσιάζει τὰ μικρότερα ἀναστήματα τοῦ νησιοῦ». Ὁ κ. Ι. Σακελλαράκης σὲ ἄρθρο του γιὰ τὶς «ἀνθρωποθυσίες» στὴν Μινωικὴ Κρήτη δίδει ὕψος γυναικῶν 154 ἐκ. [Παρέμβαση: ἐπὶ τῆς ἀπόψεως τοῦ κ. Ι. Σακελλαράκη γιὰ τὶς «ἀνθρωποθυσίες» βλ. «Δαυλόν», Μπεξῆς καὶ Κατσιαδράμης, τ. 162 καὶ 164-165).

Ὁ Θ. Πίτσιος στὸ βιβλίο «Ἀνθρωπολογικὴ μελέτη τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πελοποννήσου: Ἡ καταγωγὴ τῶν Πελοποννησίων», Βιβλιοθήκη Ἀνθρωπολογικῆς Ἑταιρείας Ἑλλάδος, ἀρ. 2: Ἀθήνα 1978, ἀναφέρει: «Ἡ ἱστορία τῆς Κρήτης καὶ τοῦ πληθυσμοῦ της φαίνεται νὰ ἔχει πολλὰ κοινὰ μὲ τὴν ἱστορία τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ λαοῦ της. Αὐτὸ συμπεραίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη ὁμοιότητα τοῦ σημερινοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης καὶ τῆς χερσονήσου...» καὶ καταλήγει: «Τὰ παλαιοανθρωπολογικὰ εὐρήματα τῆς Πελοποννήσου δείχνουν γενετικὴ συνέχεια τοῦ πληθυσμοῦ σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Προϊστορίας... Τὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲν εἶναι χωρὶς σημασία, μιὰ καὶ διαπιστώσαμε μεγάλη συγγένεια τῶν Πελοποννησίων μὲ τὸν σύγχρονο πληθυσμὸ τῆς Κρήτης. Σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ ἀνθρωπολογικὴ αὐτὴ ἐνότητα πρέπει νὰ ἐρμηνευτεῖ μὲ κοινὴ φυλετικὴ ἱστορία...».

Ἡ ἀνωτέρω ἀναφορὰ στὴν φυλετικὴ σύσταση τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ ὑπενθύμιση τῆς φυλετικῆς συνέχειας τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων μετὰ τῶν ἱστορικῶν καὶ «προϊστορικῶν» προγόνων των, ἰδίως δὲ τῆς ἀνθρωπολογικῆς συνάφειας καὶ συγγένειας μεταξὺ Πελοποννησίων καὶ Κρητικῶν, ἐκρίθη ἀπαραίτητη, διότι ἔπρεπε νὰ αἰτιολογηθῇ, γιὰ τὴν ἀξιολογούμενη ἀνθρωπομετρικὰ στοιχεῖα π, α, δ, φ, υ, ἀφορῶντα ἀρχικῶς στὸν σύγχρονο πληθυσμὸ,μποροῦσαν νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ γιὰ λογαριασμὸ τῶν ἀρχαίων Μινωιτῶν.

Ἐπραγματοποιήθη λοιπὸν μία μικρὴ ἔρευνα, μὲ σκοπὸ νὰ προσδιορισθοῦν τὰ ἀνθρωπομετρικὰ μεγέθη π, α, δ, φ, υ. Οἱ δυσκολίες οἱ ὁποῖες παρουσιάσθηκαν ἦσαν πολλές. Ἐκτὸς τῆς ἀντικειμενικῆς δυσκολίας, ὀφειλομένης στὴν ἀπροθυμία τοῦ τυχόντος ἀνθρώπου νὰ δεχθῇ καὶ νὰ τοῦ μετρήσῃ τὰ δάκτυλα, ρωτῶντας ταυτοχρόνως τὴν καταγωγὴν του καὶ τὴν ἡλικία του, σημαντικὴ δυσκολία ἀνέκυψε καὶ κατὰ τὴν μέτρησιν τοῦ ὕψους, ἀφοῦ αὐτὸ ἦτο ἀπαραίτητο νὰ γίνῃ χωρὶς ὑποδήματα. Πῶς νὰ πείσῃς ὅμως κάποιον νὰ βγάλῃ τὰ ὑποδήματά του καὶ νὰ σταθῇ ὀρθος στὸν τοῖχο, γιὰ νὰ μετρηθῇ τὸ ὕψος του; Ἐπὶ πλέον σημαντικὴ δυσκολία ὑπῆρξε μὲ τὶς γυναῖκες, διότι, ὅταν ἐρωτῶντο, εἶχαν τὴν τάση νὰ αὐξάνουν τὸ ὕψος τους καὶ νὰ μειώνουν τὴν ἡλικία τους. Μὲ ἀρκετὸ κόπο λοιπὸν συγκεντρώθηκαν κάπως ἀξιόπιστες μετρήσεις 32 ἀνδρῶν καὶ 10 γυναικῶν. Ἀνδρες καὶ γυναῖκες κατήγοντο ἀπὸ διάφορες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος, ὅπως Πελοπόν-

νησο, Ὑππειο, Εὐβοία, Θεσσαλία, Λαμία, Κρήτη, Μυτιλήνη. Οἱ ἡλικίες των ἐκυμαίνοντο ἀπὸ 28 ἕως 55 ἐτῶν, καὶ δὲν ἐξασκοῦσαν χειρωνακτικὸ ἐπάγγελμα. Οἱ μετρήσεις τῶν μηκῶν τοῦ ἀντίχειρος α, τοῦ δείκτου δ καὶ τῆς τελευταίας φάλαγγος τοῦ δείκτου φ ἐγίναν ἀπὸ σημεία τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται στὸ σχέδιο 1. Ἡ μέτρηση τοῦ μήκους π τῆς παλάμης δὲν ἐγίνε σὲ ὅλους τοὺς ἄνδρες ἀλλὰ μόνο σὲ 24. Ἡ κάθε μέτρηση ἐγίνε μὲ τὴν χρῆση μικροῦ κανόνας καὶ μὲ ἀκρίβεια χιλιοστοῦ.

Σχ. 2. Μέγεθος Δίσκου/δάκτυλα.

Ἀξιολόγηση μετρήσεων δακτύλου ἀνδρῶν-γυναικῶν

Ἄνδρες

Ἡ μέθοδος ἣ ὁποία ἀκολουθεῖται γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῶν α , δ καὶ ϕ εἶναι ἀπλή, ἂν καὶ ἀπὸ πλευρᾶς στατικῆς μεθοδολογίας ἀκομψή λόγω τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν συγκεντρωθέντων στοιχείων. Μὲ δεδομένο τὸ ὕψος τῶν Μινωιτῶν 1680 χ.λ.σ. ὑπολογίζονται τὰ ζητούμενα α , δ , ϕ μὲ μέσους ὄρους: $\alpha=63.62$, $\delta=93.40$, $\phi=26.15$.

Θεωρῶντας, ὡς παρουσιάζεται στὸ σχῆμα 1, ὅτι ὁ Δ.Φ. κατὰ τὸν χειρισμὸ του στηρίζεται στὸ μέσο τῆς ἀκραίας φάλαγγος τοῦ δείκτου δ , προκύπτει ἐργονομικὴ διάμετρος τοῦ Δ.Φ., $D_{\text{εργ. ἀνδ}} = (\delta - \phi/2) \times 2 = (93.40 - 26.15/2) \times 2 = 160.65$ χλσ.

Ὁ ἀνακαλυφθεὶς Δ.Φ. ἔχει μέση διάμετρο ὀψεων (ὄχι ἐρριμμένου περιγράμματος) $D\phi = 0.5 \times (166 + 159) = 162.50$ χλσ. Ἡ διαφορὰ τῶν διαμέτρων μεταξὺ πραγματικοῦ Δ.Φ. καὶ ἐργονομικοῦ ἰσοῦται μὲ $162.50 - 160.65 = 1.85$ χ.λ.σ. Δηλαδή ὁ Δ.Φ. διαφέρει λιγώτερο τῶν 2.00 χ.λ.σ. ἀπὸ τὶς «ιδανικὲς ἐργονομικὲς» του διαστάσεις. Ἡ ταύτιση μεταξὺ ὑπαρχόντων διαστάσεων Δ.Φ. καὶ ἐργονομικῶν εἶναι ἐντυπωσιακή.

Ὅσον ἀφορᾷ στὸν ἀντίχειρα μὲ μέγεθος $\alpha=63.62$ χλσ., ὅταν διαβάζεται ἡ πλευρὰ Β καὶ κρατηθῇ ὁ Δ.Φ., τὸ ἄκρον τοῦ ἀντίχειρα φθάνει μὲ ἄνεση καὶ ἐλαφρῶς ὑπερκαλύπτει τὴν περιφέρεια τοῦ κύκλου K_4 , ὁ ὁποῖος ἀπέχει 60 χ.λ.σ. ἀκριβῶς ἐκ τῆς περιμέτρου τῆς ὀψεως Β, ὅταν δὲ διαβάζεται ἡ ὀψις Α, τότε ὁ ἀντίχειρας ψηλαφεῖ τὸν ἐσωτερικὸ κύκλου K_5 .

Ἡ ἄμεση σχέση τῶν ἀναλυτικῶς προσδιορισθεισῶν διαστάσεων τῶν α , δ , ϕ τῶν ἀνδρῶν μετὰ τοῦ μεγέθους τοῦ Δ.Φ., τῆς χαράξεως καὶ τοῦ πλάτους τῶν σπειρῶν παρὰ τὴν μὴ αὐστηρὴ στατιστικὴ ἀξιολόγηση τῶν λίγων συγκεντρωθέντων στοιχείων εἶναι ἐνδεικτικὴ τῶν ἐργονομικῶν παραμέτρων, τίς ὁποῖες ὁ κατασκευαστὴς τοῦ Δ.Φ. ἔλαβε ὑπ' ὄψιν του, καὶ δὲν δύναται νὰ εἶναι τυχαία.

Ἀλλὰ ἂς δοῦμε, τί συμβαίνει μὲ τίς γυναῖκες.

Γυναῖκες

Προκειμένου περὶ τῶν γυναικῶν ἀκολουθεῖται ὡς καὶ στοὺς ἄνδρες ἡ ἴδια μεθοδολογία. Ἐκ τοῦ γνωστοῦ μέσου ὕψους τῶν γυναικῶν τῶν Μινωιτῶν, τὸ ὁποῖο ἐδῶ λαμβάνομεν ἴσο μὲ 1540 χ.λ.σ., προσδιορίζονται τὰ ζητούμενα α , δ , ϕ .

Ἐπανερχόμενοι στὴ δική μας ἔρευνα καὶ ὅσον ἀφορᾷ στὶς γυναῖκες, οἱ μετρήσεις, οἱ ὁποῖες μπόρεσαν νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν, ἦσαν μόνο 10. Ἀριθμὸς ἐξαιρετικὰ μικρός. Ἀνθρωπομετρικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν διενέργεια τῶν ὑπολογισμῶν στὶς γυναῖκες ἠλλείπει δικῶν μας ἀντλήσαμε ἀπὸ τὴν ἀνθρωπολογικὴ μελέτη τῶν Πελοποννησίων τοῦ Θ. Πίτσιου. Ἐκεῖ βρήκαμε στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο στὸ μέσον ὕψος ν καὶ στὸ μέσον μῆκος π τῆς παλάμης διαφόρων ὁμάδων γυναικῶν ἀπὸ ὅλη τὴν Πελοπόννησο. Γιατὶ μπορούμε νὰ χρησιμοποιήσουμε τὰ ἀνθρωπομετρικὰ στοιχεῖα τῶν Πελοποννησίων ἀντὶ τῶν Κρητικῶν καὶ μάλιστα μὲ περισσότερη ἀξιοπιστία ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν ἀνδρῶν, ἔχει ἤδη

αίτιολογηθῇ ἄνωτέρω.

Ἐκ τῶν δικῶν μας στοιχείων προκύπτει, ὅτι οἱ δείκτες α/π , δ/π καὶ ϕ/δ τῶν γυναικῶν παρουσιάζουν τιμὲς κυμαινόμενες μεταξὺ τῶν ὁρίων τῶν ἀντιστοίχων δεικτῶν τῶν ἀνδρῶν. Χρησιμοποιοῦμε λοιπὸν προκειμένου περὶ τῶν γυναικῶν τοὺς δείκτες τῶν ἀνδρῶν μὲ τοὺς εὐρεθέντες μέσους ὅρους 0.36, 0.52 καὶ 0.28 ἀντιστοίχως.

Γιὰ μέσον ὕψος 1.54, ὅσο καὶ τὸ μέσον ὕψος τῶν Μινωιτισσῶν γυναικῶν, προκύπτει μέσο μέγεθος παλάμης $\pi=168.21$ χλσ. καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀντίχειρ $\alpha=0.36 \times 168.21 = 60.56$ χλσ., δείκτης $\delta=0.52 \times 168.21 = 87.47$ χλσ. καὶ φάλαγξ $\phi=87.47 \times 0.28 = 24.49$ χλσ.

Ἐκ τῶν ὑπολογισθέντων στοιχείων προκύπτει ἐργονομικὴ διάμετρος τοῦ γυναικείου δίσκου $D_{eq. \gamma \nu} = 2 \times (87.47 - 24.49/2) = 150.45$ χλσ., δηλαδή ἀρκετὰ μικρότερη ἀφ' ἐνὸς μὲν τῆς ἐργονομικῆς διαστάσεως τῶν ἀνδρῶν, ἢ ὅποια ὑπελογίσθη ἴση μὲ 160.65 χλσ., ἀφ' ἐτέρου δὲ καὶ τῆς μέσης διαμέτρου τοῦ Δ.Φ., ἢ ὅποια ἰσοῦται μὲ 162.50 χλσ.

Ὁ ἀντίχειρ μέσου μεγέθους $\alpha=60.56$ χλσ. μόλις ποὺ φθάνει τὴν περιφέρεια τοῦ ἐσωτερικοῦ δακτυλίου K_4 τῆς ὀψεως B.

Στὸ σχῆμα 1 ἔχουν τοποθετηθῇ ὑπὸ κλίμακα 1:1 ἐπὶ τοῦ Δ.Φ. τὰ προσδιορισθέντα μεγέθη α , δ τῶν δακτύλων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀντιστοίχως. Μὲ διαγράμμιση τονίζεται τὸ περιγράμμα τῶν ἀνδρικών δακτύλων, μέσα στὸ ὅποιο ἔχουν σχεδιασθῇ τὰ περιγράμματα τῶν δακτύλων τῶν γυναικῶν. Ὁ ἀντίχειρ α ἔχει σχεδιασθῇ σὲ δύο θέσεις 1 καὶ 2. Ἡ θέση 1 ἀφορᾷ στὴν ἀνάγνωση τῆς A πλευρᾶς καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ περιγράμματός της, καὶ ἡ θέση 2 ἀφορᾷ στὴν πλευρὰ B. Φαίνεται καθαρά, ὅτι τὰ ἀνδρικά δάκτυλα α , δ , μεγαλύτερα τῶν γυναικείων, χειρίζονται πάρα πολὺ εὐκόλα τὸν Δ.Φ.

Ἐπειδὴ τὰ σχεδιασθέντα α , δ τῶν ἀνδρῶν εἶναι οὐσιαστικά, οἱ μέσοι ὅροι (εἴτε ἐλαφρῶς μικρότερα δάκτυλα εἴτε λίγο μεγαλύτερος Δ.Φ. ἢ καὶ τὰ δύο) δίδουν τὴν δυνατότητα τοῦ εὐκόλου ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει μὴ ἀπορρίψιμου χειρισμοῦ.

Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο μὲ τὰ γυναικεῖα δάκτυλα. Τὰ γυναικεῖα μεγέθη α , δ (θέση 2 γιὰ τὸ α) μόλις φθάνουν τὸν κύκλο K_4 . Λίγο μικρότερα δάκτυλα ἢ λίγο μεγαλύτερος Δ.Φ. ἢ καὶ τὰ δύο καθιστοῦν τὸν χειρισμὸ τοῦ Δ.Φ. δύσκολο ἕως ἀδύνατον γιὰ γυναικεῖα δάκτυλα. Ἄν ἐδῶ συνεκτιμηθῇ τὸ γεγονός, ὅτι ἀφαιρέθη ἐπὶ τὸ δυσμενέστερον τὸ γυναικεῖο σημεῖο π/ν , 121.76/1555, τὸ ὅποion, ἂν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν, θὰ ἔδιδε ἀκόμη μικρότερες τιμὲς στὰ μεγέθη α , δ τῶν δακτύλων τῶν γυναικῶν, καθίσταται ἡ ἄνωτέρω ὑπόθεση τῆς δυσκολίας τοῦ χειρισμοῦ ἐνὸς μεγαλύτερου Δ.Φ. ἀκόμη ἰσχυρότερη.

Ἐπὶ παραδείγματι μὲ μῆκος παλάμης 121.76 χλσ. (ὕψος 1555 χλσ.) προκύπτουν $\alpha=48.83$ χλσ., $\delta=63.32$ χλσ., $\phi=17.73$ χλσ. καὶ ἐξ αὐτῶν ἐργονομικὸς Δ.Φ. μὲ διάμετρο $D_{3.erg} = 108.91$ χλσ. Δηλαδή κατὰ 53.59 χλσ. μικρότερος τοῦ ἀνακαλυφθέντος μὲ μέση διάμετρο 162.50 χλσ. Ὁ ἐργονομικὸς Δ.Φ. μὲ διάμετρο τὴν $D_{3.erg}$ δὲν ἐπαρκεῖ γιὰ τὴν γραφὴ τοῦ ὑπάρχοντος κειμένου. Ἐπὶ τοῦ σχήματος 1 χάριν

έποπτείας έχουν με έστιγμένη γραμμή τοποθετηθῇ τὰ α, δ τοῦ μὴ ἀποδεκτοῦ Δ.Φ. με D₃. erg.

Δηλαδή πρέπει νὰ γίνη ἀποδεκτὸ σύμφωνα με τὴν προηγουμένη «ἐργονομική» ἀνάλυσι, ὅτι ὁ Δ.Φ. εἶναι κατασκευασμένος ἐργονομικῶς μόνον γιὰ ἀνδρικά χέρια, διότι ὁ χειρισμὸς του εἶναι πανεύκολος. Αὐτὸ ὅμως τὸ συμπέρασμα σὲ καμμία περίπτωση δὲν αἰτιολογεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Δ.Φ. δὲν κατεσκευάσθη μεγαλύτερος, ὥστε νὰ ἀπαλειφθοῦν τὰ προβλήματα χαράξεως τῆς σπείρας τῆς Α' πλευρᾶς καὶ τῶν σφραγίδων τῆς. Δηλαδή ὁ ἀνδρικός Δ.Φ. δὲν αἰτιολογεῖ σὲ καμμία περίπτωση τὴν μὴ αὐξηση τοῦ μεγέθους του. Καὶ ὁ μεγαλύτερος Δ.Φ. ἀπὸ τὸν ἀνακαλυφθέντα παραμένει ἐργονομικός.

Τὸ πρόβλημα τοῦ μεγαλύτερου Δ.Φ. δημιουργεῖται μόνο κατὰ τὸν χειρισμὸ του ἀπὸ γυναῖκες, ἐπειδὴ ἔχουν μικρότερα δάκτυλα ἀπὸ τοὺς ἄνδρες. "Αν συνεκτιμηθῇ, ὅτι στὴν παρῶσα ἀξιολόγηση τῶν ἀνθρωπομετρικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν γυναικῶν ἀφηρέθησαν ἐπὶ τὸ δυσμενέστερον μετρήσεις, οἱ ὁποῖες θὰ ἔδιδαν ἀκόμη μικρότερες τιμές στὰ ὑπολογισθέντα μέσα μεγέθη τῶν δακτύλων τῶν γυναικῶν, καθίσταται σοβαρὰ ὑπολογισμὸς τὸ γεγονὸς, ὅτι παρέκκλιση ἐπὶ τὸ ἔλαττον τῶν δακτύλων τῶν πραγματικῶν χρηστῶν καὶ ταυτοχρόνως αὐξησης τοῦ μεγέθους τοῦ Δ.Φ. καθιστᾷ τὸν Δ.Φ. δύσχρηστον καὶ μὴ ἐργονομικόν. Ἐκ τοῦ σημείου αὐτοῦ αἰτιολογεῖται πλαγίως ἀλλὰ ἀσφαλῶς, ὅτι ὁ Δ.Φ. εἶναι ἐργονομικός γιὰ ἀνδρικά χέρια, ἐπειδὴ, καὶ ἂν ἦτο κατασκευασμένος με ὀριακὸ μέγεθος γιὰ τὰ γυναικεῖα, μεταπίπτει σὲ ἐργονομικὸ χειρισμὸ γιὰ τὰ ἀνδρικά. Ἐπομένως ἡ κατασκευή τοῦ Δ.Φ. με παράμετρο τὰ γυναικεῖα χέρια αἰτιολογεῖ πολὺ καλὰ καὶ τὸν περιορισμὸ τοῦ μεγέθους του καὶ τὴν ἐργονομικότητά του γιὰ τὰ ἀνδρικά χέρια.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ φθάνουμε στοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι προεκάλεσαν τὴν παρῶσα ἀνθρωπομετρικὴ ἔρευνα. Ἀνωτέρω ἀνεφέρθη, ὅτι εἶναι διάχυτη ἡ ἀπορία στοὺς ἐρευνητές, γιατί δὲν κατεσκευάσθη λίγο μεγαλύτερος Δ.Φ. Ἡ ἀπάντηση εἶναι: γιὰ λόγους ἐργονομικούς. Ὁ Δ.Φ. ἔχει μεγάλη πιθανότητα νὰ κατεσκευάσθη γιὰ γυναικεῖα χέρια, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὰ α, δ· καὶ ὅπως παρουσιάζεται στὸ σχῆμα 1, ὁ Δ.Φ. εἶχε μέγιστο ὀριακὸ μέγεθος, ὥστε νὰ εἶναι ἐργονομικός. Δὲν μπορούσε ἐπομένως νὰ κατασκευασθῇ μεγαλύτερος. Ἐπεκτείνοντες τὸν συλλογισμὸ περὶ τῆς γυναικεῖας χρήσεως τοῦ Δ.Φ. καὶ γνωρίζοντες ὅτι οἱ γυναῖκες στὴν ἀρχαία Κρήτη εἶχαν ἱερατικὰ ἀξιώματα, συνάγομεν, ὅτι ὁ Δ.Φ. προωρίζετο γιὰ χρῆση ἱερατική. Ἐπομένως καὶ τὸ κείμενο θὰ ἦτο ἀναλόγου περιεχομένου, δηλαδή θρησκευτικό.

Συμπεράσματα:

- α. Ὁ Δίσκος τῆς Φαιστοῦ εἶναι ἐργονομικός.
- β. Ἡ ἐργονομικὴ του κατασκευὴ ὑποδεικνύει τὴν γυναικεῖα του χρῆση.
- γ. Ἀπαντᾷ στὸ ἐρώτημα τοῦ ὀριακοῦ μεγέθους τοῦ Δ.Φ., ὅτι δηλαδή ὁ Δ.Φ. δὲν μπορούσε λόγῳ τῆς α νὰ κατασκευασθῇ μεγαλύτερος.
- δ. Ἡ γυναικεῖα του χρῆση ὑποδηλώνει ἱερατικὴ ἢ –τὸ αὐτὸ– θρησκευτικὴ χρῆση, καὶ ἐπομένως τὸ κείμενο τοῦ Δ.Φ. εἶναι ἀναλόγου περιεχομένου.

ΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗ

για την δημιουργία,
τήν αντιπροσωπευτικότητα,
τὸν «ἐλληνοχριστιανισμό»,
τὸ μονοτονικό

Τὸν περασμένο Δεκέμβριο ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ ὁ Κορνήλιος Καστοριάδης, ἓνας ἐκ τῶν κορυφαίων στοχαστῶν τοῦ σύγχρονου κόσμου. Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ ἀποδιώσαντος Ἑλλήνου διανοουμένου διέθετε αὐθεντικότητα καὶ σαφήνεια, ὅπως κρυστάλλινες καὶ διαυγεῖς ὑπῆρξαν οἱ κρίσεις του ἔναντι τῶν προβλημάτων τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου· γνωρίσματα ποὺ τὸν

κατέστησαν πολύτιμη ἐξαίρεση τῆς ιδεολογικῆς καὶ πνευματικῆς σύγχυσης, ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν ἐποχὴ μας. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ προσωπικὴ του πνευματικὴ πορεία, ποὺ τελικῶς τὸν ὠδήγησε στὴν φιλοσοφικὴ ὠριμότητα: Ἀσπαζόμενος ἀρχικῶς τὶς κομμουνιστικὲς ιδέες (ὡς τροτσκιστῆς) περιπλανήθηκε στοὺς δρόμους τῆς πολιτικῆς δράσης καὶ τῶν ιδεολογικῶν ρευμάτων τοῦ αἵωνος μας, ποὺ κάθε φορὰ ἔρχονταν στὸ προσκήνιο, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ πολιτικὴ σκέψη καὶ στὰ στέρεα φιλοσοφικὰ δάθρα τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἡρακλείτου, προσπαθώντας ταυτόχρονα νὰ τοὺς «προεκτείνῃ» στὸ σήμερον (καὶ ἴσως αὐτὴ νὰ ἦταν ἡ μεγαλύτερη προσφορά του).

Μὲ τὰ νέα του πλέον μάτια δύο δεκαετίες πρὶν τὴν πτώση τῶν κομμουνιστικῶν καθεστώτων κατέδειξε τὸν ἀληθινὸ χαρακτήρα τοῦ «ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ», τὸ ιδεολογικὸ καὶ πολιτικὸ του ἀδιέξοδο καθὼς καὶ τὴν ἀναπόφευκτὴ ὀλοκληρωτικὴ του κατάρρευση. Ἐπίσης ὑπέδειξε, ὅτι τὸ ἀρχαιοελληνικὸ πρότυπο ζωῆς κυριαρχεῖ στὸν σύγχρονο πολιτισμὸ μόνον κατὰ τὸν τύπο καὶ ὄχι κατ' οὐσίαν, διαπίστωση ποὺ ἴσως νὰ ἐρμηνεύῃ καὶ τὴν παθογένεια τοῦ σύγχρονου κόσμου. Δυστυχῶς ἡ σημερινὴ Ἑλλάδα κατατρῶγει ἡ ἐκδιώκει τὰ ἀξία τέκνα της, καὶ αὐτὸ ἴσχυσε ἀπὸ πολὺ νωρὶς γιὰ τὸν Κορνήλιο Καστοριάδη. Ἡ νέα του πατρίδα, ἡ Γαλλία, τοῦ φέρθηκε σὰν πραγματικὴ μητέρα. Τὸν φρόντισε, τὸν ἀνέδειξε καὶ τὸν καταξίωσε, ὅπως ἀκριβῶς ἄρμοζε σὲ ἓναν μεγάλου φιλόσοφο. Ὁ «Δαυλὸς» τιμώντας τὴν μνήμη του παραθέτει μερικὰ χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο του:

Περὶ δημιουργίας:

«Οἱ φιλόσοφοι ἔχουν ἀναρωτηθῇ, γιατί νὰ ὑπάρχῃ κάτι, ἐνῶ θὰ μπορούσε νὰ μὴν ὑπάρχῃ τίποτα. Ἐρώτημα τὸ ὁποῖο σὲ κάθε περίπτωσι δὲν ἔχει ἀπάντησι. Ἴσως μάλιστα νὰ μὴν ἔχῃ καὶ νόημα. Ὑπάρχει ὅμως ἓνα ἄλλο ἐρώτημα, ποὺ μᾶς βασανίζει καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ μᾶς βασανίζῃ: Πῶς γίνεται καὶ ὑπάρχει μία τέτοια πολυμορφία πραγμάτων; Καὶ φυσικὰ δὲν ἐννοῶ μόνον τὴν ποσοτικὴν πολυμορφία. Πῶς γίνεται καὶ ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἀπέραντη ποικιλία μορφῶν ἀπὸ τὴ μὴ ἔμβια φύσι μέχρι τὶς πολυάριθμες ἀκαθόριστες μορφές ζωῆς, ἀκόμη καὶ μέχρι τὶς μορφές ποὺ ἀκατάπανστα ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία παράγει καὶ δημιουργεῖ; Ἐχει ὑποστηρικθῇ, ὅτι ἡ δημιουργία εἶναι θεία πράξις. Δὲν εἶναι θεία πράξις. Ἡ δημιουργία εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ χαρακτηρίζει τὸ ὄν, κάθε ὄν.

»Τὸ πᾶν ὑπόκειται συνεχῶς σὲ ἀλλαγὴ καὶ ἀναδημιουργία. Δὲν μποροῦμε νὰ σκεφτοῦμε, πὼς ὅ,τι παρουσιάζεται μπροστά μας εἶναι μία ἀτέρμων ἐπανάληψη τῆς ἴδιας μορφῆς. Διότι ἀμέσως ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα: Μήπως κάθε τι εἶναι καταδικασμένο νὰ ἐπαναλαμβάνη τὶς μορφές, πὺν ἔχουν ἤδη ὑπάρξει ἀπὸ καταβολῆς χρόνου; Εἶναι ὅμως σαφές ὅτι ὑπάρχει ἕνας ἀληθινὸς χρόνος –ὁ χρόνος τῆς μεταβολῆς. Καὶ ἀληθινὴ μεταβολὴ εἶναι ἡ ἀνάδυση νέων μορφῶν.

»Τὰ φαινόμενα τὰ ὁποῖα παρατηροῦμε μπροστά μας, προσπαθοῦμε νὰ τὰ ἐρμηνεύσουμε μέσα ἀπὸ τὴν σχέση αἰτίας-ἀποτελέσματος. Αὐτὲς οἱ ἐρμηνεῖες εἶναι ἀσφαλῶς πολῦτιμες, ἀλλὰ εἶναι πάντα μερικῆς. Γιατί; Διότι ἔχουν σημασία μόνον στὶς περιπτώσεις, ὅπου τὰ φαινόμενα ἐπαναλαμβάνονται (οἱ ἴδιες αἰτίες δίνουν ἴδια ἀποτελέσματα), ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ ἐρμηνεύσουν τὶς περιπτώσεις, ὅπου ὑπάρχει ἀνάδυση νέων μορφῶν.

»Ἀς πάρουμε ἐπὶ παραδείγματι τὴν περίπτωση τῆς ζωῆς. Ἡ βιολογία μᾶς λέει, ὅτι σὲ μιὰν ὠρισμένη στιγμή, μέσα στὸν “πρωταρχικὸ χυλὸ” πὺν ὑπῆρχε στὴ Γῆ, ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς μορίων συνενώθηκε τυχαῖα, καὶ στὴ συνέχεια κάτω ἀπὸ εὐνοϊκὲς συνθήκες –θερμοκρασίας, ἀκτινοβολίας, πίεσης– ἀναδύθηκαν μορφές ζωῆς. Ὅμως αὐτὴ ἡ ἀπάντηση δὲν στέκει. Γιατί; Διότι μία μορφὴ ζωῆς εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ μία ἀπλὴ συνένωση μορίων. Ἐπιπλέον πρόκειται γὰρ μία συνένωση μορίων τελείως ἰδιαίτερη ἀνάμεσα στὰ δισεκατομμύρια τῶν δισεκατομμυρίων, πὺν θὰ μποροῦσαν νὰ παραχθοῦν. Εἶναι μία συνένωση πὺν κατορθώνει νὰ ὁργανώνεται, νὰ συντηρῆται, νὰ ἀναπαράγεται. Τὸ ἴδιο ἰσχύει μὲ τρόπο πὺν πικρὸ καὶ ἔντονο στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα συνδυασμοῦ ἰδίων στοιχείων. Ἡ ἱστορία εἶναι δημιουργία νέων στοιχείων. Εἶναι δημιουργία τῆς μουσικῆς, τῆς ζωγραφικῆς, τῆς τέχνης, τῆς φιλοσοφίας, τῆς δημοκρατίας. Καὶ φυσικὰ δὲν μποροῦμε νὰ ἐξηγήσουμε μὲ τὴν σχέση αἰτίας-ἀποτελέσματος τὴ μουσικὴ τοῦ Μπάχ ἢ τοῦ Μπετόδεν. Αὐτὴ ἡ μουσικὴ εἶναι μεγάλη, διότι εἶναι πρωτότυπη. Καὶ λέγοντας ὅτι εἶναι πρωτότυπη, σημαίνει ὅτι ἀκριβῶς δὲν μποροῦμε νὰ τὴν ἐξηγήσουμε».

(Ἀπὸ ὁμιλία τοῦ στὴν γαλλικὴ τηλεόραση / ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 14/4/97).

Περὶ ἀντιπροσωπευτικότητας:

«Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν γνωρίζουν τὴν ὑποκριτικὴ καὶ ἀπατηλὴ ἔννοια τῆς ἀντιπροσωπίας τοῦ λαοῦ, ὅπως δὲν τὴν γνωρίζουν καὶ οἱ μεγάλοι νεώτεροι πολιτικοὶ φιλόσοφοι, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Ρουσσώ. Γιὰ τοὺς ἀρχαίους τὸ ζήτημα δὲν ἔμπαινε κᾶν, ὁ δὲ λόγος εἶναι ἐμφανής. Ἀπὸ τὴ στιγμή κατὰ τὴν ὁποία ἀμετάκλητα καὶ γιὰ ὠρισμένο χρονικὸ διάστημα (π.χ. πέντε χρόνια) ἀναθέτει κανεὶς τὴν ἐξουσία σὲ ὠρισμένους ἀνθρώπους, ἔχει μόνος τὸν ἀλλοτριωθῆ πολιτικά».

(Ἀπὸ διάλεξή του μὲ θέμα: «Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ δημοκρατία καὶ ἡ σημασία της γιὰ μᾶς σήμερα», 1986, σελ. 34).

Περὶ φιλοσοφίας:

«Ἡ φιλοσοφία στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἦταν φιλοσοφία πολιτῶν πὺν συζητοῦν στὴν ἀγορὰ μὲ ἄλλους πολίτες, ἐνῶ ἡ φιλοσοφία στὶς Ἰνδίες καὶ στὴν Κίνα ἔμεινε φιλοσοφία ἱερατείου ἢ φιλοσοφία αὐλικῶν καὶ μανδαρίνων. Ἡ ἀμοιβαία γονιμοποίηση τῆς πολιτικῆς μὲ τὴν φιλοσοφικὴ ἐρώτηση εἶναι τὸ στοιχεῖο ἀκριβῶς πὺν χαρακτηρίζει ὅλη αὐτὴ τὴν ἐποχὴ καὶ σφραγίζει τὴν μοναδικότητα καὶ τῆς δημοκρατικῆς πόλης καὶ τῆς φιλοσοφίας πὺν ἀναπτύσσεται στὸ πλαίσιό της. Ἀπὸ τὴ μιὰ οἱ φιλόσοφοι ἀπασχολοῦνται μὲ πολιτικὰ ἐρωτήματα (αὐτὸ φαίνεται ἤδη στὸν Ἡράκλειτο π.χ.) καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ ἴδια ἡ πολιτικὴ ζωὴ ἀναγκάζει κατὰ κάποιο τρόπο τὶς ἀναζητήσεις νὰ πάνε βαθύτερα. Δὲν διερωτᾶται ἀπλῶς: Ποι-

ός ἄρχει; ἀλλὰ καί: Πῶς μπορεῖ νὰ δικαιολογηθῇ τὸ ποιός ἄρχει; Ἡ συζήτηση προεκτείνεται δηλαδή στὸ θέμα τῆς νομιμοποίησης τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν πολιτικῶν καθηστώτων. Εἶναι δίκαιο νὰ ἄρχουν οἱ ὀλίγοι ἢ οἱ πολλοί; Καὶ τί σημαίνει δίκαιο; Συναντᾷ ἐπομένως τὴν φιλοσοφικὴ ἐρώτηση: Τί σημαίνει δίκαιο καὶ δικαιοσύνη; Ἐρώτηση πὺν ἔχει τὸν ἴδιο χαρακτήρα μὲ τὴν ἀρχικὴ φιλοσοφικὴ ἐρώτηση: Τί καὶ πῶς εἶναι ὁ κόσμος;».

(«Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ δημοκρατία καὶ ἡ σημασία της γιὰ μᾶς σήμερα», 1986, σελ. 26).

Περὶ «ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ»:

«Τέλος ἔρχομαι στὸ σύγχρονο ἐλληνικὸ δρᾶμα. Τὰ κεντρικὰ σημεῖα αὐτοῦ τοῦ δρᾶματος εἶναι ἀπ' τῇ μιᾷ μεριᾷ ἡ τριπλῇ ἀναφορὰ πὺν περιέχει γιὰ μᾶς ἡ παράδοση: ἀναφορὰ στοὺς ἀρχαίους Ἑλληνες, ἀναφορὰ στὸ Βυζάντιο, ἀναφορὰ στὴ λαϊκὴ ζωὴ καὶ κουλτοῦρα, ὅπως αὐτὴ δημιουργήθηκε στοὺς τελευταίους αἰῶνες τοῦ Βυζαντίου καὶ κάτω ἀπ' τὴν Τουρκοκρατία. Ἡ διπλῇ καὶ ταυτόχρονη ἀναφορὰ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ στὸ Βυζάντιο, πὺν ἀποτελέσει τὸ ἐπίσημο “πιστεύω” τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους καὶ τοῦ πολιτιστικοῦ κατεστημένου τῆς χώρας, ὡδήγησε καὶ ὡδηγεῖ σὲ ἀδιέξοδο κατὰ πρῶτο καὶ κύριο λόγο, διότι οἱ δύο αὐθεντίες πὺν ἐπικαλεῖται θρῖσκονται σὲ διαμετρικὴ ἀντίθεση μεταξὺ τους. Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶναι πολιτισμὸς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας... Ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς εἶναι πολιτισμὸς θεοκρατικῆς ἐτερονομίας, αὐτοκρατορικοῦ αὐταρχισμοῦ καὶ πνευματικοῦ δογματισμοῦ. Στὸ Βυζάντιο δὲν ὑπάρχουν πολῖτες, ἀλλὰ ὑπῆκοοι τοῦ αὐτοκράτορα, οὔτε στοχαστές, μόνο σχολιαστὲς ἱερῶν κειμένων. Ἡ προσπάθεια συνδυασμοῦ καὶ συμφιλίωσής τους δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ νεκρώσῃ κάθε δημιουργικὴ προσπάθεια καὶ νὰ ὡδηγήσῃ σὲ ἓνα στεῖρο σχολαστικισμό, ὅπως αὐτὸς πὺν ἐχαρακτήρισε τὸ πνευματικὸ κατεστημένο τῆς χώρας ἐπὶ ἐνάμιον σχεδὸν αἰῶνα μετὰ τὴν ἀνεξαρτησία καὶ πὺν ἐπαναλάμβανε τὰ χειρότερα μιμητικὰ στοιχεῖα τοῦ Βυζαντίου... Γιὰ ἓνα πρᾶγμα εἶμαι βέβαιος: Αὐτὸ πὺν ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ ἱστορία διαδόθηκε, γονιμοποίησε τὸν κόσμον καὶ παραμένει σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ ἐμπνευσης εἶναι ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ δημιουργία».

(Ἐφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 21/8/94 καθὼς καὶ «Δαυλὸς» τ. 179, 1996).

Περὶ μονοτονικοῦ καὶ κακοποιήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας:

«Ἄν θέλετε, κύριοι τοῦ ὑπουργείου, νὰ κάνετε φωνητικὴ ὀρθογραφία, τότε πρέπει ν' ἀφήσετε τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα, γιατί αὐτοὶ πὺν τοὺς θάλανε ἤξεραν τί κάνανε. Δὲν ὑπῆρχαν στὰ ἀρχαῖα ἐλληνικά, γιατί ἀπλούστατα ὑπῆρχαν μέσα στὶς ἴδιες τὶς λέξεις. Αὐτοὶ οἱ Κριαρᾶς καὶ οἱ ἄλλοι, τὰ κτήνη τὰ τετράποδα πὺν ἔκαναν αὐτὲς τὶς μεταρρυθμίσεις, –αὐτό, παρακαλῶ, νὰ γραφῇ στὶς ἐφημερίδες– δὲν ξέρονταν τί εἶναι γλῶσσα. Δὲν ξέρονταν αὐτὸ πὺν γνώριζε ἡ κόρη μου στὰ τρία της χρόνια. Μάθαινε μιὰ λέξη καὶ μετὰ ἔψαχνε γιὰ τὶς συγγενεῖς της. Αὐτὸ εἶναι μιὰ γλῶσσα. Ἐνα μάγμα, ἓνα πλέγμα, ὅπου οἱ λέξεις παράγονται οἱ μὲν ἀπὸ τὶς δέ, ὅπου οἱ σημασίες γλιστρᾶνε ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν ἄλλη, εἶναι μιὰ ὀργανικὴ ἐνότητα, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν μπορεῖς νὰ θγάλῃς καὶ νὰ κολλήσῃς πρᾶγματα δυνάμει μιᾶς ψευδοκυβέρνησης, καθισμένος σ' ἓνα γραφεῖο στὸ ὑπουργεῖο Παιδείας. Ἡ κατάργηση τῶν τόνων καὶ τῶν πνευμάτων εἶναι ἡ κατάργηση τῆς ὀρθογραφίας, πὺν εἶναι τελικὰ ἡ καταστροφὴ τῆς συνέχειας. Ἦδη τὰ παιδιά δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν Καθάφη, Σεφέρη, Ἐλύτη, γιατί αὐτοὶ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν. Δηλαδή πάμε νὰ καταστρέψουμε ὅ,τι γίσαμε. Αὐτὴ εἶναι ἡ δραματικὴ μοῖρα τοῦ σύγχρονου ἐλληνισμοῦ».

(«Δαυλὸς» τ. 123, 1992).

Παν. Α. Κουβαλάκης

Ποιό «ὁμόθησκον»;

Ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου στίς Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς τὸν περασμένο Ὀκτώβριο καὶ οἱ ἐπαφές πού διεξήγαγε ἀπογοήτευσαν τὴν ἐκεῖ Ἑλληνικὴ Ὀμογένεια, ἡ ὁποία δὲν ἔκρυψε τὴν δυσανεξία της γιὰ τὸν παραμερισμὸ της ἀπὸ τὸ Φανάρι. Σὲ πείσμα τῶν προσδοκιῶν τῆς ὁ Πατριάρχης μετὰ τὸν Λευκὸ Οἶκο ἐπισκέφθηκε τὴν Ἑβραϊκὴ Κοινότητα, τὸ Μουσεῖο Ὀλοκαυτώματος, τὴν τουρκικὴ πρεσβεία καὶ στὸ τέλος τῆς παραμονῆς του δέχθηκε τοὺς Ἑλληνες Ὀμογενεῖς, στοὺς ὁποίους ἐξέφρασε τὸ ἐνδιαφέρον του μόνο γιὰ τὴν Ὁρθόδοξὴ Ἐκκλησία καὶ τὰ προβλήματά της καὶ ὄχι γιὰ τὸ μέλλον τοῦ ἐκεῖ ἑλληνικοῦ στοιχείου.

Πράγματι εἶναι δύσκολο στὸν σημερινὸ Ἕλληνα νὰ ἀντιληφθῇ, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸ ἔθνικὸ του γνῶρισμα, νὰ κατανοήσῃ, ὅτι ἡ θρησκεία του εἶναι τὸ κυρίαρχο ἔθνικὸ στοιχεῖο τῶν Σκοπιανῶν, τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων, τῶν Ρώσων καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἔθνο-τήτων τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Καί, ὅσας καὶ τὸ ἀντιλαμβάνεται, ὁδηγεῖται σὲ κατάθλιψη, σὲ κρίση ταυτότητας, ἀφοῦ ἡ πολύχρονη προπαγάνδα τοῦ ἑλληνοχριστιανισμοῦ ἀποξήρανε τὴν ἱστορικὴ του συνείδηση. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε, ὅτι ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἱστορικὴ αὐτογνωσία συνεπάγεται ἓνα τεράστιο ψυχικὸ κόστος, τὸ ὁποῖο πολλοὶ ἀδυνατοῦν νὰ ὑποστοῦν. Ἀπαραίτητὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀπάλυνση τῆς ψυχοφθόρας αὐτῆς πορείας τοῦ σημερινοῦ Ἕλληνα εἶναι ἡ διάλυση τῆς σύγχυσης, ἡ ὁποία τροφοδοτεῖται ὄχι μόνο ἀπὸ τὶς γνωστές, παραδοσιακὲς ἐστίες ὑπεράσπισης τῆς ρωμοσύνης (ἐπίσημη ἐκκλησία, κρατικὴ ἐκπαίδευση) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλούς, πού ἐμφανίζονται νὰ «ὑπερασπίζονται» τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ τὸν πολιτισμὸ της. Οἱ τελευταῖοι ἐμφανίζουν τὸν Ἑλληνισμὸ νὰ «μεγαλουργῇ» καὶ νὰ ἀπογειώνεται πνευματικὰ κατὰ τὰ βυζαντινὰ χρόνια, διατηρῶντας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν πολιτισμικὴ του συνέχεια στὸν χρόνον. Τὰ κίνητρα ἐδῶ εἶναι καθαρὰ πολιτικά: Ἀφ' ἑνὸς μὲν στὴν προσπάθειά τους νὰ ἐγείρουν τὸ πατριωτικὸ συναίσθημα δὲν διακινδυνεύουν τὴν κοινοποίησιν τῆς διακοπῆς τῆς πολιτισμικῆς συνέχειας τοῦ ἔθνους μὲ τὰ ὅποια ἀποτελέσματα –προτιμῶντας ἔτσι τὸν τυφλὸ, λαϊκὸ πατριωτισμὸ– καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀποφεύγουν τὴν σύγκρουσιν μὲ τὶς προαναφερθεῖσες παραδοσιακὲς ἐστίες ὑπεράσπισης τῆς ρωμοσύνης καὶ τὸ ὅποιο πολιτικὸ (ποιοῦ ἄλλου;) κόστος συνεπάγεται αὕτῃ ἡ σύγκρουσις.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἐμφανίζονται νέες ἀνεξάρτητες φωνές, πού μακρυνὰ ἀπὸ ἀνίερους συμμάχους φαίνεται νὰ ἀποζητοῦν τὴν ἱστορικὴ αὐτογνωσία. Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνσιν βρίσκεται ἓνα χαρακτηριστικὸ ἄρθρο τοῦ Ἀντῶν Καρκαγιάννη στὸ περιοδικὸ «ΜΕΤΡΟ» (Ὀκτώβριος '97), ἀπὸ τὸ ὁποῖο παραθέτουμε τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα: «Ἡ Ἑλληνορθόδοξὴ Ἰδέα, ἡ ὁποία τελευταῖα καλλιεργεῖται συστηματικὰ, ἀποτελεῖ τὴν πλέον τερατώδη σύνθεσιν δύο ἀντιθέτων (καὶ στὴν Ἱστορίαν ἀντιπάλων) πραγματικοτήτων. Δὲν ξέροντες, τί ἀπὸ τὰ δύο συμβαίνει: Ἡ ἡ Ὁρθοδοξία προσπαθεῖ νὰ ἀποβάλῃ τὴν ἰδεατὴ οἰκουμενικότητα τῆς θρησκείας καὶ νὰ περιορισθῇ στὸ πεπερασμένο ἑλληνικὸ ἔθνος (καὶ ὄχι στὸν ἀκαθόριστο “ἑλληνισμὸ”), πού συμβαίνει νὰ εἶναι καὶ ὁρθόδοξο, ἢ αὐτὸ τὸ ἔθνος (πού γιὰ τὴν περίστασιν γίνεται ἑλληνισμὸς) προσπαθεῖ νὰ ἀρῇ κατὰ ἀπὸ τὴν ψεύτικὴν ἰδεατὴ οἰκουμενικότητα τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὅτι ὅμως καὶ νὰ συμβαίνει εἶναι τὸ ἴδιον βλαβερό».

Ἄραγε πόσο ἀκριβολογοῦν καὶ πόσο εἰλικρινεῖς εἶναι αὐτοὶ πού ἀναφέρονται στὸν Ἡρόδοτο, πού ἔγραφε γιὰ τὸ «ὁμόθησκον» τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἱστορικὴ συνέχειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ; Εἶναι τὸ ἔθνικὸ «ὁμόθησκον» τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἴδιο μὲ τὸ σημερινὸ ξένο καὶ διεθνιστικὸ; Ἡ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ περιεχόμενον του;

Π.Α. Κουβαλάκης

μ. Ἡσαΐας

Ἔχουμε μιλήσει δέδαια γι' αὐτὸν τὸν προπάτορά «μας» καὶ σὲ προηγούμενο τεῦχος («Δ», τεῦχος 193), ἀλλά, ὅπως εἶχαμε προαναγγείλει, θὰ ἐπιστρέψαμε λόγῳ τοῦ μεγάλου ἐνδιαφέροντος, ποὺ παρουσιάζουν οἱ πράξεις του καὶ τὰ λόγια του. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ προπάτοράς μας διασφύζει στὰ κείμενά του τὸν κόσμο, ποὺ ὁ Γιαχβὲ ὁραματίζεται νὰ δημιουργήσῃ. Καὶ τὰ πράγματα ξεκινοῦν κάπως ἔτσι: «Φωνὴ πλήθους ἐπὶ τὰ ὄρη ὡς μεγάλου λαοῦ. Θορυβώδης φωνὴ τῶν βασιλείων τῶν ἐθνῶν συνηγμένων· ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων ἐπισκέπτεται τὸ στράτευμα τῆς μάχης. Ἔρχεται ἀπὸ γῆς μακρᾶς, ἐκ τῶν περάτων τοῦ οὐρανοῦ ὁ Κύριος καὶ τὰ ὅπλα τῆς ἀγανακτήσεως αὐτοῦ, διὰ νὰ ἀφανίσωσι πᾶσαν τὴν γῆν» (Ἡσαΐας ιγ' 4-5).

Ἔρχεται λοιπὸν ὁ μέγας στρατηλάτης Γιαχβὲ, γιὰ νὰ καθαρίσῃ. Αὐτὸς εἶναι θεὸς τσαμπουκάς. Δὲν θ' ἀφήσῃ τίποτα ὄρθιο. Καὶ ἀρχίζει: «Καὶ ἡ Βαβυλῶν, ἡ δόξα τῶν βασιλείων, τὸ ἐνδοξὸν καύχημα τῶν Χαλδαίων, θέλει εἶσθαι ὡς ὅτε κατέστρεψεν ὁ Θεὸς τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμμορα· οὐδέποτε θέλει κατοικηθῆ, οὐδὲ θέλει κατασκηνωθῆ ἕως γενεᾶς καὶ γενεᾶς· οὔτε Ἀραβες θέλουσι στήσῃ τὰς σκηνὰς αὐτῶν ἐκεῖ, οὔτε ποιμένες θέλουσιν ἀναπαύεσθαι ἐκεῖ· ἀλλὰ θηρία θέλουσιν ἀναπαύεσθαι ἐκεῖ, καὶ αἱ οἰκίαι θέλουσιν εἶσθαι πλήρεις ὀλολυζόντων ζῴων» (Ἡσαΐας ιγ' 19-21). Ὁ ἐλεήμων καὶ φιλεύσπλαχνος Γιαχβὲ!

Ἔχει ὅμως καὶ συνέχεια. Ἔτσι: «Ἴδὸν ἡ Δαμασκὸς πεπανμένη τοῦ νὰ εἶναι πόλις, καὶ θέλει εἶσθαι σωρὸς ἐρειπίων. Αἱ πόλεις τῆς Ἀροῆρ ἐγκατελείφθησαν, θέλουσιν εἶσθαι διὰ τὰ ποίμνια, τὰ ὅποια θέλουσιν ἀναπαύεσθαι ἐκεῖ, καὶ δὲν θέλει εἶσθαι ὁ φοβίζων. Καὶ θέλει ἐκλείψει ἀπὸ τοῦ Ἐφραΐμ ἡ βοήθεια καὶ τὸ βασίλειον ἀπὸ τῆς Δαμασκοῦ καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς Συρίας θέλει γίνει ὡς ἡ δόξα τῶν υἱῶν τοῦ Ἰσραὴλ, λέγει ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων» (Ἡσαΐας ιζ' 1-3). Προχωρεῖ ὁ στρατάρχης Γιαχβὲ κι ὅποιον πάρει ὁ Χάρος. Τί ὠφέλιμα πράγματα καὶ συνάμα πόσο διδακτικὰ αὐτὰ ποὺ μᾶς διηγεῖται ὁ προπάτοράς «μας».

Μήπως νομίζατε, ὅτι μέχρι τὴν Συρίαν θὰ φτάσῃ ὁ Γιαχβὲ; Ὅσοι δὲν τὸν ξέρετε τὴν πατήσατε. Ἐμεῖς οἱ ἄλλοι ὅμως... «Ἴδὸν ὁ Κύριος ἐπιβαίνει ἐπὶ νεφέλης κούφης καὶ θέλει ἐπέλθει ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον· καὶ τὰ εἰδῶλα τῆς Αἰγύπτου θέλουσι σεισθῆ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ ἡ καρδιά τῆς Αἰγύπτου θέλει διαλυθῆ ἐν μέσῳ αὐτῆς» (Ἡσαΐας ιθ' 1). Πάει καὶ ἡ Αἴγυπτος, χωράφι τοῦ Γιαχβὲ κι αὐτή.

Ἔτσι πέρασε τὸν καιρὸ τοῦ λοιποῦ ὁ πάνσοφος δημιουργικὰ προσπαθώντας ἀπεγνωσμένα νὰ καταστρέψῃ ὅ,τι μποροῦσε περισσότερο, γιὰ νὰ μπορέσῃ ἡ κορούλα, ἡ Σιών, ἡ ἀγαπημένη του, νὰ χωρέσῃ, γιατί εἶχε πολὺ χοντρά τὰ ὀπίσθια καὶ δὲν χώραγε ὅπου κι ὅπου. Εἶχε πρόβλημα ζωτικῶν χώρων. Καὶ κάπου ἐκεῖ στὸ διάλειμμα ποὺ ἔκανε, τραβάει μία φωνὴ στὸν προπάτορά μας: «Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐλάλησεν ὁ Κύριος πρὸς Ἡσαΐαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἀμὼς λέγων. Ὑπάγε καὶ λύσον τὸν σάκκον ἀπὸ τῆς ὀσφύος σου, καὶ ἔκβαλε τὰ σανδάλια σου ἀπὸ τῶν ποδῶν» (Ἡσαΐας κ' 2). Βέβαια δὲν φαντά-

ζομαι νὰ περιμένετε νὰ φοράη κανένα παντελόνι ὁ προπάτοράς μας, μία λινάτσα, καὶ πολὺ τοῦ ἦταν. Ὑποπλάττει πρὸς τὸν Γιαχβέ, γιατί κι αὐτὸς κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν μᾶλλον λινάτσες θὰ φόραγε. Καὶ βέβαια ὁ προπάτορας ὑπήκουσε: «Καὶ ἔκαμεν οὕτω περιπατῶν γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος. Καὶ εἶπεν Κύριος. Καθὼς ὁ δοῦλός μου Ὑσαΐας περιεπάτει γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος τρία ἔτη διὰ σημεῖον καὶ τεράστιον κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ κατὰ τῆς Αἰθιοπίας, οὕτως ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας θέλει ἀπαγάγει τοὺς Αἰγυπτίους δεσμίους καὶ τοὺς Αἰθίοπας αἰχμαλώτους νέους καὶ γέροντας, γυμνοὺς καὶ ἀνυποδήτους μὲ γυμνὰ μάλιστα τὰ ὀπίσθια αὐτῶν πρὸς καταισχύνῃν τῆς Αἰγύπτου» (Ἑσαΐας κ' 2-4). Τρία χρόνια τὸν ἔβαλε νὰ περπατᾷ ξεδράκωτος τὸν προπάτορα, γιὰ νὰ ἔχη ἔπειτα τὸ ἄλλοθι νὰ ξεδρακώσῃ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Αἰθίοπες. Κύττα νὰ δῇς δίτσια ὁ Γιαχβέ. Καὶ θέλει νὰ τοὺς δάλῃ κιόλας σὲ παρέλαση τοὺς Αἰθίοπες ξεδράκωτους, νὰ περπατᾷ με «παρουσιάστε».

Κάπου ἐκεῖ δὲ κοντὰ πρέπει νὰ τριγύρναγε ξεδράκωτος κι ὁ προπάτορας, διότι ἄλλιως δὲν ἐξηγεῖται τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα: «Διὰ τοῦτο ἡ ὁσφύς μου εἶναι πλήρης ὁδύνης· πόνοι μὲ ἐκυρίευσαν ὥς οἱ πόνοι τῆς τικτούσης· ἐκυρτώθην εἰς τὴν ἀκρόασιν αὐτοῦ· συνεταράχθην εἰς τὴν θέαν αὐτοῦ. Ἡ καρδιά μου κλονεῖται· τρόμος μὲ ἐξέπληξεν· ἡ νύξ τῆς εὐφροσύνης μου εἰς φρίκην μετεβλήθη ἐν ἐμοί». Ὑποπλάττει αὐτὰ ποὺ γίνονται τὸ βράδυ. Ὑποπλάττει πὺς ἐρχόταν, ἐκυρτώθη, κάπου τοῦ ἄρρεσε στὴν ἀρχή, ἀλλὰ μετὰ ἀρχίσανε οἱ πόνοι. Φρίκη, καλὰ τὸ λές, ἀλλὰ ὁ Γιαχβέ τοὺς ἠθέλε νὰ κάνουμε παρέλαση τοὺς Αἰθίοπες καὶ τὴν πλήρως ἐσὺ τὴν νύφη. Ὑποπλάττει Αἰθίοπα ξεδράκωτε. Ντροπή.

Ὁ Γιαχβέ ἐν τῷ μεταξὺ προχωρεῖ τὸ δημιουργικὸ του ἔργο: «Ὁλολύετε, πλοῖα τῆς Θαρσεῖς· διότι ἐξωλοθρεύθη, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχῃ οἰκία, μηδὲ εἴσοδος. Ὑποπλάττει τῶν Κιτιαίων ἀνηγγέλθη τοῦτο πρὸς αὐτοὺς: Σιωπήσατε κάτοικοι τῆς νήσου» (Ἑσαΐας κγ' 1). Καὶ πρὸς κάτω: «Διέλθετε εἰς Θαρσεῖς· Ὁλολύετε, κάτοικοι τῆς νήσου. Αὕτη εἶναι ἡ εὐθυμὴ πόλις σας, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχαιότης εἶναι ἐκ παλαιῶν ἡμερῶν;» (Ἑσαΐας κγ' 6-7). Νά σου ὁ προπάτορας, ποὺ κάνει καὶ χιοῦμορ. Ὑποπλάττει νὰ ἔδλεπα τὸ χιοῦμορ, ποὺ ἔκανε μὲ τοὺς ξεδράκωτους Αἰθίοπες. Καὶ συνεχίζει: «Ἰδοὺ ἡ γῆ τῶν Χαλδαίων· οὗτος ὁ λαὸς δὲν ὑπῆρχεν, ὁ Ἀσσύριος ἐθεμελίωσεν αὐτὸν διὰ τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἔρημον. Ὑποπλάττει τοὺς πύργους αὐτῆς, ὕψωσαν τὰ παλάτια αὐτῆς, καὶ κατέστησεν αὐτὴν ἐρείπια. Ὁλολύετε, πλοῖα τῆς Θαρσεῖς. Διότι ἡρημώθη τὸ ὄχρῳμά σας» (Ἑσαΐας κγ' 13-14). Σὰν νὰ μοῦ φαίνεται, ὅτι τὰ λέει κι εὐχαριστιέται ὁ προπάτορας, γεμίζει τὸ στόμα του. Καταστροφή, θάνατοι, διασμοί, ἐρήμωσις, θρήνος – χαρὰς πανηγύρια γι' αὐτούς.

Καὶ ἐμεῖς, δουλοπάροικοι τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ, ὕμνουμε τὸν Κύριο τῶν δυνάμεων καὶ τὰ τοιαῦτα τοὺς, τοὺς ἀνώμαλους καὶ ψυχασθενεῖς, αὐτοὺς ποὺ ἀποκαλοῦνται προφῆτες, γιατί στὸ τέλος πάντα δοξάζεται ἡ Σιών ἐν μέσῳ ἐρειπίων, φόνων καὶ κάθε εἴδους ἐξευτελισμῶν τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους.

⁵ Ἀραγε ὥς ποτε;

Ὁ Ἀπόγονος

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΟΥΚΟΒΙΣΤΑΣ

Ἐλὴ πασσᾶς: Ἡ ἄλλη ὄψη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ. Εἶναι γνωστὴ ἡ δημώδης ἔκφρασις: «Τὰ Γιάννινα πρῶτα στ' ἄρματα, στὰ γρόσια καὶ στὰ γράμματα». Ἀναφύεται ἓνα μεγάλο ἐρωτηματικό: Πῶς εἶναι δυνατόν αὐτὴ ἡ φράσις νὰ ἀνταποκρίνεται στὴν εἰκόνα τοῦ Ἐλὴ πασσᾶ, ποὺ μᾶς ἔχει παραδοθῇ; Στὴν ἐπικράτειαν ἑνὸς βαρβάρου τυράννου πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουμε οἰκονομικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν; Βεβαίως αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ μοναδικὴ ἀντίφασις σχετικὰ μὲ τὰ γεγονότα τοῦ '21. Σὲ μία ἱστορία, ποὺ ἔχει γραφῇ ἐξυπηρετῶντας διάφορες ἰδεολογίες, οἱ ἀντιφάσεις δυστυχῶς δὲν εἶναι ἡ ἐξαίρεσις ἀλλὰ ὁ κανόνας. Χαρακτηριστικὴ μάλιστα εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Ἐλὴ πασσᾶ. Αὐτὸ δὲν σημαίνει, ὅτι ὁ Ἐλὴς ἦταν ἄγιος. Ὁ Τεπελενλῆς ἔζησε καὶ ἔδρασε· σὲ ἐμᾶς ἐναπόκειται νὰ ἀποκαλύψουμε τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν δρᾶσιν του· νὰ τὸν τοποθετήσουμε στὶς πραγματικὰ διαστάσεις του. Ἔτσι θὰ ἔχουμε τὴν δυνατότητα νὰ προσεγγίσουμε τὸ '21 χωρὶς τίς ἀντιφάσεις, ποὺ μὲ τὸν ἕναν ἢ τὸν ἄλλον τρόπον ἔχουν ἐπικρατήσῃ.

Ὁ Ἐλὴς εἶναι «γέννημα καὶ θρόμμα» τῆς ἐποχῆς του. Μιᾶς ἐποχῆς, ποὺ τὴν διακρίνει ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ἀβεβαιότητα τῶν ἐξελίξεων τόσον στὴν Εὐρώπῃ ὅσον καὶ στὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορία. Ἡ ἄνοδος στὴν ἐξουσία τοῦ Ναπολέοντος καθὼς καὶ ἡ ἐνδυνάμωσις τῆς Ἀγγλίας ἔχουν ἀνατρέψῃ καθ' ὅλοκληρίαν τὸ «status quo» τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χάρτη, ἐνῶ στὸ προσκήνιο τῶν ἐξελίξεων ἐμφανίζεται δυναμικὰ ἡ Ρωσσία. Ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία μετὰ τὴν παγίωσιν τῶν συνόρων τῆς τὸν 17ο αἰῶνα εἰσῆλθε σὲ μίαν παρατεταμένην κρίσιν, ποὺ ἔληξε τὸ 1922 καὶ καθώρισε τὸ νεώτερον τουρκικὸν (πλέον) κράτος. Τὴν ἔντονον παρακμὴν τοῦ 18ου αἰῶνα, ἰδιαίτερα τοῦ τελευταίου τεταρτου τοῦ, χαρακτηρίζει ἡ ἀμφισβήτησις τῆς ἐξουσίας τοῦ σουλτάνου. Πολλὰ πλᾶ εἶναι τὰ ἀποσχιστικὰ κινήματα τῶν τοπικῶν ἰσχυρῶν ἀρχόντων, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ παρατεινόμενη ἀναρχία νὰ ὀξύνῃ τὸ φαινόμενον τῆς ληστείας. Ἡ κατάστασις ἔφερε τὴν ἀνάγκην στὴν Πύλη νὰ ἐκδώσῃ φιρμάνι, ποὺ μεταξὺ τῶν ἄλλων περιελάμβανε: «ἀπὸ τινος χρόνον ἐρημοῦται ἡ χώρα, οἱ δὲ κάτοικοι καὶ οἱ ταξιδεύοντες εὐρίσκονται ἐν ἀπογνώσει συνεπεία ἐμφανίσεως ληστῶν εἰς διάφορα μέρη τῶν Βαλκανίων καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ρούμελης» («Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους», Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, σ. 86-87). Στὴν προηγούμενη σελίδα στὸ ἴδιο διβλίο σημειώνεται: «Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (σ.σ. 1774) ἓνα πνεῦμα ἀνταρσίας ὀλοένα καὶ πῶ ἐντονο κινουσε μουσουλμάνους καὶ χριστιανούς ἐναντίον τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ παρέλυνε τὴ λειτουργία τῆς κρατικῆς μηχανῆς. Οἰκτρὴ ἦταν ἡ κατάστασις προπάντων στὴν ὑπαίθρο. Ληστὲς καὶ ἀντάρτες μουσουλμᾶνοι ἢ καὶ χριστιανοὶ ἔκαναν τὴν ἐμφάνισίν τους σὲ πολλὰ μέρη». Τὴν κατάστασιν τῆς ἀναρχίας ἐνέτειναν μὲ τὴν πολιτικὴν τους οἱ μεγάλες δυνάμεις τῆς ἐποχῆς, ἐνισχύοντας κατὰ τὰ συμφέροντά τους τοὺς διάφορους ἀμφισβητήτας τῆς ἐξουσίας τοῦ σουλτάνου.

Ἄν θελήσουμε νὰ ἐξετάσουμε τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, θὰ παρατηρήσουμε, ὅτι εἶναι τὰ ἴδια περίπου μὲ τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς τοῦ Βυζαντίου. Καὶ φυσικὸν εἶναι, διότι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν πού οἱ Τούρκοι ἦσαν περιφερόμενοι ληστές, τὸ Βυζάντιο ἀπετέλεσε γι' αὐτοὺς κρατικὸν πρότυπον καὶ στοὺς Βυζαντινοὺς ἀνέθεσαν τὴν ὀργάνωσιν τῆς αὐτοκρατορίας τους. Ἔτσι, πού ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία νὰ θεωρηθῇ συνέχεια τῆς Βυζαντινῆς. Ὁ δὲ Σπ. Τρικούπης στὴν *Ἱστορίαν* του πολλὰς φορὰς γράφει, ὅτι «ἐξῆλθεν τῶν Δαρδανελλίων ὁ βυζαντινὸς στόλος», ἀναφερόμενος στὴν ἔξοδον ἀπὸ τὰ Στενὰ τοῦ τουρκικοῦ.

Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΛΗ. Σὲ αὐτὴν τὴν ταραγμένην ἐποχὴν ἐγεννήθη ὁ Ἀλῆς. Ὁ ἴδιος ἦταν ἐγγονὸς καὶ γιὸς ληστῶν καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν προγόνων του ἠκολούθησε. Μόνον πού πρέπει νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι τὰ ὄρια μετὰ τῶν ληστῶν καὶ φυλάκων τῆς ἐννόμου τάξεως ἦσαν πολὺ συγκεχυμένα. Ἔτσι στὴν ἀρχὴ ὁ Ἀλῆς ὑπηρετεῖ σὰν ὑπασπιστὴς τοῦ Κούρτ Ἀχμέτ, πασσᾶ τοῦ Μπερατιοῦ, πού ἦταν φύλακας τῶν στενῶν («*δερεβελέρ μπασμπογού*»), δηλαδὴ ὑπεύθυνος τῆς διατηρήσεως τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης. Παράλληλα δὲ τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἔδιδε μεγάλην στρατιωτικὴν δύναμιν, διότι ὁ φύλακας τῶν στενῶν ἦταν καὶ γενικὸς διοικητὴς τῶν ἄρματολῶν. Ὁ Ἀλῆς δὲν ἔμεινε γιὰ πολὺ στὴν θέσιν αὐτήν. Μετὰ τὸν διωγμὸν τῶν Ἀλβανῶν ἰδίως στὴν Πελοπόννησον τοὺς περιεμάζεψε καὶ σὲ συνεργασία μὲ τοὺς Ἕλληνας ἄρματολούς ἀπέκτησε ἰσχυρὴν στρατιωτικὴν δύναμιν. Κατῴρθωσε σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα (τέλος 1778 - ἀρχὴς 1789) νὰ γίνῃ ὁ οὐσιαστικὸς φύλακας τῶν στενῶν. Ἐκτοτε πλέον ἡ ἀνοδος τοῦ Ἀλῆ εἶναι ραγδαία. Ἐκμεταλλευόμενος τὶς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς συνθήκας, ἔφθασε νὰ γίνῃ πανίσχυρος τοπικὸς ἡγεμόνας, πού στὴν ἀκμὴ του διωκοῦσε μίαν ἑκτασιν πού περιελάμβανε τὴν κεντρικὴν καὶ νότιον Ἀλβανίαν, ὅλην σχεδὸν τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν δόρειον Εὐβοίαν, τὴν Στερεὰν (ἐκτὸς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας), τὴν Μεγαρίδα καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πρέβεζας ἀπὸ τοὺς Γάλλους καὶ τὴν ἀγορὰν τῆς Πάργας ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς ὅλην τὴν Ἠπειρον. Ἐγίνε δὲ καὶ ἰδιοκτῆτης 934-935 τοιφλικιῶν. Στὴν *Ἱστορίαν* τῆς «Ἐκδοτικῆς» σημειώ-νεται: «*Ἡ φιλοδοξία τοῦ Ἀλῆ νὰ μεγαλώσῃ τὴν προσωπικὴν του δύναμιν σὲ δάρος τῶν Ὀθωμανῶν εἶχε ἄμεσο ἀντίκτυπο στοὺς ἰσχυροὺς Τούρκους, πού βρίσκονταν στὴν περιοχὴ τῆς δικαιοδοσίας του. Βασικὸς του σκοπὸς ἦταν, νὰ ὑπονομεύσῃ τὴν ἐξουσία τοῦ σουλτάνου καὶ τὸ γόητρο τῆς Πύλης, καὶ τὸ ἐπέ-τυχε μὲ τὶς μηχανορραφίαις του, πού ἐπληξαν τοὺς Ὀθωμανοὺς ἀξιωματού-χους καὶ γαιοκτήμονες*» (σ. 380). Μόνον πού θὰ συμπληρώσουμε, ὅτι ἐπληξε ἐξ ἴσου καὶ τοὺς Ἕλληνας γαιοκτήμονες. Ἐκτὸς ἂν ὁ συγγραφέας γράφοντας γιὰ Ὀθωμανοὺς περιλαμβάνῃ ἀδιακρίτως τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας ἢ θέλῃ νὰ ὑποβάλλῃ τὴν στρεβλὴν εἰκόνα, ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἦσαν φτωχοὶ καὶ ἄμοιροι ραγιαῖδες.

Τὸ 1784 ὁ Ἀλῆς μὲ τὴν βοήθειαν τῆς Βενετίας ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ πασσᾶ τοῦ Δελδίνου. Τὸ 1786 ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν Τρικάλων. Τὸ 1787 διαδέχεται

στο άξίωμα του πασσά του Μπερατίου τόν άποθανόντα Κούρτ Ἀχμέτ. Στην διάρκεια του πολέμου της Τουρκίας έναντίον της Αύστρίας και της Ρωσσίας (1789-1792) έπεκτείνει την έξουσίαν του προς την περιοχή της Κόνιτσας. Ἀκολούθως ύποκρινόμενος τόν πιστόν στην Πύλη πολεμᾷ έναντίον τών στασιαστών πασσάδων· ένῳ μέ την έξαγοράν και την συκοφαντίαν έδραιώνει την θέσιν του. Ἔτσι τὸ 1803 άνακηρύσσεται σέ Ρούμ - βαλεσή (διοικητής της Ρούμελης). Ὅμως στην διάρκεια του Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1806-1812), πού συνέπεσε μέ την έπανάστασιν του Καραγεώργη και την στάσιν τών γεννιτσάρων, τών οὐλεμάδων και τών αγιάννηδων, την άνατροπήν του Σελίμ Γ' και την άναταραχή μέχρι την άνακήρυξη του Μαχμούτ Β' ὡς σουλτάνου (1808), ὁ Ἀλῆς έμεγάλωσε την κυριαρχίαν του και έφθασε στο ὕψιστο σημεῖο της δυνάμεώς του. Τὸ 1807 μάλιστα ὁ γιός του Βελῆς ὠνομάσθηκε πασσάς της Πελοποννήσου. Συνολικά ήγεμόνευε ἐπὶ 1.500.000 κατοίκων και εἶχεν έσοδα 20.000.000 πιάστρα, πού ίσοτιμοῦσαν πρὸς 33.000.000 γρόσια περίπου.

Ὅμως ἀπὸ τὸ 1812 άρχίζει ἡ αντίστροφη πορεία γιὰ την ήγεμονία του Ἀλῆ. Μετά ἀπὸ την συνθήκη του Βουκουρεστίου και την έδραίωσιν της έξουσίας του ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β' στρέφεται έναντίον τών επαναστατῶν (τὸ 1812 κατέπνιξε την επανάστασιν του Καραγεώργη) και τών ίσχυρῶν τοπαρχῶν. Τὸν ἴδιο χρόνο παύει τὸν Βελῆ ἀπὸ πασσά της Πελοποννήσου και τὸν τοποθετεῖ στην Λάρισα. Ἀργότερα θά τὸν παύση ἀπὸ την Λάρισα και θά τὸν τοποθετήσῃ στην ἀκόμη μικρότερης σημασίας περιοχή της Ναυπάκτου. Ὅμως πλέον ἡ Ἱερά Συμμαχία δοηθᾷ στην στήριξιν του σουλτάνου και ἡ Ἀγγλία (παρ' ὅλο πού την ἴδια έποχή πούλησε στὸν Ἀλῆ την Πάργα) έχει στείλει στὸν Μαῖτλαντ ἀπόρητες έντολές, νά συλλάβῃ τὸν Ἀλῆ και νά τὸν παραδώσῃ στην Πύλη. Τὸ τέλος του έπλησίαζε· και δέν έδράδυνε· ὁ Ἀλῆς έδολοφονήθηκε μέ τὸν γνωστὸν τρόπον ἀπὸ τὸν Χουροῖτ τὸ 1822.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΛΗ. Στην ιστορία του Κορδάτου (τ. 9. σ. 406) ὑπάρχει τὸ παρακάτω ἄρθρο, πού δημοσιεύθηκε στην «Ἐφημερίδα» της Βιέννης τών ἀδελφῶν Πούλιου (συνεργατῶν του Ρήγα): *«Γραφαὶ ἀπὸ πολλὰ μέρη της Ρούμελης κηρύττουν την εὐτυχίαν τών ραγιαδῶν ὑπὸ την ήγεμονίαν του ήγεμόνος πάσης Ἡπείρου και πασσά τών Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασσά. Ἡ ὕψηλότης του, ἀφοῦ ἔκανε ἐκεῖνα τὰ μέρη ν' ἀπολαμβάνουν οἱ χριστιανοὶ μίαν ἄκραν εὐρίην και ἔλευθερίαν, ήθέλησε νά τοὺς λαφρώσῃ και ἀπὸ τὰ δοσίματα και έξωτερικὰς ἀδικίας και συμφωνῶντας μαζί τους ἕνα διωρισμένον ἑλαφρόν δόσιμον, ὅπου νά του δύνουν δύο φορὲς τὸν χρόνο μέ την ήσυχίαν τους, εσήκωσε νά μὴν εἶναι τελείως κοτζαμπάσηδες, καψιμάλληδες και οἱ τοιοῦτοι, ἀξιῶνοντας ή ὕψηλότης του μόνον ἕνα ἄρχοντα της πόλεως Ἰωαννίνων, προεστῶτα Ζαγορίου και ὅλων τών πέριξ χωρίων· τὸν κύριον Ἰωαννοῦτζον Ἀλεξίου, διὰ νά κυδερνήσῃ αὐτήν την ὑπόθεσιν. Ὅθεν εἰς Ἰωάννινα εὐρίσκεται ὁ λαὸς εἰς μεγάλην χαράν, ἐπειδὴ τὰ δοσίματά τους εἶναι ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερα, ἥτοι τὸ 1/5 ἀπὸ τὸ τί ἔπρεπε νά δώσουν. Ὅλες οἱ πολιτεῖες και χωρὲς της Ρούμελης, ἀφοῦ και ήκουσαν ἐτοῦτο τὸ ἄξιον της ὕψηλότητος κατόρθωμα, χαίρουνται*

ἐλπίζοντας νὰ ἀπολαύσουν καὶ αὐταὶ μίαν τέτοιαν σοφὴν καὶ φρόνιμον διάταξιν καὶ προστρέχουν θεληματικῶς ὑπὸ τὴν σκέψιν τοῦ ὕψους του». Τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἐδημοσιεύθηκε τὸ 1790, δηλαδή δύο χρόνια μετὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ Ἀλῆ ὡς πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων. Παρ' ὅλο τὸ μικρὸ διάστημα τῆς ἡγεμονίας τοῦ Ἀλῆ στοὺς ἄρθρο αὐτὸ διαπιστώνουμε τοὺς κύριους ἄξονες διοικήσεως τοῦ Ἀλῆ: ἐξάλειψις τῆς ληστείας, ἐλάφρυνσις ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἄσκησις ἐξουσίας διὰ τοῦ διορισμοῦ ἀντιπροσώπου του. Ἀκόμη στοὺς τέλος τοῦ ἁρθρου γίνεται φανερὸς ἓνας ἀπὸ τοὺς τρόπους κτήσεως περιουσιῶν: τὸ *προνοίασμα*. Μικροὶ (ἢ καὶ μεγάλοι) ἰδιοκτῆτες, ὅταν ἡδικοῦντο ἀπὸ κάποιον ἰσχυρότερο τοπάρχῃ ἢ δὲν ἡδύναντο νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς ληστές, παρεχωροῦσαν τὶς περιουσίαις τοὺς εἴτε σὲ τζαμί ἢ μοναστήρι ἢ στὴν μητέρα τοῦ σουλτάνου εἴτε στὸν πιὸ ἰσχυρὸ ἄρχοντα τῆς περιοχῆς τοὺς καὶ στὴν συνέχεια ἐδούλευαν τὴν γῆν τοὺς κρατῶντας ἓνα σημαντικὸ ποσοστὸ τῆς παραγωγῆς, δηλαδή ἔθεταν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ὑπὸ τὴν πρόνοιαν φυσικῶν ἢ νομικῶν προσώπων.

Σὲ μία περιοχῇ, ὅπου ἡ ληστεία ἦταν καθεστῶς, εὐκόλα ὁ Ἀλῆς ἔγινε ὁ προστάτης τῶν ἀδυνάτων ἰδιοκτητῶν. Ἀλλὰ τὸ *προνοίασμα* δὲν ἦταν ἀρκετὸ γιὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς τεράστιας περιουσίας του. Ὁ Ἀλῆς ἐξηνάγκασε μὲ τὴν βία νὰ τοῦ πουλήσουν περιουσίαις τοὺς ἢ ἔδινε τὴν ἄδεια σὲ ἄγριους ληστές νὰ ἐγκατασταθοῦν κοντὰ σὲ χωριά, ποὺ οἱ κάτοικοί τοὺς ἡρνοῦντο κατηγορηματικὰ νὰ «προνοιαστοῦν» σ' αὐτόν, ὥστε ἐκόντες ἄκοντες νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν του. Αὐτὴ ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀλῆ (ὅπως καὶ ἡ ἐξουδετέρωσις τῶν ἰσχυρῶν ἀγάδων) τὸν ἔκανε ἀγαπητὸ στὸν λαό. Ἡ ἀγάπη ὅμως τοῦ ἀπλοῦ κόσμου ἐμεγάλωσε ἐξ αἰτίας τῆς ἀντικειμενικῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης. Ὁ Δ. Ζῶτος στοὺς βιβλίου του «Ἡ Δικαιοσύνη στοὺς Κράτος τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ» γράφει: «Δὲν τὸν ἐνδιέφερε ποιὸς ἦταν ὁ ἐγκληματίας. Ἡ ἀμεροληψία του κινεῖ τὸν θαυμασμόν» (σ. 127). Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι δὲν ἐδίστασε νὰ καταδικάσῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ γιὰ πορνεία τὴν γυναῖκα τοῦ στενοῦ του συνεργάτη Νικόλα Γιάγκου.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ τόνιζεται στοὺς ἄρθρο τῆς «Ἐφημερίδος» εἶναι ἡ ἐξασφάλις τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης. Πράγματι ὁ Ἀλῆς διέλυσε τὶς ληστρικὲς συμμορίες, γνωρίζοντας πολὺ καλὰ (σὰν παλαιὸς ληστής ὁ ἴδιος), ὅτι, χωρὶς νὰ ἐξάλειψῃ τὴν ληστεία, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ἀσκήσῃ ἀπρόσκοπτα τὴν ἐξουσίαν του. Μὲ τὴν ἐξάλειψιν τῆς ληστείας ἀνεπτύχθησαν τὸ ἐμπόριον, ἡ βιοτεχνία, ἡ ἀγροτικὴ καὶ ἡ κτηνοτροφικὴ παραγωγὴ. Ἐχομε δηλαδή μίαν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν μεγάλη, ποὺ ὑπεβοηθήθη ἀπὸ τὸν Ἀλῆ μὲ μεγάλα δημόσια ἔργα. Ὁ Μίλτος Κυργιάννης στοὺς βιβλίου του «Τὸ Πασσαλίκι Ἰωαννίνων στὴν Ἐποχὴ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ Τεπελενλῆ (1788-1822)» συνοψίζει τὰ δημόσια ἔργα του: «Δρόμοι πολλοί, γεφύρια πολλὰ, πανδοχεῖα, φυλάκια, προκυμαῖες, λιμάνια, ἔργα ἄρδευσης, ὕδραγωγεῖα, θρυῖσες, κάστρα, σεράγια, ἀποθήκες» (σ. 138). Ἀνάμεσα στὰ μεγάλα ἔργα τοῦ Ἀλῆ περιλαμβάνονται: τὸ λιμάνι τῆς Σαλαώρας, ποὺ ἔγινε κύριον ἐξαγωγικὸν κέντρον καὶ οἱ ὁδοὶ ποὺ συνέδεαν τὰ Ἰωάννινα μὲ τὰ Γρεβενὰ (καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μὲ τὴν Θεσσαλονίκην), μὲ τὴν Ἀρτα, τὴν Πρέβεζα καὶ τὸ Τεπελένι. Ἡ εἰκόνα τοῦ ἡγεμόνα Ἀλῆ συμπληρώνεται μὲ τὴν ὑποστήριξιν, ποὺ

έδωσε στα γράμματα. Ὁνομαστά εἶναι τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ Ψαλλίδας, ὁ Βηλλαράς, ὁ Μπαλᾶνος καὶ ὁ Μεθόδιος ὁ Ἀνθρακίτης εἶναι οἱ πιὸ ὀνομαστοὶ δάσκαλοι τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλῆ· ἐνῶ τὸ σχολεῖο τῆς Ἀρτας τὸ ἐχρηματοδοτοῦσε μὲ 1200 γρόσια τὸ χρόνο.

Ἔχουμε δηλαδή μίαν ἐπικράτειαν, ὅπου μέσα σ' ἓνα κλῖμα δικαίου καὶ δημοσίας ἀσφάλειας ἀνεπτύχθησαν τὸ ἐμπόριο, ἡ βιοτεχνία, ἡ γεωργία, ἡ κτηνοτροφία· ἔγιναν μεγάλα δημόσια ἔργα· καὶ τέλος προσέφερε παιδεῖαν καὶ μάλιστὰ ἑλληνικήν.

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΛΗ. Ἡ ἐπιτυχημένη διοίκησης μιᾶς τόσοῦν μεγάλης περιοχῆς, ἡ διατήρησις τῶν λεπτῶν ἰσορροπιῶν ἀνάμεσα στὶς διεθνεῖς καὶ ἐσωτερικὲς συνθήκας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἔργον μιᾶς μονόπλευρης προσωπικότητος. Ὁ Ἀλῆς εἶχε τὶς ἀρετὲς τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Ὁ ἱστορικός Μπαρντόλντνυ ὑπεστήριξε, ὅτι, ἂν ὁ Ἀλῆς εἶχε τὴν κατάλληλη ἀγωγή, θὰ ἐγίνετο ἓνας μέγας βασιλεὺς. Ἡ αὐλή του δὲν εἶχε νὰ ζηλέψη πολλά ἀπὸ τὶς αὐλὰς τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊῶν ἡγεμόνων καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐδέχετο τοὺς ξένους στὸ ἀνάκτορό του. Εἶχε ἀκόμη ἐμφυτον κλίσιν πρὸς τὴν μουσικὴν καὶ τὸ τραγούδι. Δίπλα του εἶχε ἀνθρώπους, ποὺ ἐγνώριζαν ξένες γλῶσσες, ὥστε νὰ συνομιλῇ μὲ τὸν ὅποιονδήποτε καὶ νὰ πληροφορεῖται τὸ τί συνέβαινε ὅπουδήποτε. Τὰ διάσπαρτα ἐμπορικά του γραφεῖα ἦσαν κέντρα πληροφοριῶν. Ἐτοί ἐνήμερος πάντα ἐσχεδιάζε τὴν πολιτικὴν του. Γιὰ νὰ δύναται νὰ ἐλέγχει τὸ κράτος του, ἐκοιμᾶτο περίπου 3 ὥρες τὴν ἡμέρα· ἐνῶ μέσα στὰ προσόντα του θὰ πρέπει νὰ συμπεριλάβουμε καὶ τὴν ἱκανότητά του νὰ ἐπιλέγῃ ἱκανοὺς συνεργάτες. Ὅμως ἦταν καὶ σκληρός. Δὲν ἐδίστασε νὰ καταστρέψῃ τὰ χωριά Χόρμαβο, Λέλκη, Λάμποβο, Γαρδίκι, Μαλισσόδα καὶ τὸ Δελβινάκι. Πράξεις ἀποτρόπαιες ἀλλὰ ἐναρμονισμένες μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του. Ἐχρησιμοποίησε τὶς πρακτικὲς τῆς ἐποχῆς του, τὴν ἐξαγορὰ συνειδήσεων καὶ τὴν συκοφαντίαν· ὁ λύκος στὴν ἀγέλη σάν λύκος συμπεριφέρεται. Δὲν πρέπει νὰ κρίνουμε τὸν Ἀλῆ ἔξω ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του. Εἶχε ὅμως τὴν ἱκανότητα νὰ εἶναι διορατικός. Διέβλεψε τὴν ἐπικράτησιν τῆς Ἀγγλίας καὶ δὲν συνεμάχησε μὲ τὸν Ναπολέοντα, παρ' ὅλο ποὺ ἡ Γαλλία ἐπεζητοῦσε τὴν φιλίαν του. Εἶχε τὴν τόλμην νὰ προτείνῃ ἰσότιμην συμμαχίαν μὲ τὸν Τσάρο.

Ο ΑΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ. Ὅχι μόνον ὁ Ἀλῆς ἀλλὰ καὶ ὁ παπποῦς του καὶ ὁ πατέρας του συνειργάζοντο μὲ τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Ἀλβανοὶ κοροϊδευτικὰ τὸν ἀπεκαλοῦσαν «Μπαρμπακώστα». Οἱ πιὸ στενοὶ του συνεργάτες ἦσαν Ἕλληνας. Εἶναι γνωστὰ καὶ ἔχουν γραφῇ πολλά γιὰ τὶς σχέσεις του μὲ τὸν Κοσμᾶ Αἰτωλὸ καὶ πόσο τὸν ὑπεστήριξε ἐν ζωῇ καὶ ἐτίμησε μετὰ θάνατον. Δὲν ἐπῆγε ποτὲ σὲ τζαμί νὰ λειτουργηθῇ, ἐνῶ συχνὰ ἠκολουθοῦσε χριστιανικὲς λιτανεῖες. Ἡ πρώτη στὴν τάξιν γυναῖκα του ἦταν ἡ Ἑλληνίδα Βασιλικὴ καὶ τέλος στὰ παιδιὰ του ἔδωσε ἑλληνικὴν παιδείαν. Ἰδιαιτέρως γιὰ τὸ τελευταῖο ὁ Δ. Βερναρδάκης, καθηγητὴς καὶ δραματογράφος τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἔγραψε στὸν πρόλογον τοῦ δράματός του «Εὐφροσύνη»: «Ἀγνοοῦσι οὗτοι τὴν ἱστορίαν· ἀγνοοῦσι ὅτι ὁχι μόνον ὁ Μουχτάρ, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ υἱοὶ τοῦ Ἀλῆ

Πασσᾶ, κατά τινα δὲ λόγον καὶ αὐτὸς οὗτος, ἦσαν μαθηταὶ τοῦ πολυμαθοῦς Παλλίδα, ὅτι ἕως προχθὲς ἀκόμη ἔζων ἐν Ἀθήναις Ἕλληνες λόγιοι συμμαθηταὶ τοῦ Μουχτάρ, ὅτι καὶ στίχοι ἐλληνικώτατοι, ὅχι μόνον κατὰ τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ διαπνέον αὐτοὺς αἶσθημα, ὑπάρχουσιν ἀποδιδόμενοι εἰς αὐτόν...».

Ἀκόμη ἀπὸ τοὺς θετικὰ διακείμενους Ἕλληνες ἐκείνον τὸν καιρὸ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Πούλιου ἦταν κι ἓνας ἄλλος συνεργάτης τοῦ Ρήγα, ὁ Χριστόφορος Περραιβός, πού εἶχε συλληφθῇ μαζί μὲ τὸν Βελεστινλῆ στὴν Τεργέστη. Ὁ Ἀλῆς ἐξ ἄλλου εἶναι γνωστόν, ὅτι εἶχε σχεδιάσει νὰ στείλῃ στρατιωτικὸ ἀπόσπασμα, γιὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν Ρήγα κατὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ στὴν Κωνσταντινούπολιν. Τέλος δὲ γιὰ τὶς σχέσεις τοῦ Ἀλῆ μὲ τοὺς Ἕλληνες παρατίθεται τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή στὸν τάφο τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλῆ, πού ἐγράφη ἀπὸ τοὺς Τούρκους: «Ἀπέδειξε δὲ καὶ τὴν μυστικὴν συνωμοσίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε μετὰ τῶν ἀποστατησάντων Ἑλλήνων καὶ πέμψας μεγάλην ποσότητα χρημάτων εἰς τοὺς Πελοποννησίους καὶ Σουλιώτας, παρώρμησεν αὐτοὺς νὰ καθοπλισθῶσι κατὰ τοῦ λαοῦ τῶν Μουσουλμάνων».

Μένει νὰ ἐξετάσουμε, ἂν ὁ αὐτοαποκαλούμενος «Πύρρος Β΄» Ἀλῆς εἶχε ἐλληνικὴν συνείδησιν. Κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχε οὔτε ἀλβανικὴν. Μὲ καταγωγὴν τουρκικὴν (οἱ ρίζες τῆς οἰκογένειάς του εὐρίσκονται στὴν Κιουτάχεια) ὁ Ἀλῆς εἶχε ὡς σκοπὸν ὅχι τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ἑλλήνων ἢ τῶν Ἀλβανῶν ἀλλὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς κυριαρχίας του. Σ' ἓνα κράτος, ὅπου τὰ 3/4 τῶν κατοίκων τοῦ ἦσαν Ἕλληνες (μάλιστα ὑπολογίζοντας ὅτι τὰ ἐθνικὰ ὄρια ἦσαν πολὺ πιὸ συγκεκριμένα ἀπὸ σήμερα, ἴσως νὰ ἐπρόκειτο καὶ γιὰ τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ), ὁ Ἀλῆς ἦταν ὑποχρεωμένος ν' ἀκολουθήσῃ φιλελληνικὴ πολιτική. Ἄν μάλιστα ὑπολογίσουμε καὶ τὴν διαφαινόμενὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, τότε οἱ Ἕλληνες γιὰ τὸν Ἀλῆ ἦσαν οἱ φυσικοὶ σύμμαχοι στὸν ἀγῶνα τοῦ ἐναντίον τοῦ σουλτάνου. Ὅσο γιὰ τὴν στήριξιν τῶν Ἑλλήνων λογίων καὶ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, ὁ Ἀλῆς ἐγνώριζε, ὅτι ἓνα σύγχρονο κράτος ἔπρεπε νὰ στηριχθῇ στὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα (διέθετε ἀρκετοὺς ἐπιστημονικοὺς συμβούλους ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν ὀρυχείων), καὶ παιδείαν διέθεταν μόνον οἱ Ἕλληνες. Ὁ Εὐρωπαϊκὸς Διαφωτισμός, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁ Ἑλληνικὸς, εἶχαν δώσει μεγάλην αἴγλην στὰ ἐλληνικὰ γράμματα.

Μὲ δάσιν τὰ παραπάνω δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν Ἕλληνες ἐπικριτὲς τοῦ Ἀλῆ. Κύρια αἰτία γιὰ τὴν ἀρνητικὴν εἰκόνα τοῦ Ἀλῆ ὑπῆρξε ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν Σουλιωτῶν. Δυστυχῶς γιὰ μίαν ἀκόμη φορὰ κρίνονται γεγονότα μὲ δάσιν μεταγενέστερα δεδομένα. Καὶ στὴν περίπτωσιν τῶν Σουλιωτῶν ὁ ἥρωισμός τους στὴν διάρκεια τοῦ ἀγῶνος ἐσκοτίσεν τὶς πραγματικὲς αἰτίες. Ὁ Holland γράφει γιὰ τοὺς Σουλιώτες: «... Ἀνδρεία τῶν Σουλιωτῶν ἦταν ἀνδρεία μιᾶς συμμορίας ληστῶν ὀργανωμένων σὲ κοινὴ ζωὴ... συνδυνάζοντας τὶς ἀρετὲς μὲ τὸ ἔθιμον τῆς ἀρπαγῆς καὶ σκληρότητας. Ὑπῆρξαν ὁ τρόμος τῆς Ἡπείρου. Ἡ κάθοδος τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ τὰ πετροδοῦνια τοὺς σκόρπιζε τὸν πανικὸ στὴ γειτονικὴ χώρα». Καὶ συμπληρώνουμε τὴν εἰκόνα τους μὲ τὰ ὅσα γράφει ὁ Γάλλος πρόξενος στὰ Ἰωάννινα Πουκεβίλλ: «Ἡ βαρβαρότητα, ἡ ξενηλασία

τους, τὰ καταστροφικὰ ἤθη μετέβαλαν τοὺς Σουλιῶτες ὅχι σὲ ἐλευθερωτὲς ἀλλὰ σὲ ἓνα ἔνοπλο σῶμα ληστών... Περιφρονοῦσαν τὴν ἐργασίαν, ἔνοιωθαν ἀπέχθεια στὸ ἐμπόριο, πὺν ἀποτελοῦσε στήριγμα κάθε πολιτισμοῦ. Ἦθελαν ν' ἀποκοτῶν ὅ,τι χρειάζεται μὲ τὸ χαντζάρι καὶ μὲ τὴ βία καὶ προτιμοῦσαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ληστῆ ἀπὸ τὴν ἔντιμη προσπάθεια γιὰ τὴ βελτίωση τῆς γεωργίας καὶ τῶν τεχνῶν». Σ' αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε, ὅτι οἱ Σουλιῶτες ἦσαν καὶ μικροτσιφλικᾶδες καὶ μάλιστα δεσποτικοί, ὅπως γράφει ὁ Ι. Λαμπρίδης. Ἄρα ἡ σύγκρουσις τοῦ Ἀλῆ μὲ τοὺς Σουλιῶτες δὲν ἔχει νὰ κάνῃ μὲ ἐνέργειες καθυποτάξεως Ἑλλήνων ἀπὸ ξένον στρατόν. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ μίαν ἐσωτερικὴν σύγκρουσιν, πὺν ὁ Ἀλῆ ἐπέλεξε, γιὰ νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν ληστείαν, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μὴν ἐπιτρέψῃ τὴν ὑπαρξίν ἰσχυρῶν στρατιωτικῶν ἐστιῶν, πὺν θὰ τοῦ ἔφεραν ἐμπόδια στὴν ἐξουσίαν του. Ἐξ ἄλλου, ὅπως γράφει ὁ Γ. Σαρρηγιάννης, ὑπῆρχαν καὶ ἐξισλαμισθέντες Σουλιῶτες ἀλλὰ καὶ χριστιανοί, πὺν συνεπολεμοῦσαν μὲ τὸν Ἀλῆ καὶ μάλιστα ἀπὸ τίς ἰσχυρὲς πατριεῖς τῶν Τζαβελλαίων καὶ τῶν Μποτσαραίων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ. Ἄν θελήσουμε νὰ συνοψίσουμε τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀλῆ, μόνον μία λέξις τὸν χαρακτηρίζει: **ἡγεμόνας**. Ἐκσυγχρονιστὴς μὲ ὄραμα μόνον τὴν ἐξάπλωσιν καὶ στερέωσιν τῆς κυριαρχίας του ὑπῆρξεν ἓνας σπουδαῖος ἡγεμόνας, πὺν προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν σπουδαίων προσώπων (ὅπως ὁ Βύρων καὶ ὁ Οὐγκώ), ἀλλὰ ταυτόχρονα ἦταν βίαιος καὶ σκληρός, ὅπως οἱ καιροὶ ἀπῆτουν. Δὲν ἦταν ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον αἱματοβαμμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους μικροὺς ἢ μεγάλους σύγχρονους τοῦ ἡγεμόνες ἢ ἀκόμη καὶ ἀξιωματοῦχους τους. Παρόμοιες ἀποτρόπαιες πράξεις εἶναι καὶ ἡ σφαγὴ τῶν Τούρκων μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Τριπόλεως καὶ τὸ στήσιμο πυραμίδας ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν ἐχθρῶν ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην στὴν Ἀράχωβα. Δὲν πρέπει νὰ κρίνουμε μὲ τὰ σημερινὰ μέτρα τὰ γεγονότα τοῦ τότε. Κάθε ἐποχὴ δημιουργεῖ τίς δικές της συνθήκες. Ὅσο γιὰ τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα τῆς «*Ἑλληνικῆς Νομαρχίας*», θὰ πρέπει νὰ ὑπολογίσουμε, ὅτι ἡ ἐπικριτικὴ του στάσις ἀπέναντι στὸν Ἀλῆ εἶναι φορετισμένη μὲ τὸ ἀντιτυραννικὸν πνεῦμα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Κάτι ἀνάλογον δηλαδὴ μὲ τοὺς ἀριστεροὺς ἱστορικούς, πὺν κρίνουν τὸ '21 σὰν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν, παραγνωρίζοντας τὸ γεγονὸς, ὅτι οἱ «φυσικοὶ ἐχθροὶ» τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ δημογέροντες καὶ κοτζαμπάσηδες ἐπρωτοστάτησαν στὸν ἀγῶνα. Μελετῶντας προσεκτικὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλῆ πολλὰ θὰ κατανοήσουμε γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνην. Ὁ Ἀλῆς δὲν εἶναι ὁ φίλος τῶν πτωχῶν ἢ τῶν Ἑλλήνων, γιὰτὶ αὐτὰ ἦσαν τὰ «πιστεύω» του. Στὸν ἀγῶνα του ἐναντίον τῶν ἄλλων ἡγεμόνων σύμμαχος του ἦταν ὁ ἀπλὸς λαὸς καὶ στὸν ἀγῶνα του ἐναντίον τοῦ σουλτάνου ἦσαν οἱ Ἕλληνες. Ἐγνώριζε νὰ ἐπιλέγῃ τοὺς συμμάχους του. Τὸ σίγουρο εἶναι, ὅτι ἀπὸ αὐτὴν τὴν μικρὴν περιοχὴν ὁ Ἀλῆς κατῴρθωσε νὰ γίνῃ μοχλὸς ἐξελίξεων στὴν Βαλκανικὴν καὶ νὰ παίξῃ καθοριστικὸν ρόλον ἔμμεσα (μὲ τὴν ἀνταρσίαν του κατὰ τοῦ σουλτάνου) στὴν ἔκρηξι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ στὴν πορείαν πρὸς τὴν διάλυσιν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ποιούς εξυπηρετεί ή «ένσωμάτωση» τών ξένων;

Με την παροχή της «πράσινης κάρτας» από τὸ Ὑπουργεῖο Ἑργασίας ξεκίνησε ἡ μαζικὴ «νομιμοποίηση» τών ἑκατοντάδων χιλιάδων ἁλλοδαπών, ποὺ ζοῦν καὶ ἐργάζονται στὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὴν πρώτη ἐβδομάδα ἐφαρμογῆς τοῦ σχετικοῦ νόμου ἐξαντλήθηκαν ἕνα ἑκατομμύριο ἔντυπα αἰτήσεων. Πρὸς ἀποφυγὴ τών ἀντιδράσεων ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν πλευρὰ τών Ἑλλήνων ἀνέργων ὁ ἀρμόδιος ὑπουργὸς Ἑργασίας ἀλλὰ καὶ δημοσιογράφοι (τῆς κρατικῆς κυρίως τηλεόρασης) ἔσπευσαν νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἀπόφαση αὐτὴ μὲ διάφορα «ἐπιχειρήματα», τὰ ὁποῖα ἀπέχουν τῆς πραγματικότητος καὶ τὰ ὁποῖα παραθέτουμε.

Πρῶτο μύθευμα, ὅτι οἱ ἁλλοδαποὶ κάνουν δουλειές, ποὺ δὲν τὶς κάνουν οἱ Ἕλληνες. Σύμφωνα ὅμως μὲ στοιχεῖα τοῦ ἐν λόγω ὑπουργείου οἱ ἁλλοδαποὶ ἐργάζονται κατὰ κύριο λόγο στὶς οἰκοδομὲς καθὼς καὶ στὴν συλλογὴ ἀγροτικῶν προϊόντων, στὶς μεταφορὲς ἐμπορευμάτων καὶ ὡς οἰκιακοὶ βοηθοί. Μὲ τὰ ἴδια στοιχεῖα οἱ Ἕλληνες ἄνεργοι καταχωροῦνται καὶ στὶς τρεῖς πρῶτες κατηγορίες καὶ τὸν τελευταῖο καιρὸ καὶ στὴν τέταρτη, τών οἰκιακῶν βοηθῶν. Ἀρκεῖ νὰ ἀνοίξῃ κανεὶς μία ἐφημερίδα ἀγγελιῶν, γιὰ νὰ δῇ, πόσες ἄνεργες δασκάλες καὶ νηπιαγωγοὶ ζητοῦν τέτοια ἀπασχόληση (φύλαξη παιδιῶν κ.λπ.). Τὸ μόνο ποὺ μπορεῖ ὄντως νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς εἶναι ἡ προθυμία τών ἁλλοδαπῶν νὰ δέχονται χαμηλότερες ἀμοιβές.

Δεύτερο μύθευμα, ὅτι οἱ ἁλλοδαποὶ θὰ συνεισφέρουν στὴν ἐνδυνάμωση τών ἀσφαλιστικῶν ταμείων. Τὴν ἴδια ὅμως συνεισφορὰ μποροῦν νὰ τὴν δώσουν οἱ Ἕλληνες ἄνεργοι, ὅταν ἐνταχθοῦν στὸ ἐργατικὸ δυναμικόν.

Τρίτο μύθευμα, παρομοιάζουν τὴν παρούσα εἰσβολὴ ἁλλοδαπῶν μὲ αὐτὴν τών Ἑλλήνων μεταναστῶν, ποὺ προηγήθηκε σὲ προηγούμενες δεκαετίες. Ὅμως τοὺς Ἕλληνες μετανάστες ἐδέχοντο χώρες μὲ ἑλλειψὴ ἐργατικῶν χειρῶν (Γερμανία, Β. Ἀμερική, Αὐστραλία) καὶ ὄχι χώρες μὲ δεδαρυμένο ποσοστὸ ἀνέργων, ὅπως εἶναι ἡ Ἑλλάδα. Παράλληλα, τὴν ἴδια στιγμὴ, λαμβάνει χώρα μία πολυπληθὴς καὶ συνεχῶς ἐντεινόμενη μετανάστευση Ἑλλήνων ἀνέργων κυρίως νέων ἐπιστημόνων καὶ τεχνολόγων πρὸς τὶς χώρες τῆς Δύσης (κυρίως Ἀγγλία καὶ Η.Π.Α.), διότι τὸ Ἑλλαδικὸ κράτος τοὺς θέτει στὸ περιθώριο. Μὲ πικρία ἐγκαταλείπουν τὴν πατρίδα τους, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ πολλοὶ νὰ σταδιοδρομήσουν στὴν ξενιτιά. Ἐπίσης ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς νέων, ποὺ σπουδάζει στὴν Δύση, παραμένει καὶ μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν του ἐκεῖ καὶ δὲν ἐπιστρέφει ποτὲ στὴν Ἑλλάδα.

Μία τέτοια προοπτικὴ ταυτόχρονης εἰσροῆς καὶ ἐκροῆς ἀνθρώπινου δυναμικοῦ σαφῶς ἄνισον ἐργασιακοῦ καὶ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου εἶναι βέβαιο, ὅτι θὰ ὀδηγήσῃ σὲ πολιτισμικὸ μαρασμὸ μακροπρόθεσμα. Καὶ ἐξυπηρετεῖ σίγουρα κάποιους. Ὡς τοὺς δοῦμε: Ἀσφαλῶς πρῶτα ἀπ' ὅλα τοὺς ἐν Ἑλλάδι ἐργοδότες (κυρίως ξένο κεφάλαιο), τὸ ὁποῖο θὰ ὑπογράψῃ (ἂν ὑπογράψῃ) ἐργασιακὰς συμβάσεις μὲ τοὺς πλέον προσιτοὺς ὄρους. Τὸ πολιτικὸν κατεστημένον τῆς Ἑλλάδας, τὸ ὁποῖο θὰ ἔχῃ νὰ κάνῃ μέ... ψηφοφόρους χαμηλῆς πολιτικῆς ἀντίληψης καὶ ἄρα περισσότερο εὐάλωτους στὴν γνώριμη πολιτικὴν δημαγωγίαν. Τὸ κλίμα τῆς ἐντονῆς ἀμφισβήτησης, ποὺ αὐτὴ τὴ στιγμὴ υφίσταται, θὰ ἀρθῇ σὲ μεγάλο βαθμό. Τὶς μεθοδεύσεις τῆς Διεθνοῦς Ἑξουσίας γιὰ ἀλλοίωση τοῦ πολιτισμικοῦ ἴσοτος τῆς Εὐρώπης μὲ στόχον τὴν δημιουργίαν ἀνιστῶντων-ἀπολιτισμικῶν μαζῶν, ὑποχειρίων τῆς.

Τὶς παραπάνω τρεῖς ἀλληλοσυνδεόμενες δυνάμεις ἐξυπηρετοῦν καλοθελητὲς δημοσιογράφοι (κυρίως τῆς κρατικῆς ραδιοτηλεόρασης) ἐξυδρίζοντας συνεχῶς τὸν ἑλληνικὸ λαὸ γιὰ πρωτογονισμό, ξενοφοβίαν καὶ ρατσισμό· παρ' ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία δείχνει μία πρωτοφανῆ ἀνεκτικότητά ἀλλὰ καὶ φροντίδα ἐναντὶ τῶν πραγματικῶν ἐξαθλιωμένων ἀνθρώπων ποὺ φθάνουν ἀπ' ὅλες τὶς κατευθύνσεις ζητώντας ἕνα κομμάτι ψωμί.

Παν. Α. Κουδαλάκης

Ἡ ἀποκλήρωση

Ἔχουμε συνηθίσει ἐδῶ καὶ αἰῶνες οἱ κάτοικοι αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ τόπου νὰ δε-
χώμαστε τὴν ἀμφισβήτηση τῆς ταυτότητάς μας. Ἔχουμε συνηθίσει, θὰ ἔλεγε
κανεὶς, ἀκόμα καὶ κυτταρικά νὰ ψάχνουμε σὲ τούρκικες, φράγκικες ἢ ἄλλες
πηγές τὶς ρίζες τῆς φατρίας μας. Οἱ ἀμφισβητήσεις τῶν ξένων ἔγιναν καὶ δι-
κές μας, καὶ πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ ἀκόμα, μερικοὶ ἴσως τὸ νοιώθουν ἔτσι μέχρι
καὶ σήμερα, ἔφτασε νὰ εἶναι προνόμιο ἢ καταγωγή ἀπὸ ἕναν ξένο φυλετικὸ
κορμὸ, ἐκτὸς τοῦ ἐλληνικοῦ. Ἔτσι ἔψαχναν, καὶ ἴσως, ὅπως εἴπαμε, ἀκόμα μέ-
χρι σήμερα κάποιοι ψάχνουν, τὶς βενετσιάνικες, θαναρικές, γαλλικὲς καὶ ἄλλες
καταβολές τους, αἰσθανόμενοι ταυτόχρονα καὶ ὑπερήφανοι, ὅταν ξεχώριζαν
ἀπὸ τὸν ὄχλο, ὅπως τὸν θεωροῦσαν, τῶν ἀγραμμάτων, ἀπαιδευτῶν βαλκανίων
συγχωριανῶν ἢ γενικώτερα συντοπιτῶν των. Διότι θεωροῦσαν τοὺς ὑπολοί-
πους τέτοιους, ἀπογόνους Τούρκων, Αἰγυπτίων, Ἀλβανῶν καὶ ἄλλων «κατώ-
τερων» φυλῶν, ἐνῶ αὐτοὶ ἀνῆκαν εἰς τὴν «ἀνωτέρα τάξη». Ἔτσι μάθαιναν
γαλλικά, πιάνο, ἐντύνοντο ἀνάλογα μὲ τὶς δῆθεν καταβολές ποὺ εἶχαν ἀνακα-
λύψει, ὅτι εἶχαν, καὶ κάποια στιγμή πέθαιναν ἐθνικὰ ὑπερήφανοι, ὅτι δὲν
ἀνῆκαν στὸν συρφετό. Καὶ ὁ συρφετὸς τὸ εἶχε πιστέψει, ὅτι ἦτο ἕνας ὄχλος, ἕνα
συννοθύλευμα ἀπὸ σπέρματα τοῦ Ἱμπραήμ, τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ τοῦ ὁποιοῦ
δάρδαρον περιστασιακοῦ εἰσβολέα, ποὺ πέρασε ἀπὸ αὐτὴν τὴν γῆ.

Εἴχαμε ἔτσι δύο εἰδῶν Ἕλληνες. Συνήθως οἱ πρῶτοι κατεῖχαν πάντα τὰ
πρωτεῖα καὶ ἐξουσίαζαν τοὺς ὑπολοίπους, ποὺ λόγῳ τῆς μιζέριας ποὺ τοὺς
εἶχαν καλλιεργήσει, πειθήνια ὄργανα τοῦ κάθε ἐξουσιοκράτη, στελέχωναν
ἔκτοτε τὶς δομὲς αὐτοῦ ποὺ ὀνομάζουμε ἐλληνικὸ κράτος. Ἕλληνες βέβαια
ὅλοι καὶ ἴσοι ἀπέναντι τοῦ νόμου, ἀλλὰ στὴν οὐσία δύο κατηγορίες τουρ-
καλθανῶν καὶ φραγκαλεβαντίνων. Ἔτσι προχώρησαν τὰ πράγματα· καὶ ἀπὸ
τότε μέχρι σήμερα λίγα ἢ ἐλάχιστα ἔχουν ἀλλάξει, ἀφοῦ οἱ μὲν κρατοῦντες
ἐξακολουθοῦν νὰ στρέφονται πρὸς δυσμᾶς μὲ τὴν συνήθη νοοτροπία τοῦ
ἀρχοντοχωριάτη, οἱ δὲ ὑποτακτικοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ δέχονται τὴν μοῖρα τοῦ
ὑποτακτικοῦ, τοῦ κατώτερου, τοῦ βαλκάνιου κατοίκου αὐτῆς τῆς γῆς, ποὺ
εἶναι, ὅπως τὸν ἔχουν πείσει, ἕνα μείγμα ἀπ' ὅλα αὐτά, ἀλλὰ βέβαια σήμερα
μπορεῖ νὰ ὀνομάζεται καὶ Ἕλληνας. Τὸ νέο στοιχεῖο ἀκόμα ἦτο, ὅτι κάποιοι
ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τῶν τουρκαλθανῶν, τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν
ἰδρυση τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, ἔρποντας ὅπως ὁ γυμνοσάλιαγκας, ἀφήνο-
ντας τὴν ἴδια γλοιώδη οὐσία παντοῦ στὸ πέρασμά τους, προσπάθησαν κι αὐτοὶ
νὰ ἀποκτήσουν «ἀριστοκρατικὴ δυτικὴ καταγωγή», νὰ ἀγοράσουν ἱστορία,
ὅπως πίστευαν, καὶ νὰ προσανατολισθοῦν κι αὐτοὶ πρὸς τὴν πολιτισμένη
Ἑσπερία. Ἔτσι αὐτοὶ ἔγιναν μία ἐνδιάμεσος τάξις, ἡ τάξις τῶν ἰσχυρῶν τοῦ
χρήματος μὲ τοὺς ξενόφερτους τρόπους καὶ συνήθειες, ποὺ μὲ ἄγαρμπο τρό-
πο φρόντιζαν πάντοτε νὰ ἐπιδεικνύουν, μιμούμενοι αὐτὰ ποὺ ἔκαναν τὰ πρό-
τυπά τους, οἱ πρῶτοι διδάξαντες Εὐρωπαῖοι «Ἕλληνες».

Ἔτσι φτιάσαμε σὲ μία περίεργη πράγματι κατάσταση, ὅπου ναι μὲν ἦμα-
σταν Ἕλληνες, ἀλλὰ τί νὰ κάνουμε, ποὺ τὰ ἔφερε ἔτσι ἡ μοῖρα. Ὅλοι ἤθελαν

να μοιάσουν στὸν Εὐρωπαῖο, τὸν πολιτισμένο ἄνθρωπο, καὶ ἀργότερα στὸν Ἀμερικανό, ὅταν αὐτὸς ἐγίνε συνώνυμο τοῦ πολιτισμοῦ – ὅπως αὐτοὶ τὸν ἐννοοῦσαν τὸν πολιτισμό. Καὶ μέσα σὲ ὅλην αὐτὴν τὴν ἀναμνηστικότητα τῶν αἰώνων ποὺ πέρασαν, ἐσκεμμένα ἀποσιωπήθηκε, ὅτι τελικὰ μπορεῖ νὰ ἤμασταν καὶ ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, νὰ εἴμαστε Ἑλληνες. Βέβαια ἔλεγαν, ὅτι εἴμαστε Ἑλληνες, ἀλλὰ –εἴπαμε– Ἑλληνες κατ' ἀνάγκην. Ὡς ἐπὶ ἐπρεπε νὰ μάθουμε ἀπλᾶ, ἄχαρα τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά, νὰ μιλήσουν τὰ παιδιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλληνική, χωρὶς νὰ ἐμβαθύνουμε στὶς ἀξίες τῶν Ἑλλήνων, νὰ διδαχθοῦμε Ἑλληνική ἱστορία, χωρὶς νὰ δώσουμε σημασία στὶς ἀρχαῖες Ἑλληνικὲς ἀξίες ποὺ προβάλλονται μέσα σὲ αὐτὴν, ἀλλὰ στὴν δυτικὴ ἀντίληψη περὶ ἀρχαίας Ἑλλάδος, δηλαδὴ κούφια λόγια, ἔπαρση, μεγαλοπρέπεια καὶ βέβαια μὲ ἄγιους προπάτορές μας τοὺς Ἰνδοευρωπαίους, Φοῖνικες καὶ τοὺς λοιπούς. Γιατὶ ἐπρεπε τελικὰ ἀπὸ τοὺς δυτικούς προστάτες αὐτὸ τὸ κράτος νὰ ὀνομασθῇ Ἑλλάδα, οὕτως ὥστε νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν Ἑλλάδα τῆς ἀρχαιότητος, προσέξτε ὅχι οὐσιαστικά ἀλλὰ μόνο ἐπιφανειακά, ὅπως αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα τὴν εἶχαν πλάσει οἱ Δυτικοί, αἰῶνες πρὶν τὴν ἰδρυση τοῦ Νεοελληνικοῦ Κράτους, μὲ τὰ διδλῖα τους, τὶς ἔρευνές τους καὶ βέβαια μὲ ὅλα τὰ συμπλέγματά τους.

Τί ἦτο λοιπὸν αὐτὸ τὸ κράτος ποὺ ὠνόμασαν Ἑλλάδα; Ἡ προβολὴ ὅλων αὐτῶν τῶν συμπλεγμάτων τους, ἡ διαστροφή τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ, ἡ κακοποίηση τῆς πραγματικῆς ἱστορίας μας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας. Καὶ γιατί τὸ ἔκαναν αὐτό; Γιατὶ πράγματι εἴμαστε Ἑλληνες καὶ αὐτὸς ὁ χώρος –καὶ ὅχι μόνο αὐτός– ἦταν πάντα Ἑλλάδα, καὶ ἀνέπνεε ἑλληνικά. Γιατὶ δὲν χρειάζοταν αὐτὸ τὸ κράτος νὰ δημιουργηθῇ, γιὰ νὰ ὑπάρχῃ Ἑλλάδα, ἀφοῦ πάντα ὑπῆρχε, ἀλλὰ ἐπρεπε νὰ δημιουργηθῇ, γιὰ νὰ μπῇ ταφόπλακα στὰ ὄνειρα τῆς τρίτης μερίδας τῶν Ἑλλήνων, στὴν ὁποία δὲν ἀναφερόμαστε ἔως τώρα, αὐτῶν ποὺ ἔφαγαν τὴν ἑλληνικὴ ταυτότητα, τὴν πραγματικὴ Ἑλλάδα, καὶ δὲν ἠσθάνοντο οὔτε Φράγκοι οὔτε Τοῦρκοι οὔτε Ἀλβανοὶ οὔτε Βαλκάνιοι. Ὡς ἐπὶ ἐπρεπε τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἑλληνικῆς ταυτότητος καὶ δὲν ἔπαυαν ποτὲ νὰ τὴν ἀναζητοῦν, γιατί τοὺς τὴν ἔκρυβαν. Ἦταν καὶ εἶναι τὸ δρᾶμα τῆς ἀναζήτησης τῶν γονιῶν, ἐνὸς παιδιοῦ, ποὺ ἔχει μείνει ὀρφανό, ὅχι γιατί οἱ γονεῖς του πέθαναν, ἀλλὰ γιατί ξέρεи, ὅτι ὑπάρχουν, κάπου εἶναι καὶ ἀπελπισμένα τοὺς ἀναζητεῖ. Ξέρεи ὅτι εἶναι παιδί τους, ξέρεи ὅτι ἀναπνέουν καὶ ὅτι κι αὐτοὶ τὸ ἀναζητοῦν, καὶ ξέρεи καὶ ζῇ μὲ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἔρθῃ ἡ μέρα, ποὺ θὰ ἀποδείξῃ, ὅτι τελικὰ ποτὲ δὲν ἦταν ὀρφανό, κι ἂς ἤθελαν οἱ ἄλλοι νὰ τὸ βλέπουν σὰν τέτοιο. Αὐτοὺς τοὺς γονεῖς δὲν ἤθελαν οἱ ξένοι νὰ δοῇ τὸ ὅποιο ἑλληνόπαιδο, γι' αὐτὸ τοὺς ὥρισαν θετοὺς γονεῖς, γονεῖς ἀπὸ τὰ τζάκια τους, γονεῖς μὲ τὶς συνήθειές τους, γονεῖς δικούς τους. Καὶ τοῦ εἶπαν, αὐτοὶ εἶναι οἱ γονεῖς σου.

Σ' αὐτὸ τὸ διαχρονικὸ ὀρφανὸ παιδί, ποὺ ὅμως ποτὲ δὲν ἦταν, καὶ τὸ ξέρεи, σ' αὐτὰ τὰ διαχρονικὰ ἑλληνόπουλα εὐλαδικὰ θὰ ἤθελα νὰ ἀφιερῶσω αὐτὸ τὸ ἄρθρο. Μὲ μία ὑπόσχεση τιμῆς. Θὰ ῥθῇ ἡ μέρα, ποὺ θὰ δοῦμε ἐπιτέλους τοὺς γονεῖς μας.

Νέμεσις

Ο ΖΕΪΜΠΕΚΙΚΟΣ ΡΥΘΜΟΣ

Διάλογος μεταξύ τῶν κ.κ. **Στ. Βασδέκη** καὶ **Κ. Σκαβάντζου**

1

Στὸν χώρο τῆς μουσικολογίας στὴν Ἑλλάδα προβάλλουν καὶ προβάλλονται οἱ ἐπικαρέκλιοι μουσικολόγοι. Ὑπάρχουν καὶ χειρότεροι: Ἐθνομουσικολόγοι ποὺ ἀγνοοῦν ἀκόμη καὶ τὰ βασικά στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς.

Στὴν χώρα αὐτὴ εἶναι κανεὶς ὅ,τι δηλώσει. Οἱ ἀληθινοὶ μουσικολόγοι τῆς χώρας σιωποῦν ἀπὸ εὐγένεια πλὴν ἐλαχίστων. Ἡ παγίωσις ὁμῶς τοῦ καθεστῶτος αὐτοῦ τροφοδοτεῖ μὲ ἔπαρσι καὶ παρρησία τοὺς ψευδομουσικολόγους. Ἐπὶ πλέον σχεδὸν ἅπαντες τυγχάνουν βυζαντινόπληκτοι. Ἡ ἄγνοια πασπαλισμένη μὲ μπόλικη βυζαντινοθολούρα μπορεῖ νὰ φθάσῃ μέχρι καὶ στὸ σημεῖο νὰ ἀποφανθῇ: Ὁ Ζεϊμπέκιος χορὸς δὲν ἔχει ρυθμὸ 9/8. Βεβαίως λόγῳ ἀγνοίας δὲν μᾶς λέει, τί ρυθμὸ ἔχει. Μᾶλλον δηλαδὴ δὲν ἔχει καθόλου ρυθμό.

Ὅριστε τί μᾶς λέει ὁ κ. Γιώργος Ε. Παπαδάκης σὲ ἄρθρο του μὲ τίτλο «Ζεϊμπέκιος» στὸ περιοδικὸ «Δίφωνο» (τεῦχος 12, Σεπτέμβριος 1996):

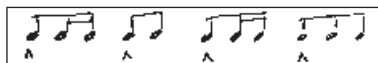
«... Μὲ τὴν εὐκαιρίαν ἃς ἐπισημάνουμε καὶ τὴν ἀνορθογραφία πολλῶν ἐλαφρομουσικολογούντων, ποὺ ταντίζουν τὸν Ζεϊμπέκικο μὲ τὸ ... κλάσμα 9/8. Πρῶτον, ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ θεωρία (Βυζαντινὴ) οὔτε γνωρίζει οὔτε συναλλάσσεται μὲ ὄγδοα, τέταρτα κ.λπ. Ὡς κληρονόμος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς θεωρίας καὶ πρακτικῆς, ποὺ ὥριζε τοὺς ρυθμοὺς καὶ τὰ ποιητικὰ μέτρα μὲ τὴ συλλαβικὴ ποσότητα, γνώριζε χρόνους, μὲ τοὺς ὁποίους δημιουργεῖ ρυθμικὰ σχήματα ...».

Εἶναι φανερὸ ἐδῶ, ὅτι ἡ ἀπάτη ποὺ ἐπιχειρεῖται μὲ τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ εἶναι συνειδητὴ. Ἀποδείξι: Ὅλα τὰ Ζεϊμπέκικα τραγούδια ἀνήκουν στὸ δημοτικὸ καὶ στὸ λαϊκὸ ἀστικὸ τραγούδι (ρεμπέτικο) ἀλλὰ καὶ στὸ «μεταρεμπέτικο» λαϊκὸ καὶ τὸ ἐντεχνο λεγόμενο. Οὔτε ἓνα δείγμα δὲν ὑπάρχει στὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. Πῶς λοιπὸν κρίνεται ὁ Ζεϊμπέκιος ρυθμὸς μὲ τὰ μέτρα μᾶς μουσικῆς, ἡ ὁποία τὸ ἀγνοεῖ παντελῶς; Ἐπὶ πλέον κληρονόμος τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Μουσικῆς δὲν εἶναι ἡ Βυζαντινὴ ἀλλὰ τὸ δημοτικὸ καὶ στὴ συνέχεια τὸ ἀστικὸ λαϊκὸ τραγούδι. Θὰ τὸ ξαναπῶ κι ἐδῶ, ὅπως καὶ σὲ παλαιότερο σχετικὸ μου ἄρθρο στὸν «Δαυλό»: Ὅση σχέσι ἔχει τὸ «ἀρχὴ σοφίας φόβος κυρίου» τῶν ἰουδαιοχριστιανῶν μὲ τὸ «ἀρχὴ βλακειᾶς φόβος κυρίου» τῶν Ἐπικουρεῶν τόση σχέσι ἔχει καὶ ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ. Καὶ στὰ δύο ἀξιώματα τὰ 3/4 τῶν λέξεων εἶναι κοινά. Παρ' ὅλα αὐτὰ δηλώνουν ἐντελῶς διαφορετικὰ νοήματα.

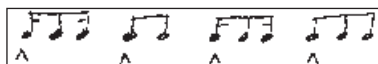
Κι ἐνῶ ὅλοι οἱ παραδοσιακοὶ χοροί, μηδενὸς ἐξαιρουμένου, διαθέτουν ἀπαραιτήτως συγκεκριμένον ρυθμό, διότι ἀλλιῶς δὲν χορεύονται μὲ τίποτε, κατὰ τὸν κ. Παπαδάκη χρεώνονται τὴν ἀρρυθμία, καὶ ἀποδίδεται ἀπὸ τὸν ἴδιο ὁ ρυθμὸς στὴν βυζαντινὴ μουσικὴ, ἡ ὁποία εἶναι ἄρρυθμη, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγον ὅτι ὁ ψάλτης μπορεῖ ἀνὰ πᾶσα στιγμή, ὅπως πάντοτε τὸ κάνει, νὰ πετάξῃ τὴν κορώναν του, ἀφοῦ κανεὶς δὲν θὰ μείνῃ τὴν στιγμή ἐκείνῃ μὲ τὸ πόδι του στὸν ἀέρα. Ἐὰν ἀνακαλυφθῇ ἔστω κι ἓνα τραγούδι δημοτικὸ ἢ ἀστικὸ λαϊκὸ –πλὴν τῶν ἐπιτραπεζίων– ἀλλὰ ἐπίσης καὶ κάποιος Βυζαντινὸς ὕμνος, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ σπάῃ συνεχῶς τὸν ρυθμὸ του, τότε θὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι ὅσα λέγονται ἐδῶ εἶναι ἀναληθῆ.

Ἐπίσης μεταξύ τῶν χιλιάδων Ζεϊμπέκικων τραγουδιῶν δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα, ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ ρυθμὸ ἀκριβῶς 9/8. Στὰ τραγούδια αὐτὰ τὰ ὄργανα συνοδείας ἀκολουθοῦν τοὺς ἐξῆς τρόπους (ὅπου Λ ἰσχυρὸ μέρος):

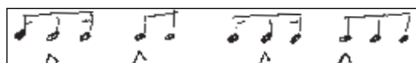
— Κλασσικός:

— Πεταχτός:

ἢ

— Καμηλιέρικος:

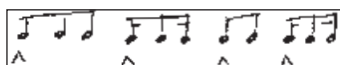

— Ἀπτάλικος:

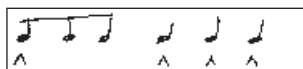
Κλασσικός:

Πεταχτός:

Καμηλιέρικος:

Ἐπίσης πολλές φορές ἡ μελωδία μπορεῖ ν' ἀρχίζῃ ἀπὸ τὸ δεύτερο ὄγδοο. Ἐλᾶτε στὶς Σέρρες νὰ ἀκούσετε ἑκατοντάδες μουσικούς νὰ ἐκτελοῦν στὶς κιθάρες, στὰ λαούτα καὶ στὰ κρουστά ζεῖμπέκικα τραγούδια, διδαχθέντες τὸν ρυθμὸ 9/8 σύμφωνα μὲ τοὺς προαναφερθέντες τρόπους. Καὶ ἐὰν μὲν ἀγνοοῦνται τὰ ρυθμικά τῆς μουσικῆς μας, τότε ἂς σιωπᾶμε περὶ αὐτῶν, γιὰ νὰ μὴν ἀραδιάζουμε ψεῦδη. Ἐὰν δὲ τὰ γνωρίζουμε, τότε χρεωνόμεθα τὴν κατηγορία τῆς διασπορᾶς ψευδῶν μουσικολογικῶν εἰδήσεων. Μποροῦμε νὰ διαλέξουμε ἄλλον τρόπο, γιὰ νὰ ἀναεώνουμε τὴν ὑποταγὴ καὶ τὴν πίστι μας στὴν ἀρχὴ τῶν βυζαντινολογούρηδων Ρωμίων.

Ὅμως καὶ ὁ κ. Κοσμάς Σκαθάντζος στὸν «Δαυλό», τεύχος 185, Μάιος 1997, στὸ ἄρθρο του «Ὁ ἀρχαιοελληνικὸς ρυθμὸς τοῦ Ζεῖμπέκικου», ἐπιμένει ὅτι ὁ ρυθμὸς τοῦ Ζεῖμπέκικου δὲν εἶναι 9/8. Εἶναι δὲ φανερό, ὅτι ἡ ἄποψί του ὑποστηρίζεται γιὰ ἄλλους λόγους ἀπ' ὅτι τοῦ κ. Παπαδάκη. Πρῶτα πρῶτα ὁ κ. Σκαθάντζος ἀγνοεῖ βασικώτατα στοιχεῖα γιὰ τοὺς ρυθμούς τῆς παραδοσιακῆς μας μουσικῆς. Κι ἐνῶ ὑπάρχουν ὀκτὼ τοὐλάχιστον ἐκδοχὲς στὶς ἐκτελέσεις τοῦ Ζεῖμπέκικου τῶν 9/8, αὐτὸς ἀρκεῖται μόνον στὴν μία, αὐτὴ τοῦ πεταχτοῦ, ἡ ὁποία ἀπλῶς εἶναι τώρα τῆς μόδας στὰ σκυλάδικα «λαϊκά» λεγόμενα τραγούδια. Ὅμως ὁ κύριος ὄγκος τῶν Ζεῖμπέκικων τραγουδιῶν ἀνήκει στὴν περὶπτωση τοῦ κλασσικοῦ Ζεῖμπέκικου. Τονίζω στὸ σημεῖο αὐτό, ὅτι ἡ ἀνάλυσι τοῦ Ζεῖμπέκικου, πού παρουσίασα ἐδῶ, εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ, διότι ἔχει ἐξαχθῇ ἀποκλειστικά καὶ μόνον ἀπὸ τὰ χιλιάδες Ζεῖμπέκικα τραγούδια, πού ὑπάρχουν καταγραμμένα στὴν δισκογραφία τῶν τελευταίων ἑκατὸ περίπου ἐτῶν. Ἐπίσης ἀκριβῶς ἔτσι ἐκτελοῦνται καὶ σήμερα. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ἡ ἀνάλυσι τοῦ ρυθμοῦ, πού ἐπιχειρεῖ ὁ κ. Σκαθάντζος, εἶναι ἐντελῶς ἀνεδαφικὴ, ἀφοῦ οὐδεμία σχέσι ἔχει μὲ τὸ σύνολο τῆς πραγματικότητος. Ἐὰν βεδαίως πραγματικότης δὲν εἶναι τὰ χιλιάδες τραγούδια, πού μπορεῖ νὰ ἔχῃ κανεὶς μπροστά του, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἰδέα πού νομίζει, ὅτι ἔχει κανεὶς γι' αὐτά.

Στὴν ὑπαρξὶ λοιπὸν τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν ὀφείλεται καὶ ἡ κατηγορηματικότης πού διακρίνεται στὸν παρόντα ἐδῶ τρόπο γραφῆς.

Σταῦρος Βασδέκης

2

Ἡ ἐπιστολή τοῦ κ. Σταύρου Βασδέκη μοῦ δίδει τὴν εὐκαιρίαν πρὸς διάλογον ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς νέαν ἔκθεσιν στοιχείων σχετικῶς μὲ αὐτὸ πού κακῶς σήμερον ὀνομάζομεν Ζεῖμπέκιον Χορόν. Ἐπειδὴ αἱ παραφθοραὶ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης δὲν μὲ ἐνθουσιάζουν, θὰ τὸν ὀνομάζω ἐφεξῆς, ὡς πρέπει, (ἐλληνιστί) *Διοδεσσικόν Χορόν* (περιοδ. «Θρακολογία», τεύχος 26, 27).

Ἡ κριτική τοῦ ἄρθρου μου ἐκ μέρους τοῦ κ. Βασδέκη εἶναι ὅλως ἐπιφανειακή, μὲ πλῆθος λαθῶν ἀλλὰ καὶ ἔλλειψιν συλλογιστικῆς καὶ ἀποδείξεων, ἀκόμη καὶ διβλιογραφίας. Εἰς τὸ κείμενον τοῦ κ. Βασδέκη καταφαίνεται ἡ ὀρθότης τοῦ Ἀριστοτελικοῦ «*τοῦ δ' ἀπὸ τύχης οὐκ ἐστὶν ἐπιστήμη δι' ἀποδείξεως...*» («Ἀναλυτ. Ὑστερα» Α 87b 20). Εἶναι σαφές, ὅτι ὁ κ. Βασδέκης ἢ δὲν ἀνέγνωσε καλῶς ἢ δὲν κατενόησε. Οὔτε ὅμως ἔλαβε ὑπ' ὄψιν του τὴν ἀρχὴν ὅτι, ἵνα ἀσκήσῃ τις κριτικὴν, ὀφείλει τὸ πρῶτον νὰ κατανοήσῃ, τὸ δεύτερον δὲ νὰ ἔχῃ ἴσας ἢ ἀνωτέρας γνώσεις ἀπὸ αὐτὰς πού θέλει νὰ κρίνῃ. Καὶ ἐπειδὴ ὁ χῶρος (τοῦ περιοδικοῦ) καὶ ὁ χρόνος (ὁ ἰδικός μου) εἶναι περιορισμένοι, θὰ ἀρκεσθῶ εἰς τὸ νὰ καταδείξω μέρος τῶν λαθῶν καὶ παρανοήσεών του.

Ὁ κ. Βασδέκης μᾶς λέγει λοιπόν, ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι τύποι Ζεῖμπέκιου, ἀλλὰ ἐγὼ ἐπῆρα μόνον ἓνα δι' ἀνάλυσιν. Ἐτσι «κομίζει γλαῦκα εἰς Ἀθήνας». Δὲν μᾶς λέγει ὅμως τὸ διατί ὑπάρχουν πολλοὶ τύποι. Καὶ ἀπαντῶ: Διότι οἱ ἀρχαῖοι Βεσσοὶ ἦσαν ἔθνος ὀλόκληρον, ὡς ἡ εὔρεθεῖσα ἐν Καρίᾳ ἐπιγραφή τοῦ 2ου αἰῶνος ἀποδεικνύει: ΕΞΝΟΥΤΜ ΒΕΤΤΜΩΝ (Seg. 1981, ἐπ. Νο 1080). Ἐν ἔθνος ἔχει πολλοὺς τύπους ρυθμῶν. Ἐγὼ ἐπέλεξα ἓνα μόνον διὰ λόγους οἰκονομίας κυρίως. Σήμερον ὅμως χάριν τοῦ κ. Βασδέκη θὰ λάβω ἄλλον τύπον Διοδεσσικοῦ ρυθμοῦ, τὸν γνωστὸν ὡς «Ἀπτάλικον» ἢ κλασσικόν, ὡς κακῶς τὸν χαρακτηρίζει:

α β γ δ

α	$\frac{'}{—}$	$—$	$—$	= μολοσσὸς ἀπὸ θέσεως συννηρημένος.
β	$\frac{'}{—}$	u	u	= δάκτυλος ἀπὸ θέσεως.
γ	$\frac{'}{—}$	$\frac{'}{—}$		= σπονδεῖος ἀπὸ θέσεως.
δ	$\frac{'}{—}$	u	u	= δάκτυλος ἀπὸ θέσεως.

Τὸ «Ἀπτάλικος» εἶναι καὶ αὐτὸ παραφθορὰ τοῦ «Ἀπταλικός» ἐκ τῆς ἐν Παμφυλίᾳ πόλεως Ἀπταλείας (ιδρύθη τὸ 158 π.Χ.).

Τὰ λάθη εἰς τὸ κείμενον τοῦ κ. Βασδέκη ἀκολουθοῦν τὸ ἐν τὸ ἄλλο μὲ ρυθμὸν πρωτοφανῆ. Π.χ.: Συγκαταλέγει τὸν «Καμηλιέρικον» εἰς τὰ Ζεῖμπέκινα! Ὅμως ὁ καμηλιέρικος χορεύεται ἀντικρουστὰ καὶ ἀνήκει εἰς τοὺς Καρσιλαμάδες καὶ οὐχὶ εἰς τὰ Ζεῖμπέκινα (Βασιλ. Τυροβολᾶ, «Ἑλληνικοὶ Παραδοσιακοὶ Χορευτικοὶ Ρυθμοί»). Ἄλλο λάθος: Θεωρεῖ ὅλα τὰ Ζεῖμπέκινα ὅτι ἔχουν ρυθμὸν 9/8 ὅπως ὅποτε. Ἀλλὰ εἰς τὸ ἴδιον σύγγραμμα τῆς κ. Τυροβολᾶ θὰ ἴδῃ ὁ κ. Βασδέκης, ὅτι τὰ πλέον αὐστηρὰ Ζεῖμπέκινα (*μονήρη*) εἶναι εἰς ρυθμὸν 9/4. Ἀναφέρεται ἔπειτα εἰς τὰ «Σκνλάδικα», ὅπου ἀκούεται πλέον ὁ τύπος ρυθμοῦ πού ἐγὼ ἐπαρουσίασα. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἐπιχείρημα οὔτε συλλογισμός. Δι' αὐτὸ θὰ ἀπαντήσω μὲ φιλοπαίγμονα διάθεσιν. Τί νὰ κάνουμε, κύριε; Αἱ Μοῦσαι εἰς τὴν ἐποχὴν μας κατῆλθον τοῦ Ἑλικῶνος καὶ κάμουν πεζοδρο-

μιον μέσα εις τὸν λαόν, ὡς ὁ Salvador Dali εἶπεν. Ἠρεμήστε. Σκεφθῆτε, ὅτι μέσα εις τὸ «Σκυλάδικον» ἀκούεται ἕνας ρυθμὸς ἡλικίας 30 αἰώνων. Εἴμεθα τυχηροί, ποὺ σφύζεται ἔστω καὶ κακοποιημένος ἀκόμη μέσα ἐκεῖ. Ὅσον διὰ τὴν ἀποψιν τοῦ κ. Βασδέκη, ὅτι ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ εἶναι ἄρρυθμη, ἃς μὴ τὴν σχολιάσω: Ἐχει συγχύσει τὸ πολυρρυθμικὸν μὲ τὸ ἄρρυθμον. Ἄλλως τε εἶναι ἀποψις ἐναντία ὅχι μόνον εἰς τὴν διεθνὴ διδολογραφίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κοινὴν λογικὴν. (Φαίνεται, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ εἰς τὰ 1000 ἔτη τῆς Ἱστορίας των δὲν ἀνεκάλυψαν ποτὲ τὸν ρυθμόν).

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ «Δαυλοῦ» θὰ δείξω τώρα, ποῦ εὐρίσκεται ἡ μεγάλη παρανόησις εἰς τὴν μεταφορὰν ἀρχαίων ρυθμῶν εἰς τὴν σύγχρονον γραφὴν. Ὁ ρυθμὸς υ — εἶναι ἀρχαῖος (ἱαμβὸς ἀπὸ ἄρσεως). Πρόβλημα: Πῶς θὰ γραφῇ εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἐὰν διασωθῇ μὲ δυτικὸν τρόπον; Ἀπάντησις: Ὑπάρχουν 4 τρόποι. Καὶ οἱ 4 εἶναι ὁῦθοι:

1)		= 3/16.
2)		= 3/8.
3)		= 3/4.
4)		= 3/2.

Ἄλλο πρόβλημα ἄλτων: Ἀς λάβωμε τὰ 3/8 ἢ 3/4. Ὑπάρχει Δυτικὸς ρυθμὸς 3/4 μὲ τέτοιον τονισμόν, ἢ ; Ἀπάντησις: Ὁχι. Καὶ ἕνας πρωτοετής σπουδαστής Ἀρμονίας γνωρίζει, ὅτι ὁ τρόπος ποὺ δομεῖται ἡ ἀρμονία (π.χ. πτωτικά σχήματα, συγχορδία) ἔχει ἄμεσον σχέσιν μὲ τὰ ἰσχυρὰ καὶ ἀσθενῆ μέρη τῶν μέτρων, ποῦ εἰς τὴν Δυτικὴν μουσικὴν εἶναι προκαθορισμένα. Π.χ. 3/4= . Ἐδῶ βλέπετε, πῶς τὰ Δυτικὰ κλάσματα ἀστοχοῦν εἰς τὸ νὰ

χα-

ρακτηρίσουν ρυθμοὺς ἄλλων πολιτισμῶν. (Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ, Βυζαντινοῦ κ.λπ.). Εἰς τοὺς περισσότερους τύπους τῶν Διοδωσικῶν ρυθμῶν οἱ τονισμοὶ ἀφοροῦν εἰς ἀσθενῆ μέρη, δημιουργοῦντες ἔτσι ρυθμικὸν καὶ ἀρμονικὸν πρόβλημα. Οἱ Ζεῖμπέκηδες τοῦ 19ου αἰῶνος ἐχορευον τὸν μονήρη αὐτὸν χορὸν μὲ τὰς χεῖρας εἰς **στάσιν ἰκεσίας**, ὡς παρεδόθη εἰς ἐμὲ ἀπὸ Μικρασιάτας. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπιρρωννύει ἔτι τὴν ἀρχαίαν τε καὶ θρησκευτικὴν καταγωγὴν τοῦ χοροῦ. Λυποῦμαι, διότι μὲ τὸ ἄρθρον μου ἐστενοχώρησα μερικoὺς (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ κ. Βασδέκης), διότι δὲν ἀποδέχομαι, οὔτε θὰ ἀποδεχθῶ ποτέ, τόσον τὸ Δυτικὸν 9/8, διὰ νὰ χαρακτηρίσω τὸν ἀρχαῖον αὐτὸν ρυθμόν, ὅσον καὶ τὴν τουρκικὴν παραφθορὰν («Ζεῖμπέη»), ποῦ, ὡς ἀπέδειξα, ὑποκρύπτει τὸ Ἑλληνικὸν «Διοδωσσοί».

Ἡ αἰτία γραφῆς τοῦ ἁρθρου μου διὰ τὸ Ζεῖμπέκη (ἢ «Δαυλός», τ. 185) ἦτο συναισθηματικὴ. Διότι νοιώθω ἀμηχανίαν καὶ ὀργήν, ὅταν βλέπω τὸν Νεοέλληνα νὰ ἀγγλίζει, νὰ ἀμερικανίζει καὶ νὰ τουρκίζει τόσον. Π.χ. διατί οἱ Ἕλληνες μουσικοὶ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦν Δυτικὰ μέτρα καὶ σημειογραφίαν (νότες, κλάσματα), προκειμένου νὰ γράψουν; (Αὐτὰ ἐπενόθησαν τοὺς 15ον, 16ον αἰῶνας). Ἐμεῖς δηλαδὴ δὲν εἴχαμε κάτι ἀνάλογον; Ἀπάντησις: Εἴχαμε, καὶ μάλιστα πολὺν τελειότερον, διότι, ἐὰν ἡ Δυτικὴ μουσικὴ δίδει 10-20 ρυθμούς, ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ὡς πολυρρυθμικὴ δίδει χιλιάδες χιλιάδων ρυθμοὺς (Σ.σ.: Βλ. Νικ. Σπ. Ἀσιώτου, «Ἀρχαῖοι Ἕλληνες Μουσικοὶ καὶ σφριζόμενα μουσικὰ ἀποσπάσματα μὲ μεταγραφὴν τους εἰς τὴν σύγχρονον μουσικὴν εὐρωπαϊκὴν σημειογραφίαν», ἔκδ. «Δαυλός» 1997).

Βοήθειά μας!

Σε περίπτωση που δεν τὸ γνωρίζετε, σᾶς πληροφοροῦμε, ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν 9ῃ Ὀκτωβρίου ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ «ἀγίου» προπάτορος «ἡμῶν» Ἀβραὰμ καὶ τὴ μνήμη τοῦ «ἀγίου» προπάτορος «ἡμῶν» Λώτ. Τὰ ἀπολυτίκια δὲ καὶ τῶν δύο ψάλλονται μὲ ἀπόλυτη κατάνυξη. Ὅπως ἓνας μαστροπὸς καὶ αἰμομίκτης (ἡ γυναικα τοῦ Ἀβραὰμ Σάρρα, τὴν ὁποία «πάσσαρε» στὸν Φαραῶ, ἦταν καὶ ἀδελφή του) καὶ ἓνας ἀπλῶς αἰμομίκτης (ὁ Λώτ κατέστησε ἐγκύους καὶ τὶς δύο κόρες του) ἔχουν τὴν τιμητικὴ τους ἀπὸ τοὺς ἱερουργοὺς τῆς θρησκείας τῶν Ἑλλήνων.

Ὅλα αὐτὰ δὲν θὰ μᾶς ἐνωχλοῦσαν, ἐὰν συνέβαιναν στὸ περιβάλλον κάποιου ἄλλου λαοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ εἶχε οὔτε τὴν πολυχλιετὴ ἱστορία οὔτε τὴν πολιτισμικὴ παραδόση τοῦ δικοῦ μας. Ἐπειδὴ ὥστόσο οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἰθύνοντες κωφεύουν προκλητικὰ σὲ κάθε φωνὴ ποὺ ζητᾷ ν' ἀλλάξουν αὐτὲς οἱ ἀθλιότητες καὶ νὰ σταματήσῃ ἡ βλακώδης ἀπόδοση τιμῶν στοὺς «ἀγίους» τῆς Βίβλου, θὰ τοὺς προτεῖναμε νὰ θεσπίζον καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἐορτὴ γιὰ τὸν «ἅγιο» Αὐνάν. Κανεῖς τότε δὲν πρόκειται νὰ ἀντιδράσῃ, καθόσον μάλιστα ἡ συνήθης ἀνοχὴ μας σὲ τέτοια φαινόμενα ἀγγίζει τὰ ὅρια τῆς μ...κίας.

Μ.Μ.**Προπαγάνδα εὐνούχων**

Ἐγώ, «κυρίες» ἢ «κύριοι», οὔτε εἰς τὴν βρεφικὴν μου οὔτε εἰς τὴν ἐφηδικὴν ἀλλὰ καὶ εἰς οὐδεμίαν ἄλλην θεαίως προγενεστέραν μου ἡλικίαν ὑπῆρξα εὐνοῦχος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ σήμερον δὲν εἶμαι εὐνοῦχος. Διὰ τοῦτο ἀδυνατῶ νὰ ἀντιληφθῶ τὸν σιωνιστικὸν ὀρυμαγδὸν τῆς προπαγάνδας ἐναντίον τοῦ Κλίντον. Ἐρωτῶ λοιπὸν εὐλόγως, μήπως οἱ συκοφάνται τοῦ Κλίντον εἰς προγενεστέραν τῶν ἡλικίαν ὑπῆρξαν εὐνοῦχοι. Διότι, ἐὰν αὐτὸ συνέβη, τότε καὶ σήμερον εὐνοῦχοι παραμένουν, «ἱκανοὶ» μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπόπτως ἐπιρροεπεῖς πρὸς τοιαύτας καταφανῶς ἡλιθίας συκοφαντίας, μὲ τὰς ὁποίας στενὴν σχέσιν ἔχει μόνον ἡ ἀναίδεια καὶ ἡ ὕbris.

Α.Π.**Ὅχι ἐμεῖς... ἡ Οὐνέσκο**

Κατὰ τὴ διάρκεια συζητήσεως στὸ Κοινοβούλιο τὴν Πέμπτη 15 Ἰανουαρίου ὁ βουλευτὴς κ. Ι. Καπῆς ἐξέφρασε στὸν ὑφυπουργὸ Παιδείας κ. Ἀνθόπουλο τὴν ἀπορία του γιὰ τὴν ἐπιφανειακὴ πραγμάτευση τοῦ θέματος τοῦ διωγμοῦ τῶν Μικρασιατῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὰ σχολικὰ βιβλία, καθὼς, ὅπως ὑπεστήριξε, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο παρουσιάζεται αὐτὸ τὸ ἱστορικὸ κεφάλαιο χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀπόκρυψη ὅλου τοῦ μεγέθους τῆς βαρβαρικῆς θηριωδίας καὶ τῶν ὁδυνῶν τῶν προσφύγων. Ὁ κ. ὑφυπουργὸς ἀπήντησε, πὼς ἡ ἐλλιπὴς μνημόνευση τέτοιων δυσαρέστων γεγονότων ὀφείλεται στὴν κατευθυντήριον γραμμὴ τῆς UNESCO περὶ συγγραφῆς τῆς ἱστορίας, ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴν ἁμβλυνση τοῦ ἐχθρικοῦ κλίματος μεταξὺ διαφόρων λαῶν τῆς γῆς! Οἱ παριστάμενοι βουλευτὲς, προφανῶς μὴ ἀντιληφθέντες τὴ σοβαρότητα (!) τοῦ συγκεκρωμένου ἐπιχειρήματος, ξέσπασαν σὲ γέλια μέχρι δακρύων...

Μ.Μ.**Φλόγες, ἄγγελοι, Γιαχβὲ καὶ Ἀλφάβητο!**

Στὴν ἐλληνόφωνη ἐφημερίδα «Κόσμος», ποὺ ἐκδίδεται στὸ Σύνδεῦ, στὸ φύλλο τῆς 30ης Δεκεμβρίου 1997 οἱ ἀναγνώστες διάβασαν μὲ ἐκπληξη καὶ ἀπορία τὴν ἐπιστολὴν

κάποιον κ. Δ. Κακρη, πού αναφερόταν στην προέλευση του ελληνικού αλφάβητου. Μέσα από το πλήθος των ιστορικών, καμπαλιστικών (!), φιλολογικών και γλωσσολογικών ανακριδίων –τις οποίες λόγω χώρου αδυνατούμε να παραθέσουμε–, ανασύρουμε ενδεικτικά τὸ ἀκόλουθο: «Ἐάν κάποιος σπονδάσῃ τὴν ὀρθογωνικὴ ἐβραϊκὴ ἀλφάβητο, ἢ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν χαλδαϊκὴ φλόγινη ἀλφάβητο, θὰ δῇ, ὅτι ἡ ὀνομασία τῶν 18 ἀπὸ τὰ γράμματα τῆς ἐλληνικῆς ἀλφάβητου προέρχεται ἀπ’ αὐτὴν [...]. Ἡ ἐβραϊκὴ γλῶσσα ὀνομάζεται ἐπίσης “ἀγγελικὴ γλῶσσα” μὲ τὰ 22 τῆς γράμματα καὶ τὴν ὁποία σχημάτισε, ζύγισε καὶ σύνθεσε ὁ Θεός [...]. Εὐχόμενοι ὥρισμένοι νὰ μὴν τὰ κάνουν καὶ αὐτὰ ἐλληνικά». Σίγουρα ἀκόμα καὶ ὁ ἴδιος ὁ Γιαχβὲ θὰ πάθαινε συγκοπή ἀπὸ τὰ γέλια, ἂν διάβαζε, ὅτι αὐτὸς ἐφεῦρε τὴ γλῶσσα καὶ τὰ γράμματα. Ὅσο γιὰ τὴν εὐχὴ τοῦ φοινικίζοντος ὁμογενοῦς (;), νὰ μὴ τὰ κάνουμε ὅλα ἐλληνικά, εἶναι μᾶλλον ἑτεροχρονισμένη, καθὼς ὁ Ἀμερικανοεβραῖος Ἰωσήφ Γιεχούντα στὸ ἔργο του «Hebrew is Greek» ἀκριβῶς ἔχει ἀποδείξει αὐτὸ πὺν λέγει ὁ τίτλος τοῦ διβλίου του («Τὰ Ἐβραϊκά εἶναι Ἑλληνικά»).

M.M.

Στὴν Αὐστραλία (II)

Μὲ ἐπιστολὴ του ὁ πρῶην πρωθυπουργὸς τῆς Αὐστραλίας ἀποδέχεται πρόταση νὰ καταστή «πάτρων» τοῦ Ἑθνικοῦ Κέντρου Ἑλληνικῶν Μελετῶν καὶ Ἑρευνῶν (EKEME) τοῦ πανεπιστημίου Μελβούρνης «La Trobe». Παρόμοια ἐπιστολὴ ἀναμένεται νὰ λάβῃ τὸ EKEME ἀπὸ τὸν Ἑλληνα πρόεδρο κ. Κωστὴ Στεφανόπουλο. Στὸ μεταξὺ ἐντὸς τοῦ 1998 τὸ EKEME θὰ καλέσῃ στὴν Αὐστραλία γιὰ μία σειρὰ διαλέξεων καὶ σεμιναρίων τὸν διαπρεπῆ καθηγητὴ ἱστορίας καὶ πρῶην διευθυντὴ τῆς ἑδρας Ἰνῶσις τοῦ πανεπιστημίου τῆς Νέας Ὑόρκης, κ. Σπύρο Βρονώνη.

Δ.Θ.

Λέκτορες

Ὁ λέκτωρ τοῦ πανεπιστημίου κ. Στ. Ψαρουδάκης σὰν νὰ μὴν τὰ λέγῃ καλὰ στὸ ἀφιέρωμα τῆς «Καθημερινῆς» (18/1/98) γιὰ τὰ ἐλληνικά μουσικά ὄργανα. Ὡστε τὸ 1600 π.Χ. ἀρχίζει κατὰ τὸν πανεπιστημιακὸ δάσκαλο ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμός. Ἀπὸ τότε ἐξετάζει τὴν ὑπαρξίν μουσικῶν ὀργάνων. Καὶ οἱ ἀρχαιότερες ἀπεικονίσεις (3500 π.Χ.) στὰ κνκλαδικὰ εἰδῶλια, ἢ φλογέρα τοῦ 6.000 π.Χ. τοῦ Δισπηλιοῦ τῆς Καστοριάς τί εἶναι; Φοινικικά, ἴσως ἀνακράξῃ ὁ κ. λέκτωρ. Μὰ κι ἂν ὁ ἴδιος παραμείνῃ δουδός, scripta manent καὶ καλομιλοῦν. Ἄλλως τε τώρα πὺν ἔπεσε κάτω ἀπὸ τὴ μηλιά σὰν μῆλο, ὥρίμασε καὶ γιὰ ἔδρα.

Α.Κ.

Ἄψαλτος

«Στὴν κηδεία του δὲν ἤθελε νὰ ἀκουστοῦν οὔτε γρηγοριανοὶ οὔτε δυζαντινοὶ ὕμνοι. Ὁ Κορνήλιος Καστοριάδης ἤθελε μιὰ κηδεία ἀπλὴ χωρὶς θρησκευτικὲς τελετὲς ἢ τυπολατρίες τῆς Καθολικῆς ἢ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας» (ἐφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, 5/1/98). Καὶ πράγματι σεβάστηκαν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ φιλοσόφου. Οἱ στενοὶ του φίλοι, οἱ συνεργάτες καὶ οἱ μαθητὲς του, οἱ δύο κόρες του Κυθῆλη καὶ Σπάρτη συγκεντρώθηκαν γύρω του γιὰ τελευταία φορὰ καὶ μὲ μία σονάτα τοῦ Μπετόθεν ἔστειλαν τὸ στερνὸ «χαῖρε» χωρὶς τὴν παρουσία ἱερέων. Ἡ σορὸς του μεταφέρθηκε στὸ κοιμητήριον τοῦ Μονπαρνάς.

Π.Α.Κ.

Γύρω ἀπὸ τὴν χρονολόγηση τῶν 3 ἀρχαίων κατακλυσμῶν

Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων ἀναφέρονται τρεῖς ἀρχαιότατοι κατακλυσμοί, πὺν συνέβησαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον. Πρῶτον κατακλυσμὸν ἱστοροῦν τὸν ἐπισυμβάντα ἐπὶ Ὠγύγου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε βασιλεὺς τῆς Ἀττικῆς. Δεύτερος κατακλυσμὸς ἐγένεν ἐπὶ Δευκαλίωνος καὶ ὁ τρίτος ἐπὶ Δαρδάνου.

Φαίνεται, ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτέρω τριῶν κατακλυσμῶν ὁ μόνος ὁ ὁποῖος παρέμεινε ζωηρῶς εἰς τὴν μνήμην τῶν διασωθέντων Ἑλλήνων ἦτο ὁ κατακλυσμὸς ἐπὶ Δευκαλίωνος, διότι κατ' αὐτὸν ἐπῆλθον τεράστιες καταστροφές καὶ γεωλογικὲς ἀναστατώσεις, ἀφοῦ καὶ ὄρη διεχωρίσθησαν (Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης, καὶ ἐσχηματίσθη ἡ κοιλάδα τῶν Τεμπῶν) καὶ ὅλος ὁ ἑλληνικὸς χῶρος κατεστράφη πλὴν τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ ἀνωτέρω ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ «Τιμαίου» τοῦ Πλάτωνος, ὁ ὁποῖος λέγει τὰ ἑξῆς: «Ὅτι τρεῖς ἱστοροῦσι γενέσθαι κατακλυσμούς, πρῶτον τὸν ἐπὶ Ὠγύγου, ὃς ἦν τῆς Ἀττικῆς βασιλεὺς, δεύτερον τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος, ὅτι καὶ τὰ κατὰ Θετταλίαν ὄρη διέστη καὶ τὰ ἐκτὸς Ἰσθμοῦ καὶ Πελοποννήσου συνεχύθη πάντα, τρίτον τὴν ἐπὶ Δαρδάνου τοῦ Διὸς καὶ Ἡλέκτρας τῆς Ἀτλαντος, ὃς Δάρδανος ἐβασίλευσε μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τῆς ἀντιπέρα Σαμοθράκης ἡπείρου, διὰ σχεδιάς αὐτόσε κομισθεὶς» (Βλέπε

Ἡ χρονολόγηση τῶν κατακλυσμῶν Ὠγύγου καὶ Δευκαλίωνος

Ἐξοχή ἡ μελέτη τοῦ κ. Κ. Β. Κουτρονδέλη γιὰ τὶς «Προκατακλυσμιαῖες Ἑλληνικὲς γραφές», πὺν δημοσιεύθηκε στὸ ὑπ' ἀριθ. 190 τεῦχος τοῦ «Δαυλοῦ». Ὁ συγγραφέας εἶναι ἄξιος τῶν θερμότερων συγχαρητηρίων. Θὰ μοῦ ἐπιτραποῦν ὅμως δύο παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησι τῶν κατακλυσμῶν.

Κατὰ τὸν κ. Κ.Β.Κ. ὁ κατακλυσμὸς τοῦ Ὠγύγου συνέβη τὸ 8255 π.Χ. μὲ ἀιτία τὴν διέλευσιν κομήτου πλησίον τῆς Γῆς, ἐνῶ τοῦ Δευκαλίωνος τὸ 3628 π.Χ.

α) Βάσει τῶν νεωτάτων διαπιστώσεων ἀστρικὸν σῶμα ἔπληξε τὴν Γῆ (στὸν Εἰρηνικό) καὶ προκάλεσε ἱλιγγιώδεις καταστροφές τὸ 9654 π.Χ. Ἡ χρονο-

7ον τόμον, σελίς 273, τῶν Ἀπάντων τοῦ Πλάτωνος, ἔκδοσις Tauchnitii, Lipsiae 1850).

Ὁ Ὠγυγος ὑπῆρξε ἀρχαιότατος βασιλεὺς τῶν λαῶν τῆς Ἀττικῆς χώρας. Οὗτος ἦλθεν ἐκ τῆς Βοιωτίας εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἔκτισε τὴν πόλιν τῆς Ἐλευσίνος· καὶ ἐλέγετο, ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Βοιωτοῦ. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἐγένετο καὶ ὁ κατακλυσμός, ὁ πρῶτος ἀναφερόμενος, ὁ ὁποῖος καὶ ὠνομάσθη Ὠγύγιος κατακλυσμός. Κατὰ τὸν Φερεκύδην ἔζη ὁ Ὠγυγος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργου Φορωνέως. (Βλέπε *Λεξικὸν τῶν Ἀρχαίων Μυθολογικῶν, Ἱστορικῶν καὶ Γεωγραφικῶν κυρίων Ὀνομάτων* ὑπὸ Νικ. Λωρέντη, ἔκδοσις 1837, Βιέννη Αὐστρίας· λήμμα: Ὠγυγος).

Ὁ Δευκαλίων ἦτο υἱὸς τοῦ Προμηθέως καὶ τῆς Κλυμένης ἢ κατ' ἄλλους τῆς Πανδώρας καὶ βασιλεὺς τῆς Θεσσαλίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ὠνομάσθησαν ἀργότερον Ἕλληνες ἀπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Δευκαλίωνος Ἕλληνα. Ὅταν λοιπὸν ὁ Ζεὺς ἀπεφάσισε νὰ ἀφανίσῃ τὴν Ἑλλάδα ὅλην καὶ βέδαια τὴν Θεσσαλίαν διὰ κατακλυσμοῦ, ὁ Δευκαλίων διεσώθη μέσα σὲ μίαν λάρνακα μαζὺ μὲ τὴν γυναῖκα του τὴν Πύρρην εἰς τὸ ὄρος Παρνασσός, ὅπου κατὰ συμβουλήν τοῦ Μαντείου θέλοντες νὰ ἀνορθώσουν πάλι τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἔρριψαν πέτρες ὀπισθεν αὐτῶν· καὶ ἀπὸ αὐτές, ὅσες ἔρριψεν ὁ Δευκαλίων ἐγένιναν ἄνδρες καὶ ἀπ' ὅσες ἔρριψεν ἡ Πύρρᾳ ἐγεννήθησαν γυναῖκες. Ἐκ τῆς Πύρρᾳ ὁ Δευκαλίων ἀπέκτησε δύο υἱούς, τὸν Ἕλληνα καὶ τὸν Ἀμφικτύονα, καὶ μίαν θυγατέρα, τὴν Κλυμένην, κατ' ἄλλους καὶ τὴν Μελανθῶ (Ὁ Ἀπολλόδωρος λέγει μίαν θυγατέρα, τὴν Πρωτογένεια).

Ὁ Δάρδανος ἦτο υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥλέκτρας, θυγατρὸς τοῦ Ἀτλα-

λόγησις αὐτὴ συμπίπτει μὲ τὴν ἀναφορὰς τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Ἀτλαντίδος. Αὐτὸς κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι ὁ κατακλυσμὸς τοῦ Δευκαλίωνος, μετὰ ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀρχίζει μία νέα ἐπίπονη πορεία τῶν Πρωτο-ελλήνων πρὸς τὸν πολιτισμό.

β) Ὁ κατακλυσμὸς τοῦ Ὠγύγονος εἶναι προγενέστερος. Ἄρα θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ στὴν ἱ. π.Χ. χιλιετία, ὅταν ἡ τῆξις τῶν παγετῶνων ἐπέφερε καταδύθισιν τῆς Αἰγίδος.

Ὁ κατακλυσμὸς τῆς «Παλαιᾶς Διαθήκης» εἶναι ἄσχετος. Πρόκειται γιὰ τοπικὴ πλημμύρα, πὺν ἐπληξε τὴν Μεσοποταμίαν κατὰ τὸ 2600 π.Χ., ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸν «βασιλικὸν κατάλογο» τῶν Σουμερίων, ὅπου ἀναφέρεται, ὅτι συνέβη ἐπὶ βασιλείᾳ Οὐμπάρ-Τούτου.

Γ. Γεωργαλάς

ντος καὶ ἀνηψιὸς τοῦ Ἰασίου. Ὃταν δὲ ὁ Ζεὺς ἐκεραύνωσε τὸν ἀδελφόν του Ἰάσιον, ὁ Δάρδανος συνταραχθεὶς ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Σαμοθράκην καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Τροίαν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθη ὁ Τεῦκτρος, πού ἦτο βασιλεὺς τῆς Τροίας καὶ τοῦ ἔδωκεν εἰς γάμον τὴν κόρην του Βατίαν ἢ Βατείαν, καὶ ἄφησαν αὐτὸν (τὸν Δάρδανον) διάδοχον τοῦ θρόνου μετὰ τὸν θάνατόν του. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Τροίας ὁ Δάρδανος ἔκτισε τὴν πόλιν Δαρδανίαν ἢ Δάρδανον. Ὁ Δάρδανος ἐγέννησε ἐκ τῆς Βατίας δύο υἱούς, τὸν Τρῶα καὶ τὸν Ἐριχθόνιον. Ἀπὸ τὸν Δάρδανον κατήγοντο οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες τῆς Τροίας. (Βλέπε προαναφερθὲν λεξικόν, λῆμμα *Δάρδανος* καὶ Ἀπολλοδώρου *Βιβλιοθήκην*, 3ον βιβλίον 15 ἢ 11).

Ὁ Πλάτων εἰς τὸν *Τίμαιόν* του (21-22) φέρει τὸν Σόλωνα, ὅταν οὗτος ἐπεσκέφθη εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸ ἱερὸν τῆς Σάιδος, νὰ ἀφηγῇται εἰς τοὺς Αἰγυπτίους ἱερεῖς περὶ γεγονότων, πού εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐθεωροῦντο «ἀρχαιότατα», ὅπως περὶ Φορωνέως, ὁ ὅποιος ὠνομάσθη πρῶτος (δηλαδὴ πρῶτος γενόμενος ἐκ τῶν ἀνθρώπων), περὶ Νιόβης καὶ περὶ κατακλυσμοῦ καὶ νὰ μυθολογῇ περὶ Δευκαλίωνος καὶ Πύρρως, πῶς διεσώθησαν ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸν κ.λπ. κ.λπ. Τότε ἓνας ἐκ τῶν ἱερέων τοῦ ἱεροῦ, πολὺ γέρων, εἶπε πρὸς τὸν Σόλωνα τὸ περιφνημον ἐκεῖνο: «ᾧ Σόλων, Σόλων, οἱ Ἕλληνες εἴσθε πάντοτε παῖδες καὶ Ἕλλην γέρων δὲν ὑπάρχει...».

Ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὸ ἔργον του *Μετεωρολογικὰ* (35ε α, β) ὁμιλεῖ περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Δευκαλίωνος ὡς ἑξῆς: «... ἀλλ' ὥσπερ ὁ καλούμενος ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμός· καὶ γὰρ οὗτος περὶ τὸν Ἑλληνικὸν ἐγένετο τόπον μάλιστα (= μεγάλως), καὶ τούτου περὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ περὶ τὴν Δωδώνην καὶ τὸν Ἀχελῷον».

Ὁ Ἀπολλόδωρος εἰς τὴν *Βιβλιοθήκην* του (βιβλίον Α, 8 καὶ Γ, 20) ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνος διεχωρίσθησαν τὰ ὄρη εἰς τὴν Θεσσαλίαν (Ὁλύμπος-Ὀσσα, Θεσσαλικά Τέμνη) λέγων: «τότε δὲ καὶ τὰ κατὰ Θεσσαλίαν ὄρη διέστη, καὶ τὰ ἐκτὸς Ἰσθμοῦ καὶ Πελοποννήσου συνεχέθη πάντα». Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ἀναφέρει, ὅτι ὁ κατακλυσμὸς ἐπὶ Δευκαλίωνος ἐγένετο, ὅταν βασιλεὺς τῆς Ἀττικῆς ἦτο ὁ αὐτόχθων Κραναός.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μαρτυρίες πού ἔχομεν ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Ἀπολλόδωρον τὸν Ἀθηναῖον, ὅτι ὁ ἐπὶ ἐποχῆς τοῦ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸς ὑπῆρξε μέγας καὶ καταστροφικὸς εἰς τὸν ἑλληνικὸν τότε χῶρον, ἔχομε καὶ τὴν πληροφορίαν τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, ὁ ὅποιος λέγει, ὅτι κατὰ τὸν κατακλυσμὸν αὐτὸν τὰ πλεῖστα τῶν ζώων κατεστράφησαν καὶ ὅτι ἐπληξεν καὶ αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον πλὴν τῆς νοτίου περιοχῆς αὐτῆς. Λέγει ὁ Διόδωρος τὰ ἑξῆς: «Καθόλου δὲ λέγουσιν, εἴτε κατὰ τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος γενόμενον κατακλυσμὸν ἐφθάρη τὰ πλεῖστα τῶν ζώων, εἰκὸς μάλιστα διασεῶσθαι τοὺς κατὰ τὴν Αἴγυπτον ὑπὸ τὴν μεσημβρίαν κατοικοῦντας, ὡς ἂν τῆς χώρας αὐτῶν οὔσης ἀνόμβρου κατὰ τὸ πλεῖστον».

Τὸ συμπέρασμα πὺν ἐξάγεται ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω εἶναι, ὅτι: Συνέβησαν «ἀρχαιότατα» εἰς τὸν ἐλληνικὸν χῶρον τρεῖς κατακλυσμοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ δεύτερος κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, ὁ ἐπὶ Δευκαλίωνος, ὑπῆρξε ὁ καταστρεπτικώτερος ὅλων, διότι πρῶτον ἐπληξεν κυρίως τὸν ἐλλαδικὸν χῶρον καὶ ὀλιγώτερον τὴν Βόρειαν Αἴγυπτον, δεύτερον κατέστρεψεν σχεδὸν ὅλα τὰ ζῶα καὶ τρίτον διεχωρίσθησαν (ἐσχίσθησαν) τὰ ὄρη Ὑλύμπος καὶ Ὑσσά, σχηματισθέντος τοῦ μεγάλου ἐπιμήκους «γκρεμοῦ» (κοιλιάδος) τῶν Τεμπῶν.

Ἐδῶ θέλω νὰ κάνω μίαν παρένθεσιν, γιὰ νὰ ἐκφέρω τὴν ἐξῆς ὑπόθεσιν-ἀποψιν: Ἐὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν πὺν συνέβη ὁ κατακλυσμὸς τοῦ Δευκαλίωνος προεκλήθη πράγματι τὸ ρήγμα τῶν Τεμπῶν καὶ μέχρι τότε ὅλη ἡ Θεσσαλία ἦτο λίμνη καὶ τὰ νερά της ἔρρευσαν διὰ τοῦ ἀνωτέρω ρήματος τῶν Τεμπῶν πρὸς τὴν θάλασσαν (ἐξ ἄλλου ὁ σημερινὸς κύριος ποταμὸς τῆς Θεσσαλίας Πηνειὸς δι' αὐτοῦ τοῦ ρήματος ἐκβάλλει πρὸς τὴν θάλασσαν) καὶ ἐπειδὴ παρὰ τὴν πόλιν τῆς Λαρίσης εἰς τὶς ὄχθες τοῦ Πηνειοῦ εὐρέθησαν παλαιοιθικά ἐργαλεῖα ἀπὸ οἰκισμοὺς ἢ καταυλισμοὺς ἀνθρώπων, πὺν χρονολογοῦνται πρὶν ἀπὸ 40.000 ἕως 100.000 χρόνια, τότε προκύπτει, ὅτι καὶ ὁ κατακλυσμὸς ἐπὶ Δευκαλίωνος συνέβη πρὶν ἀπὸ 40.000 ἕως 100.000 χρόνια. (Βλέπε Ἱστορίαν Ἑλληνικοῦ Ἑθνους, Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν, σελίδα 35 τοῦ πρῶτου τόμου, σ' ὅτι ἀφορᾷ τὰ παλαιοιθικά ἐργαλεῖα).

Τὸ ζήτημα τῆς χρονολογήσεως τῶν τριῶν κατακλυσμῶν τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου καθὼς καὶ τὰ αἷτια πὺν τοὺς προεκάλεσαν εἶναι πολὺ δύσκολα θέματα. Εἰδικώτερον καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸν ὁ Γεώργιος Κ. Ἀτσάλης εἰς τὸ βιβλίον του «Ὁ κατακλυσμὸς τοῦ Δευκαλίωνος» (ἔκδοσις Νέα θέσις, Ἀθήνα 1993) ἀναφέρει, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ κατακλυσμὸς συνέβη μετὰ τῶν ἐτῶν ἀπὸ 1580 ἕως τὸ 1520 π.Χ. Ὁ Ἀθανάσιος Σταγειρίτης λέγει, ὅτι συνέβη τὸ 1529 π.Χ. (βλέπε 4ον τόμον «Ὡγυγίας» σελίς 278). Ἄλλοι ὁμως χρονολογοῦν τὸν κατακλυσμὸν τοῦτον περὶ τὸ 10.000 π.Χ. κ.λπ.

Κλείνοντας τὸ ὅλον θέμα, θὰ ἤθελα νὰ κάνω μίαν πρότασιν πρὸς τὸ Ἑργαστήριον Ἀρχαιομετρίας τοῦ «Δημοκρίτου»: Ἀφοῦ κατὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος διεχωρίσθησαν τὰ ὄρη Ὑλύμπος καὶ Ὑσσά καὶ ἐσχηματίσθη ἡ κοιλάδα (τοῦτέστιν γκρεμὸς) τῶν Τεμπῶν καὶ ἀπεκαλύφθησαν πετρώματα σὲ μεγάλο βᾶθος, μήπως ἀπὸ τὰ πετρώματα αὐτὰ τὸ Ἑργαστήριον Ἀρχαιομετρίας, κάμνοντας χρῆσιν μιᾶς καταλλήλου μεθόδου χρονολογήσεως, μπορεῖ νὰ παράσχη μίαν ἔστω ἐνδεικτικὴν χρονολόγησιν τοῦ κατακλυσμοῦ; (Ὡς γνωστόν, σήμερον διανοίγεται εἰς τὰ Τέμπη σήραγγα μήκους πέντε χιλιομέτρων καὶ τὸ ὅλον ἔργον εὐρίσκεται πρὸς τὸ τέλος του).

Ὅπως γίνεται φανερόν, ἡ χρονολόγησις τοῦ Κατακλυσμοῦ τοῦ Δευκαλίωνος θὰ ρίψη μέγα φῶς εἰς τὴν προϊστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνους.

Δημήτριος Κ. Μαργέτης

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΝ

«Μαινομένῳ στόματι ἀγέλαστα καὶ ἀκαλλώπιστα καὶ ἀμύριστα...»

Ἡράκλειτος: Γλῶσσα καὶ Ὑφος

Ἡ γλῶσσα πού χρησιμοποιεῖ κανεῖς, εἶναι σύμμορφη πρὸς τὸ ὕφος του, τὸ ὁποῖο σημειοδοτεῖ καὶ ἀποκαλύπτει τὸ ἦθος του· καὶ «ἦθος ἀνθρώπων δαίμων» σύμφωνα μὲ τὸν Ἡράκλειτο (ἀπόσπ. 119). Θὰ ἀποτολμήσουμε μίαν προσπάθειαν «ἀγχιθασίης» (ἀπόσπ. 122), προσεγγίσεως δηλαδὴ τῶν μηνυμάτων τοῦ Αἰνικτοῦ τῆς Ἐφέσου μέσῳ τῆς γλώσσας καὶ τοῦ ὕφους του, ἔχοντας πλήρη ἐπίγνωσιν τῶν δυσκολιῶν καὶ τῶν κινδύνων ἐνὸς τέτοιου ἐγχειρήματος.

Ἔχουν γραφῇ ἀμέτρητα συγγράμματα γιὰ τὸν Ἡράκλειτο καὶ τὸν Παρμενίδη· θὰ γραφοῦν δὲ στὸ μέλλον πολὺ περισσότερα, ἀφοῦ οἱ δύο αὐτοὶ γίγαντες τοῦ πνεύματος ἄνοιξαν λεωφόρους στὴν σκέψιν καὶ μὲ τὴν σπάθα τοῦ νοῦ δημιούργησαν κόσμους τελειωμένους, ὅπου ἐπὶ δυόμιση χιλιετίες κινοῦνται οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ φιλόσοφοι: Τὸν κόσμον τοῦ «ἀπείρου» ὁ πρῶτος, σκοπῶντας τὸ σύμπαν ἔσωθεν, καὶ τὸν κόσμον τοῦ πέρατος «ὁ δεύτερος», θεώμενος τὸ σύμπαν ἔξωθεν – καθ’ ὅτι συνταξιδευτὴς τῆς θεᾶς, «ἡ κατὰ πάντ’ ἄστη φέρει εἰδότα φῶτα» [ἡ ὁποία περιφέρει τοὺς σοφοὺς ἄνδρες σ’ ὅλους τοὺς χώρους τοῦ ἐπιστητοῦ (ἀπόσπ. 1)].

Ἀσφαλῶς θαυμάσθηκαν πολὺ διὰ μέσου τῶν αἰώνων· δὲν ἔλειψαν ὅμως καὶ οἱ δεινοὶ ἐπικριτὲς τους. Τὸν Ἡράκλειτο τὸν κατηγόρησαν ὡς «σκοτεινὸν» καὶ «ὀχολοιδωρον», «ὑπερόπτην» καὶ τελευταῖα «φασίστα». Ἐνα ἐκ τῶν πολλῶν ἐπιγραμματῶν, πού τοῦ ἀφιέρωσαν, εἶναι ἀρκετὰ ἐπιτυχημένο· λέγει δὲ τὰ ἑξῆς:

*«Μὴ ταχὺς Ἡρακλείτον ἐπ’ ὀμφαλὸν εἴλεε δύδλον
τοῦφεισίον· μάλα τοι δύσδατος ἀτραπιτός»*

Κολυμβητὴς στὸ Σύμπαν

Ὁ Ἡράκλειτος (535-475 π.Χ.) γεννήθηκε στὴν Ἐφεσο. Συνεπῶς εἶναι ὁ ἀρχαιότερος ὅλων τῶν φυσικῶν φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς του. Δὲν ἀπομακρύνθηκε ποτὲ ἀπὸ τὴν γενέτειρά του καὶ ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ παρεξηγηθῇ ἀπὸ τοὺς φοινικιστές, ὅτι ἡ σκέψις του εἶναι δοτὴ. Μόνος αὐτὸς ἀπὸ τοὺς προσωκρατικούς εἶδε καὶ ἔνοιωσε πολὺ βαθιὰ καὶ πλατιὰ τὴν ἀδιάκοπη κίνηση, τὴν ἐνέργεια καὶ τὴν ἀέναη μεταβολή, πὺν χαρακτηρίζουν τὸ Σύμπαν. Εἶδε καὶ ἔνοιωσε, πῶς τὰ τρία αὐτὰ στοιχεῖα εἶναι αἰώνια καὶ ἄπειρα, καὶ ἀκόμη πῶς εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Πρέσβευε, ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ Σύνπαντος ἦτο τὸ πῦρ, ἡ ἀείζωη αὐτὴ δύναμη, πὺν μὲ τὴν πύκνωση καὶ τὴν ἀραιώσῃ της (ταλαντώσεις) κάνει τὸ ἀδιάκοπο γίνεσθαι μέσα σὲ μία καταπληκτικὴ ροή, σὲ μία ἀέναη μεταβολή, σὲ κάτι πὺν εἶναι ἀδιάκοπα καινούργιο, σὲ κάτι πὺν ἀδιάκοπα ἀνανεώνεται καὶ πὺν εἶναι, ἦτο, ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρχῃ, χωρὶς νὰ τὸ ἔχῃ φτειάξει κανένας, οὔτε θεὸς οὔτε ἄνθρωπος, ἀλλὰ μονάχου του, μὲ τίς ιδιότητές του καὶ τὴν ἴδια του δύναμη. Ἡ θεωρία τοῦ Ἡρακλείτου

*ὀρφνὴ καὶ σκότος ἐστὶν ἀλάμπετον· ἦν δέ σε μύστης
εἰσαγάγη, φανεροῦ λαμπρότερον ἢ ἡλίου»* [Μὴν φυλλομετρῶς διαστικά τὸ διβλίον τοῦ
Ἑρακλείτου τοῦ Ἐφεσίου· τὸ μονοπάτι εἶναι δύσβατο πολὺ· σκότος τὸ καλύπτει καὶ
ἔρεβος χωρὶς φῶς. Ἐάν ὅστος κάποιος μυημένος σοῦ τὸ ἐξηγήσῃ, τότε γίνεται φα-
νότερον καὶ τοῦ ἡλίου ἀκόμη («Anth. P.» IX 540)].

Οἱ πλείστοι ἐκ τῶν ἐπικριτῶν τοῦ ἐστιάζουν τὰ δέλη τους στὸ ὕφος καὶ τῇ γλώσσᾳ ποὺ χρη-
σιμοποιεῖ: Ὁ Ἀρίστων πιστεύει, ὅτι ὁ Ἡ. φρόντισε «ἀσαφέστερον γράψαι, ὅπως οἱ δυνάμε-
νοι <μόνον> προσίοιεν αὐτῷ καὶ μὴ ἐκ τοῦ δημώδους εὐκαταφρόνητον ᾗ» [Ὁ Ἡ. φρόντισε
νὰ καταστήσῃ τὸ σύγγραμμά του ἀσαφές, ὥστε νὰ τὸ μελετοῦν μόνο οἱ μορφωμένοι κι ἔτσι
νὰ μὴν ξεπέσῃ στὴν διάκρισιν τοῦ ὄχλου]⁽¹⁾. Ὁ Ἀρίστων δὲν ἐνόησε, ὅτι ὁ Ἐφέσιος προ-
σπάθισε νὰ κάνῃ τὸ κατ' αὐτὸν κι ὅτι, ὅπως ὁ Πίνδαρος λέγει, «ἐδοῦλετο ἐαυτῷ ζῆν, οὐκ
ἄλλοις», μία στάσις ζωῆς, ποὺ εἶν' ἀδιανόητη γιὰ τοὺς τυράννους καὶ τοὺς δούλους, οἱ ὅποιοι
φοβούμενοι τὸν ἑαυτὸν τους, ποὺ χιλιοδασάνισαν καὶ χιλιοεξευτέλισαν, ζοῦν ἀπὸ τοὺς ἄλλους
καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους. Ὁ Θεόφραστος ἀνασκευάζει τὴν κατηγορίαν τοῦ Ἀρίστωνος, ἔστω καὶ
μὲ μιὰν ἄλλη χειρότερη τοποθέτησιν, λέγοντας: «Υπὸ μελαγχολίας τὰ μὲν ἡμιτελῆ τὰ δ' ἄλλο-
τε ἄλλως γράψαι» [Ἐπειδὴ ἔπασχε ἀπὸ μελαγχολίαν, ἄλλα κοιμῆματα τ' ἄφησε ἡμιτελῆ καὶ ἄλλα
τὰ ἔγραφε διαφορετικὰ ἀνάλογα μὲ τὴν διάθεσίν του]⁽²⁾. Ὁ Σωκράτης, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ
Εὐριπίδου περὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἡ., ποὺ τοῦ εἶχε δανείσει προφανῶς, ἀπήντησε μὲ
τὸν γνωστὸ εἰρωνικὸ του τρόπο ὡς ἑξῆς: «... Δηλίου τινὸς δεῖσθαι κολυμδητοῦ, ὃς οὐκ ἀπο-
πνιγῆσεται ἐν αὐτῷ» [Πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς Δήλιος κολυμδητής, γιὰ νὰ μὴν πνιγῇ σ' αὐτό]⁽³⁾
(1, 2, 3 στὸν Δ. Λαέρτιο IX 6)].

Ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι πιὸ συγκεκριμένος· κατηγορεῖ τὸν Ἡ., ἐπειδὴ δὲν χρησιμοποιεῖ
ἀρχοῦντως τὰ σημεῖα στίξεως, μ' ἀποτέλεσμα τὰ νοήματά του νὰ εἶναι ἀσαφῆ: «Τὸ κείμενο
πρέπει νὰ εἶναι εὐανάγνωστο καὶ εὐπρόφερτο... κάτι ποὺ δὲν συμβαίνει, ὅταν χρησιμοποιοῦ-
με πολλοὺς συνδέσμους καὶ φράσεις, ποὺ δὲν εἶν' εὐκλόλο νὰ διαχωρισθοῦν μὲ σημεῖα στί-
ξεως, ὅπως γίνεται μὲ τὰ κείμενα τοῦ Ἡ. Πράγματι εἶναι πολὺν δύσκολο νὰ θέσῃ κανεὶς ση-

—ποὺν βρῖσκει ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξη στὴν διαστημικὴ ἐποχὴ μας— ἦτο φυσικὸ
νὰ ἀνατρέψῃ ὅλες τὶς μέχρι τότε δοξασίες τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ γίνεται ἀκόμη καὶ
σήμερα ἀντικείμενο συζητήσεων, ἀναζητήσεων ἀλλὰ καὶ προβληματισμῶν.

Ἐπομένως ὁ Ἑρακλείτης προσηγήθηκε τῆς ἐποχῆς του χιλιετίες, ὥσάν ἡ δοξα-
σία του νὰ γῆκε ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπινο νοῦ ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πρωταρχικὴ πηγὴ τῆς
αἰώνιας ἀλήθειας. Μία τέτοια σύλληψη —ἀποκάλυψη τοῦ Παγκόσμιου Φυσικοῦ
Νόμου, θὰ λέγαμε— ἐξακοντίζεται στὴν αἰωνιότητα καὶ ἀπειρότητα. Γι' αὐτὸ ὁ
Ἑρακλείτης ἀναγκάσθηκε νὰ γράψῃ μὲ ὕφος ἐμπνευσμένο μὲν ἀλλὰ σιδηρικόν,
χρησιμοδοτικόν, ἀλληγορικόν καὶ πολὺ συχνὰ συμβολικόν καὶ μεταφορικόν. Γι' αὐτὸ
ἀδυνατοῦμε νὰ συλλάβουμε πλήρως τὰ νοήματά του. Ἐπειτα ἦτο ἐπόμενο νὰ τοῦ
ξεφύγουν ὠρισμένα σημεῖα ἀκατέργαστα μέσα ἀπὸ μία πελώρια διανοητικὴ ἔκρη-
ξη. Φταίει καὶ τὸ κάψιμο τῶν ἔργων του μὲ τὴν καταστροφὴ τῶν βιβλιοθηκῶν
ἀπὸ τοὺς σκοταδιστές. Ὅμως καὶ τὰ ἀκατέργαστα αὐτὰ στοιχεῖα εἶναι συνήθως
ἐκεῖνα ποὺ ἀνοίγουν διάπλατα τὶς θύρες τῆς σκέψεως καὶ κάνουν τὸν νοῦ νὰ θέλῃ
νὰ ἐξακοντισθῇ στὰ βάθη τοῦ ἀπείρου ἢ στὰ «βαθιά νερά» τοῦ ἀγνώστου. Δι-
καίως λοιπὸν ὁ Σωκράτης εἶπε, ὅτι «πρέπει νὰ εἶσαι Δήλιος κολυμδητής, γιὰ νὰ

μεῖα στίξεως στὰ κείμενά του, διότι δὲν εἶναι φανερό, ἂν κάποιοι προσδιορισμοὶ του ἀναφέρονται στὴν προηγούμενη ἢ στὴν ἐπόμενη φράσιν ὅπως λ.χ. στὴν ἀρχὴν τοῦ συγγράμματος, ὅπου λέγει: “Τοῦ δὲ λόγου τοῦ δ’ ἐόντος αἰεὶ ἀξύνετοι γίνονται ἄνθρωποι <καὶ πρόσθεν ἢ ἀκοῦσαι καὶ ἀκούσαντες τὸ πρῶτον>”. Εἶναι δύσκολο νὰ πῇ κανεὶς, ἂν τὸ αἰεὶ ἀναφέρεται στὴν πρώτη φράσιν ἢ στὴν δεύτερη» («Ρητορική» Γ5 1407b).

Ὁ Δημήτριος, στηριζόμενος προφανῶς στὸν Ἀριστοτέλη, ἐπαναλαμβάνει τὴν ἴδια κατηγορία, χωρὶς ὥστόσο νὰ ἀναφέρει τὸ παραπάνω ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι βέβαια τὸ καταλληλότερο («Περὶ Ὑφους ἢ Ἑρμηνείας» 192). Ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐὰν ἔχουν δίκιο ἢ ὄχι οἱ ἐπικριτὲς του, γεννῶνται εὐλόγως κάποια ἐρωτήματα, οἱ ἀπαντήσεις τῶν ὁποίων θὰ ρίξουν φῶς, πιστεύουμε, στὰ ἡρακλείτεια σκότη: Γιατί δὲν χρησιμοποιεῖ τὰ σημεῖα στίξεως; Πρὸς τί ἢ χρήσις λέξεων καὶ φράσεων παμπалаίων, πολλὲς ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι μυστηριακὲς καὶ μυθικὲς; Γιατί ἀφίερωσε τὸ σύγγραμμά του στὸ Ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ὄχι σὲ κάποιον ἐκ τῶν μαθητῶν του – ἂς ποῦμε, στὸν Ἑρμόδωρο, πὺν ἐκτιμοῦσε ἰδιαίτερα –, ὅπως συνηθίζονταν;

Ὁ Ἡράκλειτος ὑπῆρξε πράγματι τραγικὸς (βλ. Φρειδ. Νίτσε, «*Η γένεσις τῆς Τραγωδίας*»). Ὑπακούοντας στὸ πρόσταγμα τοῦ Ἀπόλλωνος «*γνώθι σαυτὸν*», «*ἐδιζήσατο ἑωυτὸν*» (ἀπόσπ. 101), ἀπέκτησε δηλαδὴ αὐτογνωσίαν, μία ιδιότητα πὺν κατὰ τὸν Κάριλ Γιούγκ μεταφράζεται σὲ ἰσοθεΐαν. Ἐμαθε λοιπὸν καὶ «οἶος ἦν» καὶ ποία ἦταν ἡ φυσικὴ του θέσις μέσα στὴν γενικὴ διάταξιν τοῦ σύμπαντος καὶ στὴν κοινωνίαν εἰδικώτερα, διότι «*ἔστιν εἰμαρμένα πάντα*». [Ὅλα εἶναι ἐνταγμένα καὶ ἁρμοσμένα μέσα στὴν γενικὴν ἰσορροπία τοῦ σύμπαντος κατὰ τὸν ἄλφα ἢ δῆτα τρόπον (ἀπόσπ. 137)]. Ἐμαθε ἐπίσης τὰ «*δοκέοντα*» (= ὕψιστα χρῆ), πὺν μόνον οἱ δοκιμώτατοι γινώσκουν καὶ φυλάττουν (ἀπόσπ. 28), ὅπως καὶ τὸν «*Νόμο, πὺν ἐκνέδερνε πάντα διὰ πάντων*» (ἀπόσπ. 41).

Δὲν θ’ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν περὶ φύσεως θεωρίαν τοῦ Ἡ. οὔτε βέβαια καὶ μὲ τὴν γνωσιολογία του παρὰ μόνον κατὰ τὸ μέτρον, πὺν φωτίζουν τὸ θέμα μας. Τὸ ἀπόσπ. 41 – «*Ἐν τὸ σοφὸν ἐπίστασθαι γνώμην ὅτῃ ἐκνέδερνε πάντα διὰ πάντων*» – εἰσάγει στὴν θεωρία τῆς

κατανοήσεως τὸν Ἡράκλειτο.

Τέτοιες τάσεις καὶ παρεξηγήσεις μποροῦν ν’ ἀρχίσουν ἀπὸ τὸ βασικὸ στοιχεῖο τῆς θεωρίας του «*τὰ πάντα ρεῖ*» καὶ νὰ συνεχισθοῦν ὡς τὰ συμβολικὰ του λόγια, πὺς «*πρέπει τὸν Ὅμηρο νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὰ προγράμματα τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων καὶ νὰ ραπίζουν αὐτοὺς πὺν τραγουδοῦν τίς ραψωδίες του*» (ἴσως γιὰ τὴν ἀντιπάθειά του πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους θεούς). Ἐνα ἄλλο δυσνόητο σημεῖο εἶναι, ὅτι «*ὁ Ἥλιος ἔχει πλάτος ἕνα ἀνθρώπινο πόδι*» (πιθανόν, διότι βρῖσκεται πολὺ μακρυνά) ἢ «*ὁ Ἥλιος εἶναι κάθε μέρα καὶ καινούργιος*» (ἐπειδὴ χάνει καθημερινὰ ἐνέργεια καὶ μᾶζα). Ὅμως τὸ πὺς παρεξηγημένο σημεῖο τῆς θεωρίας του ἀπὸ τοὺς ἀμαθεῖς εἶναι τὸ «*πόλεμος πατὴρ πάντων*» (ὁ πόλεμος τῶν ἀντιθέτων στὸ Σύμπαν). Δυστυχῶς οἱ Νεοέλληνες δὲν ἀκολουθήσαμε τὴν σύνθεσιν τῶν ἀντιθέτων, ἀλλὰ παρασυρόμαστε ἀπὸ τίς «*ξένες σειρήνες*» στὸν πόλεμο μεταξύ μας.

Ἐστω καὶ χωρὶς ὄργανα ὁ Ἡράκλειτος διέσχισε τὰ πέρατα τοῦ Σύμπαντος. Τὸ πῦρ τοῦ Ἡρακλείτου εἶναι μία αἰζῶν δύναμις, πὺν δὲν τὴν ἔκανε κανένας, οὔτε θεὸς οὔτε ἄνθρωπος. Πῆρε τὴν ὑπαρξή της ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της, καὶ ὑπάρχει, καὶ θὰ ὑπάρχει, καθ’ ὅτι ἴδια εἶναι αὐτοδημιουργὸς καὶ δημιουργὸς μαζί· ἀλλάζει

πολυπλοκότητος· ροπές, δυνάμεις και αντιστάσεις άσκοϋνται από όλα τὰ όντα πρὸς όλα τὰ όντα, έπηρεάζοντας καταλυτικά τὰ μὲν τὰ δέ. Τίποτε άπολύτως δέν είναι άνεξάρτητο και άποσυνδεδεμένο από τ' άλλα όντα, άφού τὰ πάντα από κοινού συνθέτουν τήν ένιαία όλότητα. Τό όλον πϋρ, πού θρίσκεται ως «μέτρα» σ' όλα τὰ όντα, τὰ διαφορίζει κάνοντάς τα νά φαίνονται αυτό πού κάθε στιγμή δείχνουν, ένῳ συγχρόνως μεταβάλλεται κι αυτό σέ ὕλη, προκειμένου ν' άναπαυθῇ. Πρόκειται γιά τὰ έσχατα σωματίδια (*quanta*), πού άλλοτε λαμβάνουν τήν μορφήν ὕλης και άλλοτε τήν μορφήν ένεργείας: «*Πυρός τε άνταμοιδή τὰ πάντα και πϋρ άπάντων όκωσπερ χρυσοῦ χρήματα και χρημάτων χρυσός*» (άπόσπ. 90). Ἡ φύσις μοιάζει μέ άγορά, μέ χῶρον άνταλλαγῶν· έκποιεῖ τὰ πάντα, προκειμένου νά λάβῃ πϋρ (= ζώην, ένέργειαν) και κατόπιν έκποιεῖ τό πϋρ, γιά νά φτειάξῃ τὰ πάντα.

Οί παντοῖες αυτές μεταβολές δημιουργοῦν άνά πάσαν στιγμήν και παντοιοτρόπως μία κάποιαν ίσορροπία, άφού «*έστι γάρ είμαρμένα πάντως*» μία ίσορροπία, πού έντάσσεται μέσα στο Γενικόν Σχέδιον, στόν Ρυθμόν ἢ Λόγον ἢ Νόμον, πού κυθερνά πάντα διά πάντων. Τό Σχέδιον αυτό, πού έκφράζει τήν όντολογικήν ένότητα, αντιστοιχεῖ πρὸς τό Παρμενίδειον *έόν* ἢ τό *άκίνητον κινούν* τοῦ Ἀριστοτέλους.

Εἶδαμε, ότι από τίς τροπές τοῦ πυρός δύνανται νά προκύψουν πλείστες και παντοῖες μορφές ίσορροπιῶν, πού στο σύνολό τους είναι καλές και ὡραίες, άφού έντάσσονται μέσα στο Γενικόν Σχέδιον. Ὁ Ἑφέσιος οὔτε άμφιβάλλει οὔτε άγχεται οὔτε και διακατέχεται από κάποιον φόδο ἢ προκατάληψιν· «*... τῷ θεῷ καλά πάντα και άγαθά και δίκαια...*» (άπόσπ. 102)· και ὁ Ἡράκλειτος είναι έπιχθόνιος δαίμων, άφού, ὅπως είπαμε, «έδιζήσατο έωυτόν».

Οὕτως έχόντων τῶν πραγμάτων, πρὸς τί οί μελαγχολίες και τὰ διαρκῶς κλαμένα μάτια τοῦ φιλοσόφου, ὅπως μάς τόν έμφανίζουν οί διογράφοι του; Ἀνοήσιες· «*παίδων άθύρματα τὰ ανθρώπινα δοξάσματα*», άπαντᾷ ὁ φιλόσοφος (άπόσπ. 70). Ὁ Ἑφέσιος άπεποιήθη τόν άνάξιον λόγου έξουσιαστικόν σκίπωνα και έγκατεστάθη στο κτῆμα του, προκειμένου νά ζήσῃ κατά φύσιν, άφού «*τό ποιεῖν κατά φύσιν άρετή μεγίστη <έστί>*» (άπόσπ. 112)· άλλως τε «*οί άριστοι αίρεϋνται έν άντι άπάντων, κλέος άναον θνητῶν...*» [οί άριστοι προτιμοῦν έναντι όλων τήν άθάνατην δόξα (άπόσπ. 29)].

δὲ ἀδιάκοπα. Αὐτὰ πού δημιουργεῖ μέ τήν ἀλλαγὴ τῆς θρίσκονται σὲ ἀντίθεση με-
ταξὺ τους (ψυχῶς-ζέστη, φῶς-σκότος κ.λπ.). Τὸ ἓνα ἀντιμάχεται τὸ ἄλλο. Μὲ τὸν
ἀδιάκοπον αὐτὸν πόλεμο ἔχουμε τὴν δημιουργία ἥτοι τὴν γένεση νέων μορφῶν,
ἔχουμε μία ἁρμονία ἀφάνταστη. Καὶ ἡ αἰείζωη αὐτὴ δύναμις ἢ οὐσία ἔχει ἀκόμη
καὶ τὴν αὐτοκυριαρχία τῆς, τὴν πειθαρχία τῆς, τοὺς αἰώνιους καὶ ἀπαράδατους
νόμους τῆς, τὴν τάξιν τῆς καὶ τοὺς σκοπούς τῆς. Μὲ τὴν ὑπέροχην διάνοιά του εἶδε
τὴν ἀρχὴν τοῦ Κόσμου. Καὶ εἶπε ὅσα λένε καὶ ὅσα θὰ εἶπουν αὔριο ἢ Ἐπιστήμη
καὶ ἡ Τεχνολογία γιὰ τὸν Κόσμο.

Γιατί τὸν μισεῖ τὸ «Ἱερατεῖο»; Κατώρθωσε νὰ δῇ σ' ἓνα φαντασμαγορικὸ φω-
τοστέφανο τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατο σὰν δύο ὄψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος: τῆς ἀδιά-
κοπης ἀλλαγῆς. Μπόρεσε νὰ ἀκούσῃ τὴν πιὸ ἀφάνταστη ἁρμονία μέσα στὴν ἀκα-
τανόητη δυσαρμονία καὶ τὴν ἀνοικτίσιμονα πάλιν τῶν ἀντιθέτων. Ὁ Ἡράκλειτος,
ἄτομο αὐτός, ἀπλώθηκε στο Σῦμπαν· καὶ τὸ Σῦμπαν συμπνκνώθηκε στόν Ἡρά-
κλειτο. Ἕνα συμπαντικὸ μόριο, ἓνας κραδασμὸς αὐτός, δονήθηκε στο ἴδιο μῆκος
κύματος μέ αὐτὸ τῆς δημιουργίας, τῆς ἀρχικῆς ἐνέργειας καὶ αἰτίας, αἰτιατὸ καὶ
αἴτιο μαζί, πρωτόφαντο στὴν Γῆ. Ἦρθε τέλος νὰ διαλύσῃ τὰ σκοτάδια τῆς ὅπου

ἽΟ Ἡράκλειτος ἐνδιαφέρεται γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅλου τοῦ κόσμου καὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν εἶναι πραγματικὸς βασιλεὺς, «*φύλαξ θνητῶν ἀνθρώπων*» σὰν τοὺς παμπάλαιους προγόνους του, τοὺς θεοὺς-βασιλεῖς. Εἶναι διορθωτῆς καὶ ἀναμορφωτῆς τῆς ζωῆς, ὁ δάσκαλος τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐγγυητῆς τῆς φύσεως. Ὡς τέτοιος οὔτε ψεύδεται οὔτε κολακεύει οὔτε χαρίζεται. Μὲ λόγια καθαρὰ καὶ αὐστηρὸ ὕψος, ὅπως ταιριάζει στοὺς θεοὺς, ἐπισημαίνει τὰ φαινόμενα καὶ δείχνει τ' ἀποτελέσματά τους, ὅπως ἀκριδῶς καὶ ὁ Ἀπόλλων, ποὺ «*οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει, ἀλλὰ σημαίνει*» (ἀπόσπ. 93), ἢ ἡ Σίδυλλα, ποὺ «*μαιομένη στόματι ἀγέλαστα καὶ ἀκαλλώπιστα καὶ ἀμύριστα φθεγγομένη χιλίων ἐτῶν ἐξικνεῖται τῇ φωνῇ διὰ τὸν θεὸν*» (ἀπόσπ. 92).

ἽΟ λόγος τοῦ ἽΗ. εἶναι λακωνικὸς-συνοπτικὸς, ὅπως ἀρμόζει στοὺς φιλοσόφους καὶ τοὺς ἄρχοντες· περιεκτικὸς σὰν τοὺς σπόρους τῆς φύσεως, ποὺ δυνάμει ἐμπεριέχουν ὁλόκληρα τὰ δέντρα· ἀποσπασματικὸς ὡς ἂν τὰ ἐν τῷ γίγνεσθαι ὄντα, ποὺ στὸ σύνολό τους ἀποτελοῦν ἀποσπάσματα τῆς ἐνιαίας ὁλότητος· συνθετικὸς, προκειμένου νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀπειρότητα τῶν ἁρμονιῶν καὶ τῶν δυνατοτήτων δημιουργίας κόσμων (σὲ περιόδους παρακμῆς καὶ ἀνελευθερίας ἢ γλῶσσα καθίσταται ἀναλυτική, περιφραστική, ἀνίκανη νὰ ἐκφράσῃ τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά).

ἽΟ ἽΗ. τὸν Ἀπόλλωνα ζηλοῖ· αὐτὸν ποὺ τοῦ ἄναψε τὴν πρώτην σπῖθα καὶ τοῦ ἔδωσε τὴν πρώτην ὥθησιν πρὸς τὴν γνῶσιν· καὶ αὐτὰ μὲ μιὰ-δυνὸ φρασσοῦλες μονάχα —«Γνῶθι σαυτὸν» καὶ «Μηδὲν ἄγαν»— ἰκανὲς ὥστος νὰ πυροδοτήσουν τὸν ψυχο-πνευματικὸν μηχανισμό τῶν ὑγιῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ καταστοῦν σωστοὶ ἄνθρωποι. Μὲ παρόμοιες φράσεις καὶ λέξεις θὰ ἐκφρασθῇ καὶ ὁ Ἑφέσιος· διαλέγει λέξεις καὶ φράσεις παμπάλαιες ἀπὸ τὰ μυστήρια, τοὺς μύθους, τὰ γινώμικα καὶ τὰ αἰνίγματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐγάλουχοῦντο οἱ Ἑλληνόπαιδες τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Στὴν κατηγορίᾳ αὐτῇ ἀνήκουν: *ἄξύνετοι, ἄπειροι, καθαρόμος, δόροδορος, ξυνίημι, ξυνός, ἀπιστή, ἐγκυροῦσι, παρεῖναι, ἀπειναι καὶ ἦν ἔστιν καὶ ἔσται, Ἐρινύες μιν Δίκης ἐπίκουροι, πάντα φέρουσιν ὦραι, οὔρος αἰθρίου Διὸς κ.ἄ.*

ἽΟταν ὁ Ἀπόλλων σημαίνει, λ.χ. «γνῶθι σαυτὸν», δὲν τὸ κρίνει ἀπαραίτητο νὰ ἐξηγήσῃ οὔτε πῶς οὔτε πότε οὔτε ποίος, πράγματα ἐντελῶς ἀνούσια καὶ ἄχαρα τόσο γιὰ τοὺς «δυνα-

Γῆς θεοκρατίας καὶ νὰ ρίξῃ ἀπὸ τὸν θρόνον του τὸ «Ἱερατεῖο». Αὐτὰ πληρώνει τώρα τὸ Ἑλληνικὸ Πνεῦμα καὶ ὁ Ἑλληνισμός. Ἀλλὰ ὅχι γιὰ πολὺ καιρὸ. ἽΗ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Τεχνολογία ριζώνουν καὶ προχωροῦν ἀκάθεκτες, ἀμφισθητῶντας κατὰ κράτος τὸ ξεθωριασμένο «Ἱερατεῖο». Ξέρει νὰ πορεύεται στὸν χρόνον, γιὰτὶ ὁ χρόνος εἶναι συστατικὸ τῆς πρωταρχικῆς οὐσίας. Ξέρει, ὅτι ὅλα τὰ κυβερνᾷ καὶ τὰ κατευθύνει μία ἀνώτερη λογικὴ ἀλληλουχία, ὁ Παγκόσμιος Φυσικὸς Νόμος, τὸ Μέτρον. Κανεῖς τελικὰ δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγῃ ἀπ' αὐτὰ.

ἽΟ Κόσμος λοιπὸν δὲν ὑπάρχει στὴν τύχη καὶ δὲν εἶναι ὑποταγμένος σὲ καμμιὰ αὐθαίρετη ἢ τυφλὴ δύναμη χωρὶς προαγωγή τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τοῦ σκοποῦ του, ποὺ γεννήθηκε μέσα του σὰν ἀναπόσπαστο συστατικὸ του. Τὴν σημερινὴ κατώτερη ζύμη τοῦ Κόσμου τὴν κρατοῦν ἀπαίδευτη καὶ τὴν πλάθουν, ὅπως θέλουν, οἱ ἐπιτήδριοι καὶ οἱ φαῦλοι, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἀπλώνουν τὴν σκλαβιὰ καὶ τὸ σκοτάδι πάνω της. Ὅμως ἐμεῖς ἀγωνιζόμαστε γιὰ ἓνα πιὸ δημιουργικὸ αὐριον, ποὺ δὲν θὰ εἶναι ἀνθρώπαρτο ἀλλὰ γεμᾶτο φιλότητα καὶ ἔριδες, ἁρμονία καὶ δυσαρμονία, ἀντιπαράθεση καὶ εἰρήνη.

Κ.Χ. Κωνσταντινίδης

μένους προσίοιεν αὐτῷ» ὅσο καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, πού «ἐργάτες εἶναι καὶ συνεργοὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ γιγνομένων» (ἀπόσπ. 75). Ἔτσι καὶ ὁ Ἡράκλειτος ἐπι-σημαίνει τὰ γιγνόμενα, δείχνει τὴν ἐξ αἰτίας τῆς ροῆς ἀντιθέσεις ἀλλὰ καὶ τὴν ταυτότητά τους, χωρὶς ὥστόσο νὰ παραδιάξῃ τὸν νόμο τῆς μὴ ἀντιφάσεως· ἔτσι ὁ ἴδιος κόσμος (τὸ ταυτόν) εἶναι ἀπτόμενος καὶ ἀποσθεννύμενος μέτρα (τὸ ἕτερον)· στὸν ἴδιον ποταμὸ (ταυτόν) ἐμβαίνομεν καὶ οὐκ ἐμβαίνομεν (ἕτερον)· «ὁδὸς ἄνω κάτω μία καὶ ὤντη» (ἀπόσπ. 30, 49 καὶ 60).

Εἶδαμε, πὼς ὁ Ἀριστοτέλης κατηγορεῖ τὸν Ἡράκλειτο γιὰ τὴν ἄλλειπλὴ στίξιν του, ἃν καὶ τὸ ἀπόσπασμα πού ἐπικαλεῖται δὲν εἶναι τὸ καταλλήλοτερον· ἡ παρατήρησίς του ὁμῶς εἶναι ὀρθή. Ἴδου ἓνα καλύτερον παράδειγμα: «Ἐν τῷ σοφόν^{<(>(<))} μόνον^{<(>(<))} λέγεσθαι οὐκ ἐθέλει καὶ ἐθέλει Ζηνὸς ὄνομα». Ποιό εἶναι τὸ νόημα τοῦ ἀποσπάσματος αὐτοῦ, πού φέρει τὸν ἀριθμὸ 18; Ἐνα εἶναι μόνον τὸ σοφόν, πού θέλει καὶ δὲν θέλει νὰ τὸ λέγωμε Δία· ἢ ἓνα εἶναι τὸ σοφόν· τὸ νὰ τὸ λέγωμε ὁμῶς μόνον Δία θέλει καὶ δὲν θέλει; Ἴδου καὶ ἓνα δευτερον: «Ἐάν μὴ ἔλπηται^{<(>(<))} ἀνέλπιστον^{<(>(<))} οὐκ ἐξευρήσει ἀνεξερεύνητον ἐὸν καὶ ἄπορον» (ἀπόσπ. 18). Τί λέγει ὁ Αἰνικτῆς τῆς Ἐφέσου; Ὅτι, ἂν δὲν ἐλπίξῃς, δὲν πρόκειται νὰ γνωρίσῃς τὸ ἀνέλπιστο, τὸ ὁποῖο θὰ μένῃ ἔσσει πὰ ἀνεξερεύνητον καὶ ἀπροσπέλαστον ἢ πὼς, ἂν δὲν ἐλπίξῃς-πιστεύῃς στὰ ἀνέλπιστα καὶ τρομερά, δὲν πρόκειται νὰ σοῦ συμβοῦν, καθ' ὅτι ἀνύπαρκτα καὶ οὐτοπικά; Αὐτὸ δηλαδὴ πού λέγει καὶ ὁ Καβάφης: «Τοὺς Λαιστργόνας καὶ τοὺς Κύνκλωπας τὸν ἄγριο Ποσειδῶνα δὲν θὰ συναντήσῃς, ἂν δὲν τοὺς κονδάλῃς μὲς στὴν ψυχὴ σου...» («Ἰθάκη»);

Ὁ Ἐφέσιος συνειδητὰ δὲν χρησιμοποιεῖ τὰ σημεῖα στίξεως, προκειμένου νὰ ὑποβάλλῃ στοὺς ἀναγνώστες του τὴν ἀπορία, τὰ ἐρωτηματικά πού θὰ τὸν ὀδηγήσουν στὴν εὕρεσιν τοῦ ἀληθοῦς. Τὸ νόημα τῶν ἀποφθεγμάτων του μπορεῖ νὰ ἐξαχθῇ ἀπὸ τὴν ἐνότητα στὸ σύνολό τῆς ἢ καὶ ἀπὸ τὸ σύγγραμμα ὁλόκληρο, τὸ ὁποῖο διαβάζοντάς το ἐπιμελῶς ἔχει κανεὶς νὰ ὠφεληθῇ πολλά. Στὸ τελευταῖο ἀπόσπασμα εἶναι εὐκόλο νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς τὸ κόμμα μετὰ τὸ «ἀνέλπιστον» καὶ ν' ἀποδεχθῇ τὴν καθαφικὴ, ἃς ποῦμε, ἐρμηνεία, διότι εἶν' ἀδύνατο σ' ἓναν Ἑλληνα σοφὸ καὶ δὴ σ' ἓναν διο-θρεμμένο Ἡράκλειτο νὰ συνιστᾷ τὴν «ἐλπίδα», ὅταν ὁ Ἡσίοδος τὴν καταδικάζῃ ὡς ἐσχάτη τῶν κακιῶν. Ὁ Ἐφέσιος ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ «παράπονα» τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅπως ἀδιαφορεῖ καὶ γιὰ τὴν τυπικὴ λογικὴ καὶ τὸν φορμαλισμὸ του· ὅτι τὸν ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ «ἀληθέα λέγειν» καὶ τὸ «ποιεῖν κατὰ φύσιν»· ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸ ἂν θὰ ὀργισθοῦν οἱ ἀνόντοι, πού τοὺς ὑβρίζει πραγματικὰ μὲ τὸν χειρότερο τρόπο, ἢ ὁ ὄχλος τῶν Ἐφεσίων, στοὺς ὁποίους παραγγέλλει νὰ πᾶνε νὰ κρεμαστοῦν (ἀπόσπ. 121). Ὁ Ἡ. ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τοὺς Ἐφεσίους καὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅλου τοῦ κόσμου. Τὸν ἐνδιαφέρει νὰ τοὺς μεταδώσῃ τὸν ζῆλο τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀρετῆς· νὰ ἐννοήσουν τὸ μήνυμα τοῦ Ἀπόλλωνος: «Γνῶθι σαυτόν»· ν' ἀντιληφθοῦν, ὅτι τὰ πάντα «πῦρ μετρέονται», ἄρα καὶ ἡ ἐλευθερία τους, δηλαδὴ ἡ ζωὴ τους.

Ὁ Ἐφέσιος, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι φιλόσοφοι τῆς Ἀρχαϊκῆς Ἐποχῆς, ἔχει σαφὴ γνώμην, ὅσον ἀφορᾷ στοὺς θεοὺς-βασιλεῖς καὶ τοὺς ἥρωες, στοὺς ὁποίους ὁ ἀπλὸς λαὸς θυσίαζε καὶ προσευχόταν. Ὁ Ἡράκλειτος δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὴν λαϊκὴν θρησκεία· δὲν τὴν καταδικάζει ὥστόσο, διότι γνωρίζει, πὼς οἱ μᾶζες τὴν ἔχουν ἀνάγκη. Ἄλλως τε «εἰ μὴ Διονύσῳ πομπὴν ἐποιοῦντο καὶ ὕμνον ᾄσμα αἰδοίοισιν, ἀναιδέστατα εἴργαστ' ἄν...» [Ἐν δὲν τελοῦσαν τὴν πομπὴν στὸν Διόνυσο καὶ δὲν τραγουδοῦσαν ὕμνους στὰ αἰδοῖα, θὰ ἔκαναν πολὺ χειρότερα πράγματα (ἀπόσπ. 15)].

Ἀρνούμενος τὴν λαϊκὴν θρησκεία ὁ Αἰνικτῆς τῆς Ἐφέσου δὲν ἔπεται, ὅτι διακόπτει τοὺς δεσμούς του μὲ τὴν θεότητα. Ὁ λόγος τοῦ Ἡ. ἐκφέρεται διττῶς· ἐπέχει δὲ θεοὶν ἀναφορὰς πρὸς τὴν θεότητα καὶ προσαγῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Ζεὺς, ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἀρτεμις, ἡ Ἀθηνᾶ, οἱ ἥρωες καὶ οἱ σοφοὶ χαίρουν τοῦ σεβασμοῦ καὶ ἀπολαμβάνουν τὸν θαυμασμὸ τοῦ Ἐφεσίου, γιὰ τὸν ὁποῖο ἀποτελοῦν τοὺς φυσικοὺς προγόνους καὶ τοὺς δημιουργοὺς τοῦ Πολιτισμοῦ. Εἰς τὸν ἱερὸν λοιπὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, πού ἦταν καὶ ναὸς τῆς Παιδείας καὶ Βιβλιοθήκη, ὁ Ἐφέσιος ἐναπέθεσε τὸ σύγγραμμά του.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

(Τί θα ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες φιλόσοφοι,
ἂν ζοῦσαν πέντε - δέκα αἰῶνες ἀργότερα)

Εἶναι γνωστό, πὼς Ἑλληνισμός καὶ Χριστιανισμός ὑπῆρξαν δύο διαφορετικὰ ρεύματα στὴν Παγκόσμια Ἱστορία, πού δὲν γεννήθηκαν ταυτόχρονα. Ὁ Ἑλληνισμός, πού ὁ πυρήνας του εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία, ἀναπτύχθηκε αἰῶνες πρὶν. Οὔτε ὁ Παρμενίδης ἢ ὁ Ἡράκλειτος, οὔτε ὁ Δημόκριτος καὶ οἱ μεγάλοι Σοφιστές, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων ἢ ὁ Ἀριστοτέλης ἐκφράσθηκαν ποτὲ πάνω στοῦ χριστιανικοῦ φαινόμενο. Παρακάτω γίνεται προσπάθεια νὰ στοιχειοθετηθῇ μὲ βάση τίς ἀρχές της, ποιά θὰ ἦταν ἡ ἀντίδραση τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας στὴ διείσδυση τοῦ Χριστιανισμοῦ... Ἄν βέβαια αὐτὸς εἶχε προηγηθῇ ἢ ἐμφανιζόταν παρὰλληλα.

1) Ἡ ἀπὸ τὸ τίποτα (ex nihilo) δημιουργία τοῦ Κόσμου

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη θεὸς - δημιουργὸς τοῦ Κόσμου δὲν ὑπάρχει. Ὁ Κόσμος ὑπῆρχε πάντα καὶ σὰν ὕλη καὶ σὰν λειτουργία. Μπορεῖ νὰ ὑπῆρξε ἄλλοτε θεός, ἀλλὰ μόνο στὴν περίπτωση πού τυχὸν κάτι ἔβαλε σὲ κίνηση τὴν ἐγκαταστημένη ἀνέκαθεν μηχανὴ τοῦ Κόσμου, ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι ἦταν ἀκίνητη. Κι αὐτὸ ἴσαμε νὰ πάρῃ ἐμπρός. Τότε αὐτὸ τὸ κάτι θὰ ἦταν «τὸ πρῶτον κινουὺν ἀκίνητον, πὺν μερικὸι τὸ ὀνομάζον Θεό». Ὑπόθεση δηλαδὴ ἐνὸς δευτερόλεπτου. Μετὰ ὁ «θεός» χάθηκε.

Κατὰ τὸν Πλάτωνα μόνο τὸ μισό τοῦ Κόσμου εἶναι ὁ «Θεός». Δηλαδὴ τὸ σχέδιο, ἡ παγκόσμια τάξη. Ἡ ἀρμονία τοῦ Σύμπαντος κάτω ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀγαθοῦ· ἀπ' ὅπου ἐκπορεύονται καὶ τὰ πρότυπα τῶν πραγμάτων: οἱ ἀφηρημένες ἐννοιες (ιδέες) καὶ οἱ συνδυασμοί, πού τὰ ἐκφράζουν. Τὸ ὑπόλοιπο, πού μένει, εἶναι ἡ ἀμορφὴ ὕλη, τὸ χάος καὶ τὸ ἄτακτο, πού δρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴ δικαιοδοσία τοῦ Θεοῦ καὶ πού διχάζει τὴν ὑπαρξή.

Στὸν Παρμενίδη, τὸν Ἡράκλειτο καὶ τὸν Δημόκριτο δημιουργὸς θεὸς δὲν ὑπάρχει καὶ δὲν ὑπῆρξε ποτέ· γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι τὸ Σύμπαν ὑπῆρχε ἀνέκαθεν καὶ κατὰ συνέπεια δὲν χρειάστηκε κανένας θεός, γιὰ νὰ τὸ φτιάξῃ.

Πρέπει δὲ νὰ προστεθῇ καὶ γενικώτερα, ὅτι ὁ θαυότερος, ὁ γενεσιουργὸς λόγος τῆς ἐμφάνισης καὶ ἀνάπτυξης τῆς Φιλοσοφίας, αὐτοῦ τοῦ πρωτότυπου ἱστορικοῦ φαινομένου, πού γεννήθηκε καὶ πῆρε ὅλη του τὴν ἀνάπτυξη στὴν Ἑλλάδα, ἦταν ἀκριβῶς ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν διαφόρων θρησκειῶν καὶ προλήψεων. Γιὰ τοῦτο καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ φιλόσοφοι καταδιώχθηκαν ἐπίμονα στὴν ἐποχή τους.

2) Ἡ ἀνεξήγητη παρουσία τοῦ Κακοῦ στὸν Κόσμο

Ὁ προγενέστερος καὶ πάνω ἀπὸ τὸν Κόσμο θεός, ὁ «δημιουργός» του (ὁ «ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς»), πρέπει νὰ εἶναι μαζὺ καὶ υπεύθυνος κάθε κακοῦ, ἀφοῦ ὁ Κόσμος δὲν εἶναι μὲ κανένα τρῶπο τέλειος. Κανένας δὲν ἀμφιβάλλει, ὅτι εἶναι σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ ἄσχημος, ἐλαττωματικός, ἀσυμπλήρωτος. Καὶ χωρὶς φανερό σκοπὸ. Ὑπάρχουν λοιμοί, λιμοί, καταποντισμοί, σεισμοί, θύελλες, τρικυμίες, πλημμύρες, ξηρασίες· ἀτομικές, ὁμαδικές, ταξικές καὶ ἐθνικὲς συγκρούσεις· πόνοι, ἀρρώστιες, ἀσθένειες, ἀνατηρίες, κακοσυνταίριασμα στὰ ζευγάρια, χωρισμοὶ φίλων, σφάλματα, στενοχώριες, ἐγκλήματα, καταδιώσεις καὶ φόβοι (πραγματικοὶ καὶ φανταστικοί)· ὑπερόπλα, ἐξάντληση τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν πηγῶν ἐνέργειας, ὑπερπληθυσμός· καὶ πάνω ἀπ' ὅλα μία ἔτοιμη καταδίκη σὲ θάνατο γιὰ τὸν καθένα ἀπὸ ἐμᾶς μὲ ἀπόφαση βγαλμένη τὴν ἴδια τὴν ὥρα τῆς γέννησής μας. Μοιάζουμε ἔτσι σὰν ἀρνία, πού θὰ πᾶνε ὁποσδήποτε ἀπὸ μαχαίρι. Ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν πραγματικότητα ἡ λογικὴ καὶ ἡ θεωρία λέει, ὅτι ὁ θεός ἢ εἶναι μικτὸς (καλὸς καὶ κακὸς μαζὺ) ἢ ὅτι τὸν μοιράζεται τὸν Κόσμο μαζὺ μ' ἓναν ἰσοδύναμο Θεὸ τοῦ Κακοῦ, πού εἶναι συνδημιουργός

μαζύ του. Τò προβαλλόμενο, ὅτι ὁ Θεὸς ἔφτειαξε τὸν Κόσμο ἔτσι πού τὸν ἔφτειαξε, «για νὰ μᾶς δοκιμάσῃ», εἶναι μᾶλλον ἀφελές. Θὰ μπορούσε (σὰν πανάγαθος, παντογνώστης καὶ παντοδύναμος) νὰ τὸν εἶχε φτειάξει ἀπ' ἀρχῆς ἀλλοιότικο. Δηλαδή μὲ ἀπουσία κάθε κακοῦ· κουνώντας μόνο τὴν «μπαγκέττα» του.

3) Ἡ σύνδεση τοῦ καὶ ἡθικῆς, τοῦ καὶ λατρείας

Ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῆς Ἱστορίας ὅλοι οἱ ἰδρυτὲς θρησκειῶν, δάσκαλοι καὶ προφῆτες σύνδεσαν τὴν ἡθικὴ μὲ τοὺς θεοὺς. Μὴν μπορώντας νὰ θεμελιώσουν λογικὰ καὶ θεωρητικὰ αὐτὴ τὴν σύνδεση, ἐπινόησαν τὴν «ἀποκάλυψη»: Ὅτι ὁ ἴδιος ὁ θεὸς παρουσιάσθηκε στοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔτσι ὄχι μόνο δεδαίωσε τὴν ὑπαρξὴ του, ἀλλὰ καὶ διέταξε τὴν σύνδεση αὐτή: τῆς ἡθικῆς συμπεριφορᾶς μαζύ του. Μία χαρακτηριστικὴ περίπτωσις εἶναι τῆς φλεγόμενης (καὶ μὴ καιόμενης) βάρβης, ἀπ' τὴν ὁποία ἐβγήκε ἡ φωνὴ τοῦ θεοῦ, πού ἔδωσε καὶ τίς δέκα ἐντολές. Ὡς ποῦμε στὸ μεταξὺ, ὅτι αὐτὴ ἡ σύνδεση ἦταν κοινωνικὰ καὶ ἱστορικὰ ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ κρατιῶνται σὲ πειθαρχία οἱ ἀπέραντες λαϊκὲς μᾶζες μὲ τὴν τεράστια καὶ τυφλὴ καταστρεπτικὴ τους δύναμη. Μαζύ μὲ τοὺς νόμους καὶ τὴν ἀστυνομία καὶ πέρα ἀπ' αὐτοὺς γίνονταν ἀναγκαῖο δεύτερο, συμπληρωματικὸ δέσιμο: μὲ τὸ ἱερατεῖο καὶ τὴν ἡθικὴ.

Τὸ ἴδιο πρᾶγμα συμβαίνει καὶ μὲ τὴ λατρεία: Μπροστὰ στὸ μεγαλεῖο ἐνὸς «δημιουργοῦ τοῦ Σύνπαντος» μακρὺς δώδεκα δισεκατομμυρίων ἐτῶν φωτὸς καὶ ἀνάλογον χρόνου ὑπαρξῆς (ὅση ἢ ἐμβέλεια τῶν τωρινῶν τηλεσκοπίων μας) τί σημασία ἔχει τὸ τυπικὸ τῆς λατρείας ἀπὸ μέρους μας; Εἴμαστε περισσότερο ἀπὸ ἓνα μῦριο σκόνης ὅλης τῆς σκόνης τῆς ὑδρογείου; Ἔτσι, καθὼς εἴμαστε περικυκλωμένοι ἀπὸ τὰ τρισεκατομμύρια τῶν ἡλίων καὶ τῶν πολὺ περισσότερων πλανητῶν τοῦ μέχρι σήμερα γνωστοῦ μας Σύνπαντος; Τί θὰ γίνῃ δηλαδή, ἅμα δὲν τὸν λατρεύουμε; Θὰ μᾶς κρατήσῃ κακία; Εἶναι ὁ γείτονας τῆς διπλανῆς πολυκατοικίας, πού δὲν τὸν χαιρετίζαμε;

4) Ἡ τριμερὴς θεότητα Πατὴρ, Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα

Τὸ τρισυπόστατο τῆς θεότητος εἶναι μία εὐφυὴς προσπάθεια συνδυασμοῦ μονοθεΐας καὶ πολυθεΐας, ἀποτελώντας τὸ ἀκριβὲς ἐνδιάμεσο. Ἔτσι πού, ἐνῶ δὲν εἶναι καθαρὴ μονοθεΐα, δὲν εἶναι οὔτε καὶ καθαρὴ πολυθεΐα. Ἡ πίστις τῶν μαζῶν στὸν μοναδικὸ ἀρχικὸ θεὸ συμπληρωνόταν ἔτσι ἀπ' τὴν μία μὲ τὴν παραδοχὴ καὶ τοῦ Υἱοῦ σὰν ὁποσδήποτε ἰδιαιτέρας ὄντητος, ἀπὸ τὴν ἄλλη μὲ τὴν παραδοχὴ καὶ τῶν Ἁγίων σὰν εἰδικῶν φορέων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀλλὰ τὸ θεωρητικὸ αὐτὸ διάδημα τῶν πρῶτων Συνόδων πρὸς τὴν πολυθεΐα δὲν ἦταν εὐκολο. Παρουσίαζε «κοιλιά» ἀπ' ἄλλου. Αὐτὴ τὴν «κοιλιά» τὴ σχολίασε κάποια στιγμὴ μὲ ἄφθαστο χιούμορ καὶ ὁ μακαρίτης Καστοριάδης: «Στὶς χριστιανικὲς κοινωνίες ἔξι μέρες τὴ δομομάδα ἓνα κι ἓνα κι ἓνα κάνουν τρία. Καὶ τὸ τρία εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἓνα. Ἀλλὰ τίς Κυριακὲς τὸ πρῶτὸ τρία κι ἓνα εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Αὐτὸ λέγεται “Μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος”! Σὰν ὅμως πᾶτε σ' ἓναν Χριστιανὸ ἐμπορὸ, ὁ ὁποῖος πουλάει κάτι μὲ τρία χιλιάδικα, καὶ τοῦ δώσετε ἓνα χιλιάδικο καὶ τοῦ πῆτε, ὅτι τόσα πρέπει νὰ τοῦ δώσετε δυνάμει τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀφοῦ 3=1 καὶ 1=3, ὅσο Χριστιανὸς καὶ νᾶναι, ὁ Χριστιανὸς αὐτὸς θὰ σᾶς γελάσῃ κατὰμουτρα».

5) Τὸ κατέδασμα τοῦ Σωτῆρος στὴ Γῆ

Τέσσερα ἑκατομμύρια χρόνια ζωῆς εἶχε ὁ ἄνθρωπος πάνω στὸν πλανήτη σὰν ἰδιαιτέρο εἶδος καὶ ὁ θεὸς δὲν τὸν εἶχε προσέξει. Ὅποτε ξαφνικὰ τὸ ἔτος μηδὲν ἀποφασίζει νὰ τὸν σώσῃ. Ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν οὐσία του ἓνα τμήμα, τὸ μετατρέπει σὲ ἄνθρωπο καὶ ἀφοῦ αὐτὸς δοκιμάζει ὅλα τὰ βάσανά μας, ἀνασταίνεται. Ἀλλὰ γιατί ἄργησε τόσο νάρθη στὴ Γῆ; Καὶ ὅταν ἐπὶ τέλους κατέβηκε, ἡ «σωτηρία» αὐτὴ πέτυχε; Οἱ αἱματηρὲς ἐπαναστάσεις κι οἱ πόλεμοι ἔλειψαν; Οἱ σιτοδείες καὶ οἱ φαικὲς καταστροφές; Οἱ ἄνθρωποι ἔγιναν ἄγγελοι; Ἐνοιώσαν σωσμένοι;

Θὰ πρέπει ἀκόμα νὰ προστεθῇ, ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνανθρώπιση τοῦ Σωτῆρος τῆς Βηθλεὲμ ἀλλὰ καὶ ἀργότερα ἢ μίξις θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἡ θεοποίησις ἀνθρώπων, ἦταν ἓνα φαινόμενο κοινὸ καὶ

συνηθισμένο. Όλοι οι φαραὼ τῆς Αἰγύπτου πιστεύονταν καὶ λατρεύονταν σάν θεοί, τὸ ἴδιο ἀργότερα καὶ οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες· πέρα ἀπὸ τὶς περιπτώσεις ἄλλων ἐθνικῶν μυθολογιῶν μὲ ἄλλους θεάνθρωπους.

6) Ἡ Ἀνάσταση

Ὁ Παῦλος, ὁ ἰδρυτὴς τῆς παγκόσμιας Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἀγωνιστὲς τῆς Ἱστορίας, γράφει ἐπὶ λέξει γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ, πὼς ἀποτέλεσε ἓνα γεγονός, πὺν δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ, ἀφοῦ δεβαιώθηκε «ἀπὸ πεντακόσιους μάρτυρες». Καὶ μὲ δόση τὸ πραγματικὸ αὐτὸ γεγονὸς βγάζει τὸ συμπέρασμα καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση ὅλων μας. Ὁ συλλογισμὸς του εἶναι ὁ ἐξής: Ὁ Θεὸς ἀπέδειξε μὲ τὴν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ τὴν ἰκανότητά του νὰ τὴν κἀνῃ. Ἀλλὰ, ἀφοῦ ἔχει αὐτὴ τὴν ἰκανότητα, γιατί ἄραγε νὰ φεισθῇ καὶ νὰ μὴν τὴν χαρίσῃ καὶ σ' ἐμᾶς; Ὁ Παῦλος προσθέτει, ὅτι, ἂν ἡ ἀνάσταση ἐκείνῃ τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἔγινε, τότε ὅλα εἶναι μάταια. Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῇ. Καὶ ὅλοι νὰ πᾶμε σπίτια μας.

Οἱ πολὺ φυσικὲς ἀπορίες πὺν ἀκολουθοῦν, καὶ πὺν τὸ ἴδιο τὸ πνεῦμα τῆς φιλοσοφικῆς κριτικῆς ἐπιβάλλει, εἶναι:

α) Ἐπειδὴ κάποιος ἔκανε ἓνα χατήρι στὸν Υἱό του, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τὸ κἀνῃ σ' ὅλους;

β) Ἐπειδὴ ἡ ἀνάσταση εἶναι κατὰ τὸν Παῦλο «σωματικὴ» (ἄλλως τε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἔδειξε στὸν ἄπιστο Θωμᾶ μέχρι καὶ τὰ σημάδια τῶν καρφιῶν στὰ χέρια του), μὲ ποιά μορφή θ' ἀναστηθοῦμε οἱ ὑπόλοιποι; Μὲ τὸν καρκίνο στὸ τελευταῖο στάδιο μέσα μας; Μὲ κομμένα πόδια οἱ ἀνάπηροι; Σὲ κυλιστὲς πολυθρόνες, σκελετωμένοι καὶ ἄνοες, οἱ γέροντες; Ἡ μὲ τὸ πιστόλι στὸ χέρι οἱ αὐτοκτονήσαντες (ἔτοιμοι νὰ ξαναπυροβολήσουν); Γιατὶ ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ ἀθανασίας «τῆς ψυχῆς» ἀλλὰ περὶ ὁλοκληρωτικῆς ἀναίρεσης τοῦ θανάτου.

γ) Τὸν Χριστὸ τὸν ἀνάστησε σὲ τρεῖς μέρες. Ἐμᾶς πότε;

δ) Τὸ βάρος τῶν σωματίων τῶν ταυτόχρονα ἀναστημένων ὅλων τῶν γενεῶν δὲν θὰ ξεπεράσῃ τὸ βάρος ὅλης τῆς ὑδρογείου; Ποῦ θὰ σταθοῦν; Ἐπάνω στὰ κεφάλια τῶν ἀπὸ κάτω τους;

Κατόπιν ὅλων τῶν προηγούμενων ὁ καθένας καταλαβαίνει, ὅτι ἡ «σύνθεση» τῶν δύο ἰδεολογιῶν, δηλαδὴ ἡ «Ἑλλάς Ἑλλήνων Χριστιανῶν», εἶναι θεωρητικὰ ἀδύνατη. Γιὰ τὸ μέλλον δὲ πολιτιστικὴ τροχοπέδη. Ἡ τέτοια πυξίδα μας, τοῦ Πολιτισμοῦ, δὲν δείχνει τὸν δρορᾶ. Ἡ δελόνα τῆς εἶναι παρᾶλυτη. Μόνο μὲ ἄρση τῆς ἀντίφασης ὑπὲρ τῆς μᾶς ἡ τῆς ἄλλης ἰδεολογίας μπορεῖ νὰ σημειωθῇ οὐσιαστικὴ πρόοδος.

Τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ κλασσικοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος ἦταν δύο: 1) Ἡ ἐλεύθερη λογικὴ καὶ θεωρητικὴ ἔρευνα πᾶν ὅτι μεγάλα προβλήματα. Καὶ 2) ἡ δημοτικότητα τῆς παιδείας, ὁ λαϊκὸς χαρακτήρας τῆς. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦταν μυστικοπαθεῖς. Ἦταν διαφωτιστικοί. Δὲν ἀγαποῦσαν τὰ ἄδυστα τῶν ναῶν ἀλλὰ τὸ φῶς τῆς ἀγορᾶς.

Ὁ Ἰουδαϊσμός ὁρῆκε τὴν Ἑλλάδα (μετὰ τὴ Ρωμαϊκὴ κατάκτηση τοῦ 146 π.Χ.) ταπεινωμένη καὶ καταπτομένη· μία ἀνοιχτὴ διάδαση. Καὶ μπόρεσε νὰ ἐπικρατήσῃ ἰδεολογικά. Ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴ. Οἱ περικαλλεῖς ναοὶ ἰσοπεδώθηκαν. Μετὰ ἀπὸ μερικὸς αἰῶνες ἐπιθανάτιας ἀγωνίας τοῦ ἀρχαίου πνεύματος ἡ ληξιαρχικὴ πράξη θανάτου τοῦ ὑπογράφτηκε μὲ τὸ περίφημο διάταγμα Ἰουστινιανοῦ: Τὸ 529 καὶ οἱ τέσσερις φιλοσοφικὲς σχολὲς τῆς Ἀθήνας ἔκλεισαν καὶ κληγῆθηκαν οἱ φιλόσοφοι. Ἡ αὐτοκρατορία χρειάζοταν μία ἐνιαία θέληση. Δὲν ὠφελοῦσαν οἱ ἐσωτερικὲς διαμάχες. Ἡ φιλοσοφία καὶ οἱ ἀντανακλάσεις τῆς στὸν λαὸ ἦταν πολυτέλεια μέσα στὴ νέα τάξη πραγμάτων.

Ἀπὸ τὴν παλιὰ ἐκείνῃ Ἀνατολικὴ Πίστη δύο μόνο στοιχεῖα μποροῦν νὰ ἐπιδιώσουν στὶς μέρες μας. Τὸ ἠθικὸ περιεχόμενο τῶν Εὐαγγελίων καὶ ἡ θυσία τοῦ ἥρωά τους. Ἀπλῶς σάν ὑπογράμμιση τῆς διδασκαλίας του. Ὅλα τ' ἄλλα εἶναι ἀκραιφνὲς Ἰουδαϊσμός. Ξένος καὶ ἄγνος γιὰ μᾶς.

Γιῶργος Δέπος

ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΜΕΤΑΞΥ ΛΑΚΩΝΙΑΣ - ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Ἐπὶ τοῦ Ταῦγέτου, τριάντα περίπου χ.λ.μ. βορειοδυτικὰ τῆς Σπάρτης, στὴν κορυφογραμμὴ πού εἶναι γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα Μαλεβὸ (2.000 μ. ὑψόμετρο περίπου), ὑπάρχουν ἐμφανῆ ἵχνη ἀπὸ αὐλακώσεις, εἰδικὰ λαξευμένες, ὥστε νὰ κυλᾷ πάνω τους ἄμαξα. Ἡ κορυφογραμμὴ στοῦ σημείου αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερα ὀμαλὴ, ἐπίπεδη καὶ πλατειά, καὶ ἄνετα προσεγγίζεται μὲ αὐτοκίνητο. (Ὁ Ταῦγετος ἄλλως τε παρὰ τὴν ἄγρια ὁμορφιά του εἶναι βατὸς σὲ πολλὰ σημεῖα του). Πιὸ συγκεκριμένα στοῦ Μαλεβὸ παρατηρεῖ κανεῖς ἐπίπεδες, ριζωμένες στοῦ χῶμα πέτρες, πού πάνω τους φέρουν τὶς αὐλακώσεις αὐτές. Ἡ ἀπόσταση δὲ μεταξὺ δύο αὐλακώσεων εἶναι ὅση καὶ τὸ φάρδος μιᾶς ἄμαξας. Κατὰ τὴν ἐκτίμηση τόσο τῶν ἀπλῶν ντόπιων ὅσο καὶ κάποιων περισσότερο εἰδικῶν, πού πέρασαν κατὰ καιροὺς ἀπὸ κεῖ, θὰ πρέπει κάποτε, σὲ πολὺ παρωχημένους καὶ ἀπροσδιόριστους χρόνους, νὰ περνοῦσε ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ δρόμος ἄμαξιτός, πού συνέδεε τὴ Μεσσηνία μὲ τὴ Λακωνία. (Καὶ σήμερα ἄλλως τε περνᾷ ἀπὸ κοντινὸ σημεῖο δρόμος, πού πηγαίνει πρὸς τὴν Καλαμάτα, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐρὺς γνωστός). Τὰ ἐπίμαχα σημεῖα μὲ τὶς αὐλακιές εἶναι γνωστὰ στοὺς κατοίκους τῶν γύρω χωριῶν μὲ τὸ ὄνομα «Γραμμένη Πέτρα», ἐνῷ σύμφωνα μὲ μία παλιὰ γοητευτικὴ παράδοση –πὺν γνώριζαν κυρίως οἱ παλαιότεροι– ἀπὸ τὸν δρόμο αὐτὸ πέρασε ὁ Τηλέμαχος μὲ τὴν ἄμαξά του, προκειμένου νὰ κατέβῃ στὴ Λακεδαίμονα καὶ νὰ πάρῃ πληροφορίες ἀπὸ τὸν βασιλεῖ Μενέλαο γιὰ τὸν πατέρα του.

Πράγματι ἡ τέταρτη ραψωδία τῆς «Ὀδύσσειας» εἶναι ἀφιερωμένη –ὅπως εἶναι γνωστὸ– στοῦ ταξίδι αὐτό, ἐνῷ στοῦ τέλος τῆς τρίτης ραψωδίας δηλώνεται πολὺ σύντομα (στ. 494-496) ἡ πορεία τοῦ ἥρωα ἀπὸ τὴν Πύλο πρὸς τὴ Λακεδαίμονα μὲ ἰδιαίτερη ἐμφαση στὴν ἀφίξή του σὲ «*πεδῖον πυρηφόρον*», δηλαδὴ σὲ σιτοφόρο κάμπος. Ἡ διέλευση αὐτὴ ἀπὸ τὴ Μεσσηνία πρὸς τὴ Λακωνία εἶναι φυσικὸ νὰ πραγματοποιήθηκε μὲσω τοῦ Ταῦγέτου, ἀφοῦ συντελεῖται μέσα σὲ μία μέρα μόνο (Ὀδ. γ. 490, 497). Ὅποιαδήποτε ἄλλη «τεθλασμένη ὁδός», πὺν ν' ἀποφύγῃ τὸ δουνό, θὰ ἀπαιτοῦσε πολὺ περισσότερο χρόνο.

Δεδομένου ἐπίσης ὅτι σύμφωνα μὲ τὶς τελευταῖες ἀρχαιολογικὲς ἀνακαλύψεις (1982) τὸ παλάτι τοῦ Μενέλαου καὶ ἡ πόλη τῆς Λακεδαίμονος θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν στοῦ χωριὸ Πελλάνα, ὁ θρύλος ἔχει πολλὰς πιθανότητες νὰ δῇ ἀληθινός, καθὼς ἡ Πελλάνα διακρίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῆς «Γραμμένης Πέτρας» καὶ μαζὺ τῆς δέβαια ὅλη ἡ εὐφορὴ κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, πὺν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ «*πυρηφόρον πεδῖον*» τοῦ Ὀμήρου.

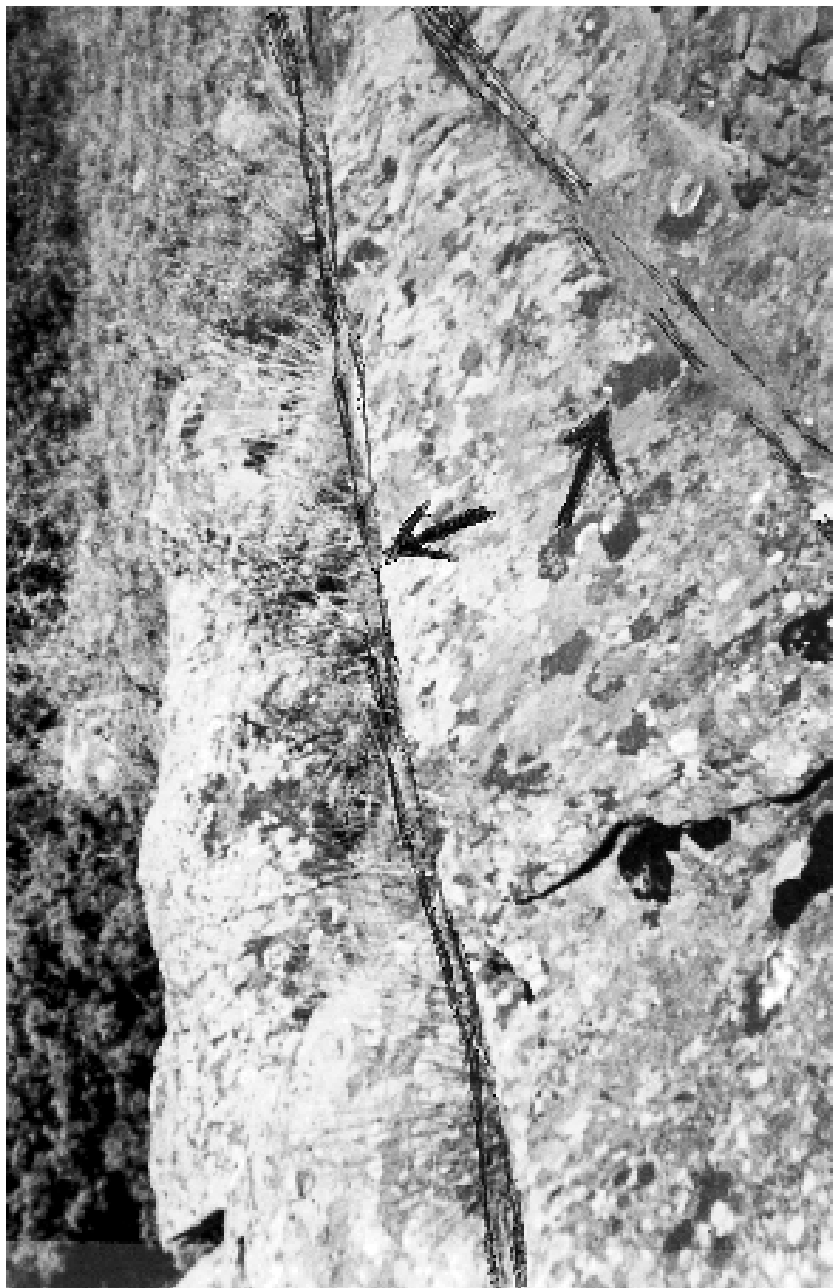
Τέλος καὶ ὁ ἱστορικὸς Paul Cartledge στοῦ βιβλίου του «Sparta and Laconia, A regional history 1300-362 B.C.» τοποθετεῖ τὴν πρόσβαση τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τὴ Μεσσηνία (κατὰ τὴ διάρκειά τῶν Μεσσηνιακῶν πολέμων) περίπου σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς κορυφογραμμῆς τοῦ Ταῦγέτου, πάνω ἀπὸ τὰ χωριά Γεωργίτσι καὶ Ἀγόριανη.

Οἱ παραπάνω ἐκτιμήσεις ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ καταδείξουν, ὅτι ἤδη ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Τρωικοῦ πολέμου ἡ Πελοπόννησος –καὶ ἀσφαλῶς καὶ ἡ ὑπόλοιπη Ἑλλάδα– διέθετε ἕνα προηγμένο ὁδικὸ δίκτυο, πὺν διέρχεται ἀπὸ δουνὰ καὶ συνδέει σύντομα περιοχές, πὺν θὰ χρειάζονταν διαφορετικὰ πολὺ χρόνο, γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσουν. Ἀρκεῖ δέβαια νὰ ἐξετασθῇ ἡ ἄγνωστη αὐτὴ περιοχὴ καὶ τὰ ἵχνη τοῦ δρόμου, ὥστε νὰ ἐπιβεβαιωθοῦν τόσο οἱ θεωρίες ὅσο καὶ ἡ παράδοση, πὺν θὰ πρέπει κάποτε νὰ ληφθῇ σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν.

Εὐγενία Δαρβίση

Φιλόλογος

ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΣΕ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Ταύγετος: Η «Γραμμένη Πέτρα». Διακρίνονται πάνω στο δακτύλιος έδαφος οι γραμμές, επί των οποίων
έκινούντο οι τροχοί των άμαξών, που έχρησιμοποιούντο για την επίκοινωνία μεταξύ Λακωνίας και
Μεσσηνίας κατά την Μυκηναϊκή περίοδο.

Νέο φοινικικό άστέρι

Πάνω πού είχα αρχίσει νά χάνω τούς καλύτερούς μου πελάτες (ξέρετε τώρα: Μπαμπινιώτης, Ντούμας, Μαρωνίτης) και με είχε καταλάβει μαύρη απελπισία, καθώς δέν δημοσιεύουν πιά κάτι ζουμερό πρὸς σχολιασμόν, ἤλθε ἡ κυρία Corinne Coulet με τὸ διβλίο της «Μέσα ἐπικοινωνίας στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα», γιὰ νὰ με θγάλη ἀπὸ τὴν δύσκολη θέση αὐτὸν τὸν μῆνα.

Κι ἐνῶ οἱ ἐν λόγῳ κύριοι τηροῦν πλέον αἰδήμονα σιγὴ Ἀρσακειάδος περὶ τὰ γλωσσικά καὶ ἱστορικά μας ζητήματα, ἡ κυρία Corinne Coulet ξεσπαθώνει μέσα ἀπὸ τὸ διβλίο της ὑπὲρ τῶν Φοινίκων, πού ἀνεκάλυψαν τὸ ἀλφάβητο καὶ ἀπ' αὐτοὺς τὸ πήραν οἱ παμπόνηροι Ἕλληνες, γιὰ νὰ μποροῦν, λέει, νὰ συνεννοοῦνται με αὐτοὺς κατὰ τίς ἐμπορικές τους δοσοληψίες. Βέβαια μᾶς ἀναγνωρίζει τὸ γεγονὸς ὅτι ἀνακαλύψαμε τὰ φωνήεντα. ὦΑ! Τὸ καλὸ νὰ λέγεται. Καὶ δόσ' του λοιπὸν σὲ καμμιὰ τριανταριά σελίδες, γιὰ νὰ τὸ ἐμπεδώσουμε πλήρως, «οἱ Φοίνικες δάνεισαν τὸ ἀλφάβητο στοὺς Ἕλληνες» καὶ νὰ ἀποκλείη μετὰ δδελνγμίας πᾶσαν ἄλλην ἐκδοχὴν. Δηλαδή ἡ κυρία Coulet καταφέρει ἐν τῇ πανσοφίᾳ της ν' ἀναιρέσῃ κι αὐτὸν τὸν Ὅμηρο. Καὶ ἐπιμένει στὸ θέμα μετὰ τόσης φορτικότητας, λὲς καὶ ἡ ἴδια ἦταν παροῦσα, τὴν στιγμὴ πού ὁ Κάδμος (ναί! τὸν κατονομάζει...) ἔδινε τὸ ἀλφάβητο στοὺς ἀγράμματους προγόνους μας.

Ὡστόσο ἡ ἐνημέρωσίς της περὶ τὰ γλωσσικά εἶναι ἐκπληκτική. Παραδείγματος χάριν δέν μπορεῖ νὰ δεχθῇ, ὅτι ἡ Γραμμικὴ Γραφὴ Β εἶναι ἀρχαιότερη τοῦ XVI αἰῶνος. Καὶ μόνον δηλαδή πού τὸ σκέπτεται, θγάξει καντῆλες... Καὶ γιὰ νὰ μὴ ξεφεύγῃ κι ἀπὸ τὴν «γγραμμῇ», μᾶς ὑπενθυμίζει, ὅτι τὸ μέγιστο μέρος τῶν πινακίδων τῆς Γραμμικῆς Γραφῆς Β εἶναι λογαριασμοὶ καὶ στατιστικὰ στοιχεῖα! Μὲ ἄλλα λόγια ἡ προϊστορικὴ Ἑλλάς ἦταν ἓνα τεράστιο λογιστικὸ γραφεῖο, στὸ ὁποῖο ἡ μόνη τους σκασίλα ἦταν, μὴ τοὺς ξεφύγῃ στὸ μέτρομα κανένα πρόδατο ἢ κανένας χάλκινος τρίπους. Γιατὶ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι οὔτε συνθήκες συνωμολογοῦσαν οὔτε διαθήκες ἔκαναν οὔτε ραβασάκια ἀντήλλασαν. Πρόδατα μέτραγαν μόνο. Ὡσως, γιὰ νὰ κοιμηθοῦν...

Πάντως ἐκεῖ πού ἡ κυρία Corinne Coulet, ὑψηγῆτρια, παρακαλῶ, Κλασσικῶν Σπονδῶν στὸ XII πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, δέν σηκώνει μυῖνα στὸ σπαθί της, εἶναι ἡ ἀγροαματοσύνη τῶν Ἑλλήνων. Τὸν καιρὸ τῆς Γραμμικῆς Γραφῆς Β ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς εὐδαίμονος αὐτῆς χώρας ἦταν στοῦρνοι, ντουδάρια καὶ πέτρες ἀπελέκητες καὶ μόνον οἱ ἐπίσημοι ἀνακτορικοὶ γραφεῖς μποροῦσαν νὰ χαράξουν κάτι κολλυδογράμματα. Κι αὐτὰ μετὸ ζόρι. Εἶδατε ἐνημέρωση ἢ ὑψηγῆτρια. Σὲ λίγο θὰ μᾶς γράψῃ, ὅτι καὶ τὴν Γραμμικὴ Γραφὴ Β τὴν φανταστήκαμε ἢ τὴν εἶδαμε στ' ὄνειρό μας. Μὰ τὸν Γιαχδὲ, τὸ περιμένω κι αὐτό.

Σίγουρα ἡ ἐν λόγῳ συγγραφεὺς δέν πρωτοπορεῖ –ἴσα - ἴσα θὰ ἔγραφα, ὅτι μᾶλλον ἀναπαράγει τὴν «γνώση» ἄλλων διαπτόντων ἀστέρων τοῦ εἵδους. Γι' αὐτὸ καὶ θὰ τὴν μαλώσουμε· γιατί δέν προσθέτει τὸ λιθαράκι της στὸ φοινικικὸ οἰκοδόμημα, γράφοντας λ.χ. ὅτι ἡ Ἑλλάς ἦτο ἀκατοίκητος μέχρι τὸν VI π.Χ. αἰῶνα ἢ ὅτι τὰ Τρωικὰ ὑπῆρξαν μία σειρὰ ἀπὸ ποδοσφαιρικὰ ντέρμπυ μετὰξὺ τῆς ἐθνικῆς Φοινίκων καὶ τῆς ἐθνικῆς Χαλδαίων, γιὰ νὰ προαγάγῃ ἐπαρκῶς τὴν ἐπιστήμη. Τώρα γιὰ ποιά ἐπιστημονικὴ ἔρευνα νὰ μιλήσουμε;

Γιῶργος Πετρόπουλος

Ἡ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

JOHN PICKERING, Ἑλληνο-αγγλικὸ Λεξικὸν

Ὁ Ἀμερικανὸς λόγιος τοῦ περασμένου αἰῶνος John Pickering ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὶς πλέον ἐξέχουσες προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς του στὸν χῶρο τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν στὶς Η.Π.Α. Ἐφερε πολλοὺς τίτλους ὡς πρόεδρος καὶ μέλος διαφόρων μορφωτικῶν ἰδρυμάτων, Ἀμερικανικῶν καὶ μὴ. Ἀπὸ τὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1820 συνέλαβε τὴν ἰδέα τῆς στοιχειοθετήσεως ἑνὸς λεξικοῦ, τὸ ὁποῖο θὰ περιελάμβανε στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ τὸ πλεῖστον τῶν λημμάτων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ποὺ ἐντοπίζονταν στὰ ἅπαντα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας. Συλλέγοντας μεθοδικὰ τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα ἀπὸ ἰδιωτικὲς καὶ κρατικὲς κολλεγιακὲς βιβλιοθήκες ὁ Pickering καὶ οἱ περὶ αὐτὸν συγγραφεῖς καὶ καθηγητὲς ἑλληνικῶν στὰ Ἀμερικανικὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα ξεκίνησαν μία ἐπίπονη καὶ συνάμα καινοτόμο ἐργασία. Ἡ καινοτομία συνίσταται στὴν παράκαμψη τῆς χρήσεως λατινικῶν ὀρων καὶ ἐπεξηγήσεων στὴν κάθε μία ἑλληνικὴ λέξη, καθὼς ἔως τότε στὴ λεξικογραφικὴ δραστηριότητα ἦταν συνήθης ἡ παρεμβολή, παραβολή καὶ παραπομπή σὲ λατινικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐπεξήγηση ξενόγλωσσων λέξεων. Ὁ Pickering ἐπέμεινε στὴν ἀπευθείας ἐπαφή μὲ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα δίχως καὶ τὴ φωνητικὴ μεταγραφή τῶν φωνηέντων καὶ συμφώνων δίπλα σὲ κάθε λέξη, τηρῶντας ἀπαρέγκλιτα τοὺς κανόνες ὀρθογραφίας καὶ τονισμοῦ.

Ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ λεξικοῦ παρουσιάσθηκε τὸ 1826 καὶ ἔγινε ἀνάγκαστη, καθ' ὅσον μάλιστα οὐδέποτε εἶχε ἐκδοθῇ στὶς Η.Π.Α. ἑλληνο-αγγλικὸ λεξικὸ στὸ παρελθόν. Τὰ

Ὁ ἀκρωτηριασμός τῆς ἐπιθυμίας

[...] Ἦσουν τριάντα χρονῶν, σὰν ξεκινοῦσες ν' ἀσχοληθῇς θασανιστικὰ μὲ τὸ «πρόδλημά» μου, ἓνα θεμελιῶδες κεκτημένο τῆς ζωῆς μου, τὴν ἀπόλαυση. Στόχο τοῦ ἀγῶνα σου ἔβαλες, νὰ χτυπήσῃς τὸ «κακὸ» στὴ ρίζα του, τὸ Ἐγὼ μου, τὶς ἐπιθυμίες μου: ἐπιθυμία γιὰ ὀλοκλήρωση, γιὰ αὐτοτέλεια, γιὰ ἐλευθερία, γιὰ ἀλλαγές, γιὰ ἐπανάσταση, γιὰ αἰσθητικὴ, γιὰ ἔρωτα, γιὰ ἀγάπη, γιὰ ἠθικὴ, γιὰ μεταφυσικὴ..., γιὰ ζωή. Ὅλα αὐτὰ εἶμαι ἐγώ. Ἄν ἤθελα, ἔλεγε, νὰ σ' ἀκολουθήσω, θὰ ἔπρεπε νὰ τ' ἀπαρνηθῶ ὅλα καὶ νὰ σηκώσω κι ἓναν στανρό.

Ἀντέδρασα ἀκαριαῖα. Δὲν φανταζόμουν, ὅτι θὰ μοῦ στεροῦσες τόσες χαρὲς τῆς ζωῆς. Εἶχες μπροστά σου τρία χρόνια, γιὰ νὰ μὲ πείσῃς νὰ ξερριζώσω τὶς ἐπιθυμίες μου. Μπροστά στὴν ἐπιμονή σου

άντιτυπα γρήγορα εξαντλήθηκαν και ο Pickering ξεκίνησε ενέργειες για τη δεύτερη έκδοση. Αυτή ήταν έτοιμη τὸ 1829, μεγαλύτερη σὲ ὄγκο καὶ συμπληρωμένη. Ὁ συγγραφέας καὶ οἱ συνεργάτες του εἶχαν φροντίσει νὰ ἐμπλουτίσουν μὲ νέα λήμματα καὶ ὄρους τὴν ὑπάρχουσα ὕλη καὶ νὰ δελτιώσουν αἰσθητικὰ τὸ περιεχόμενό της ἐργαζόμενοι συνεχῶς.

Εἴκοσι χρόνια μετὰ τὴν πρώτη ἔκδοση ὁ John Pickering προετοίμαζε στὴ Βοστώνη τὴν τρίτη ἔκδοση τοῦ λεξικοῦ μετὰ τὴν ἐξάντληση καὶ τῆς δεύτερης. Ἀπεδίωσε ὁμως, λίγο πρὶν αὐτὴ τεθῇ σὲ κυκλοφορία τὸ 1848. Οἱ ἐκδότες ἐν τούτοις συνέχισαν τὴν προσπάθειά του καὶ παρουσίασαν ἓνα πλέον ἄρτιο καὶ πλούσιο λεξικό. Τὸ μόνο του ἴσως ἀρνητικὸ στοιχεῖο εἶναι, ὅτι καὶ στίς τρεῖς ἐκδόσεις τὰ ἑλληνικὰ σύμφωνα φέρονται ὡς ἔχοντα φοινικικὴ προέλευση. Αὐτὸ ὁμως εὐκόλα δυνάμεθα νὰ τὸ ἀντιπαρέλθουμε, καθὼς ὅλες οἱ διατυπωθεῖσες θεωρίες περὶ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου εἶχαν τότε ἐπιφανειακὴ ἀντιμετώπιση.

Ὁ ἑλληνικὸς ἐκδοτικὸς οἶκος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πρόσφατα κυκλοφόρησε καὶ στὴν ἑλληνικὴ διδλίσιαγορὰ σὲ φωτογραφικὴ ἀνατύπωση τὸ Λεξικὸ σὲ ἀριθμὸ χιλίων ἀντιτύπων, στηρίχθηκε στὴν 3η ἔκδοση τοῦ 1848. Ἡ ἀνατύπωση αὐτὴ ἀξίζει κάθε ἔπαινο. Τὸ ἔργο ἀποτελεῖ καὶ σήμερα ἀνεκτίμητο δοῦλεμα γιὰ τοὺς ἀγγλοφώνους ἑλληνομαθεῖς ἀλλὰ καὶ γιὰ ὁποιονδήποτε ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίσῃ βαθέως τὸν πλοῦτο τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας μὲ τὶς ἀναρίθμητες ἔννοιες καὶ τύπους λέξεων, ποὺ ἐμπεριέχονται σ' αὐτήν. Ἐπὶ πλέον ἀποτελεῖ χειροπιαστὴ ἀπόδειξη τῆς μεγάλης σημασίας ποὺ ἀπέδιδαν οἱ ξένοι στὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ τὸν Ἑλληνικὸ Πολιτισμὸ, καὶ μάλιστα οἱ Ἀμερικανοί, οἱ ὁποῖοι, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ φαντασθῇ, ὅτι λόγῳ τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ τους καὶ τοῦ θετικοῦ τους πνεύματος δὲν εἶχαν σημαντικὲς ἐπιδόσεις στὴν ἔρευνα καὶ κατανόηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος: Τὸ θαυμάσιο Λεξικὸ τοῦ Pickering καὶ τῶν συνεργατῶν του ἀποδεικνύει τὸ ἀντίθετο.

Μάριος Μαρμανέας

ἡρέμησα, προσποιήθηκα ὅτι ἡρέμησα, γιὰτὶ γνωρίζω σχεδὸν ἀλάνθαστα τὶς ἐπιθυμίες μου ἀπ' τὴν καλὴ καὶ ἀπ' τὴν κακὴ, ἀφοῦ «σχεδιάσθηκα», ἀνθρωπομόρφησα καὶ ζῶ μ' αὐτές: Ἔχουν ρίζες ποὺ χάνονται στὰ δάθη τῆς προϊστορίας μου. Ἀλλὰ, καὶ ἂν κατάφερα νὰ «κόψω» μερικὲς, κόπος χαμένος. Δὲν θὰ μπορούσα νὰ κάνω τίποτα μὲ τοὺς «σπόρους τοῦ πειρασμοῦ», ἀφοῦ ἡ ζωὴ μου εἶναι κατὰσπαρτη ἀπ' αὐτοὺς καὶ φυτρώνουν κάθε στιγμὴ, νύχτα-μέρα, ὅλες τὶς ἐποχὲς καὶ μὲ κάθε καιρὸ: Πειρασμοὶ-πρόκληση τῶν αἰσθήσεων, τοῦ πνεύματος, τῆς ψυχῆς.

Καὶ γνώριζες, ἐσὺ ὁ Γιὸς τοῦ Ἀνθρώπου, ὅτι ἔτσι θὰ γινόταν. Μοιάζει σὰ νὰ μὴν ἐναντιώθηκες στίς πρωτοβουλίες τοῦ πειρασμοῦ, γιὰ νὰ δροῦν διέξοδο οἱ ἐπιθυμίες μου. Γιὰτὶ οἱ ἐπιθυμίες μου ὑπολο-

ΛΑΪΜΠΝΙΤΣ, *Ἡ Μοναδολογία*

Ἡ *Μοναδολογία* τοῦ γερμανοῦ φιλόσοφου, νομικοῦ καὶ μαθηματικοῦ Λάιμπνιτς (1646-1716) εἶναι ἡ τελευταία φιλοσοφική του πραγματεία. Μὲ ἐνενήντα ἀριθμημένες παραγράφους ἀποτυπώνει συνοπτικὰ τὶς φιλοσοφικὲς του θέσεις, πού κινοῦνται μέσα στὰ ὅρια τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, χωρὶς νὰ καλύπτουν ὅλες τὶς πολυποίκιλες πτυχές της καὶ τὴ θεωρία τοῦ χρόνου καὶ τὴ φιλοσοφικὴ θεωρία τοῦ Ἡρακλείτου γιὰ τὴ συνύπαρξη τῶν ἀντιθέτων, ὅπως ἀπασχόλησε τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη.

Ἡ «μονάδα» τοῦ Λάιμπνιτς εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸν Πυθαγόρειο Φιλόλαο: «*ἡ μονάς, ὡς ἂν ἀρχὴ οὗσα πάντων κατὰ Φιλόλαον*» (Ἰάμβλιχος ἐν «Νικομ.» 77,9), τὴν ὁποία διαχωρίζει ἀπὸ τὸν μαθηματικὸ ἀριθμὸ καὶ τὴν ταυτίζει μὲ τὴν ἀπλὴ ὑπόσταση τοῦ Πλωτίνου, τὸ ἄτομο τοῦ Δημόκριτου καὶ τὶς ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη.

«*Κι ἐκεῖ, πὺν δὲν ὑπάρχουν μέρη*», τονίζει ὁ Λάιμπνιτς (ὅπως στὴ μονάδα καὶ τὴν ἀπλὴ ὑπόσταση), «*δὲν ὑπάρχει οὔτε ἔκταση οὔτε σχῆμα οὔτε δυνατὴ διαιρετότητα. Οἱ μονάδες λοιπὸν αὐτὲς εἶναι τὰ ἀληθινὰ ἄτομα τῆς φύσης*» (παρ. 3). Διατυπώνει τὴ θεωρία τῆς ἀδιαιρετότητας τῶν ἀτόμων τοῦ Δημόκριτου καὶ συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀποψη τοῦ Ἀριστοτέλη, ὅτι: «*μονάδα τὸ ἀδιαίρετον εἶναι κατὰ τὸ ποσόν*» (Ἀριστοτέλης, «Ἀναλυτικὰ Ὑστερα», Α, 72, 20).

Ἐπίσης θεωρεῖ ὁ Λάιμπνιτς, ὅτι: «*οἱ μονάδες εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχουν κάποιες ποιότητες, διαφορετικὰ δὲν θὰ ἦσαν κἂν ὄντα*» (παρ. 8), ἐπιβεβαιώνοντας τὴ θέση τοῦ Ἀριστοτέλη, ὅτι «*πρώτη μὲν γὰρ ποιότης ἡ τῆς οὐσίας διαφορὰ*» (Ἀριστοτέλης, «Μετὰ τὰ Φυσικά», Δ, 1020b, 15).

γίσθηκαν ἀπὸ τότε στὸ Σχέδιο τοῦ Ὑπερβολικοῦ Νοῦ, ὅταν τότε, σὲ μία στιγμή, ἔπλασε ἀπὸ «φῶς ἐκ φωτός» καὶ ἄπειρη ὁμορφιὰ τὸ σύμπαν καὶ μὲ ὠργάνωσε ἀργότερα σὲ νοῦ, ψυχὴ καὶ σῶμα μὲ ἐπιθυμίες, γιὰ νὰ γνωρίσω τὴν ὁμορφιὰ καὶ τ' ἀγαθὰ Τον. Ὡς πρᾶγματι εἶσαι ἡ ζωντανὴ παρουσία τῆς πρόνοιας τοῦ Παγκόσμιου Νοῦ, γιὰ νὰ σφραγίσῃ μὲ τὸ ἔργο σου καὶ τὴ θυσία σου τὴν προέλευση καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ Σχεδίου: Ὁ ἴδιος Νοῦς δὲν λογόκρινε ποτέ, καὶ στὸ ἐλάχιστο, τοὺς νόμους λειτουργίας τοῦ σύμπαντος κόσμου Τον. Καὶ τὴ ζωὴ σου καὶ τὴ ζωὴ μου μὲ τὸ ἴδιο ἀπόλυτο μέτρο τὴ χειρίστηκε. Ἡ ἀπόλυτη δικαιοσύνη, ἡ ἀπόλυτη ἠθικὴ.

Ὡς τοι ρίζωσαν μέσα μου οἱ ἐπιθυμίες, γιὰ νὰ καρπίσουν. [...]

Πιστεύω, ὅτι «ἐπιθυμῶ ἴσον δημιουργῶ». [...]

Δρ. Φώτιος Αὐρηλιώνης

Ἐπίσης ὁ γερμανὸς φιλόσοφος θεωρεῖ, ὅτι: «καὶ ἡ μονάδα, κι αὐτὴ δημιουργημένη, ὑπόκειται σὲ μεταβολὴ καὶ ἀκόμῃ, ὅτι αὐτὴ ἡ μεταβολὴ εἶναι συνεχὴς μέσα σὲ κάθε μονάδα» (παρ. 10), ἐπαναλαμβάνοντας τὴ θεωρία τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων τῆς Ἰωνίας περὶ «μὴ διαμενούσης παγίως μηδεμιᾶς φύσεως ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ἀλλ' αἰετῶν κινουμένων καὶ ρεουσῶν» (Ἀριστοτέλης, «Μετὰ τὰ Φυσικά», Κ, 1063, 30) καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη, ὅτι «ἡ φύσις λέγεται ἡ πρώτη ἐκάστῳ ὑποκειμένη ὕλη τῶν ἐχόντων ἐν αὐτοῖς ἀρχὴν κινήσεων καὶ μεταβολῆς» (Ἀριστοτέλης, «Φυσικά», Β, 193, 25).

«Οἱ μονάδες» κατὰ τὸν Λάμπνιτς «δὲν ἔχουν παράθυρα, ἀπ' ὅπου κάτι τι μπορεῖ νὰ μπῇ ἢ νὰ βγῇ. Οἱ ιδιότητες δὲν μποροῦν ν' ἀποσπασθοῦν ἢ νὰ περιφέρωνται ἔξω ἀπὸ τὶς ὑποστάσεις (παρ. 7). Ἀποφαίνεται ἐκεῖνο, ποὺ ἔχει διατυπώσει ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι «ὥστε δὲν ὑπάρχει καμμία οὔτε κίνησις οὔτε μεταβολὴ ἔξω ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα (κατηγορήματα)» [«ὥστ' οὐδὲ κινήσεις οὐδὲ μεταβολὴ οὐθενὸς ἔσται παρὰ τὰ εἰρημένα (κατηγορήματα)»]. Ἀριστοτέλης, «Φυσικά», Γ, 201].

Στὴ συνέχεια ὁ Λάμπνιτς ἀναφέρει, ὅτι: «ἀφοῦ κάθε φυσικὴ μεταβολὴ γίνεται βαθμιαῖα, κάτι μεταβάλλεται καὶ κάτι παραμένει» (παρ. 13). Τὴν βαθμιαία αὐτὴ ἀλλοίωση ἐπισημαίνει ὁ Πλάτων: «κινούμενον δὴ τὸ ἐν καὶ ἀλλοιοῦται» (Πλάτων, «Παρμενίδης», 163α) καὶ ὁ Ἀριστοτέλης: «Ἡ γὰρ ἐστὶ κινητικὴ καὶ κινητὴ, διαφέρειν δεῖ (Ἀριστοτέλης, «Περὶ Ψυχῆς», Α, 409α). Καὶ προσθέτει ὁ Λάμπνιτς διευρύνοντας τὴ μονάδα σὲ μερίδα ὕλης: «κάθε μερίδα τῆς ὕλης δὲν εἶναι μόνον ἐπ' ἅπειρον διαιρετὴ, ὅπως εἶχαν ἀναγνωρίσει οἱ ἀρχαῖοι, ἀλλὰ ἀκόμῃ ὑποδιαιρεῖται χωρὶς τέλος» (παρ. 67). Ὁ Πλάτων ὁμως ἀντίθετα διαψεύδει τὸν Λάμπνιτς, ἀφοῦ τόνισε καὶ τὴ διαίρεση τοῦ «ὄντος ἐνός» ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποδιαίρεση τοῦ ἐνός: «Ἄρα ὄχι μόνον τὸ “ὄν ἐν” εἶναι πολλά, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐν εἶναι κατ' ἀνάγκην» πολλά, ἀφοῦ ἀπὸ τὸ ὄν χωρίζεται σὲ μέρος. («Οὐ μόνον ἄρα τὸ ὄν ἐν πολλά ἐστίν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ὑπὸ τοῦ ὄντος διανεμημένον πολλά ἀνάγκῃ εἶναι»: Πλάτων, «Παρμενίδης», 144ε).

Γιὰ τὸν φυσικὸ κόσμον ὁ Λάμπνιτς θὰ συμπεράνῃ: «ὥστε στὸ σύμπαν δὲν ὑπάρχει οὔτε χάος οὔτε σύγχυση παρὰ μόνον φαινομενικά» (παρ. 69). Ἡ διατύπωση αὐτὴ εἶναι ἐπιρρεασμένη ἀπὸ τὴ σαφῇ γιὰ τὸ κενὸ θέση τοῦ Ἀριστοτέλη: «ὅτι οὔτε ἀποχωρισμένο κενὸ ὑπάρχει οὔτε γενικά οὔτε μέσα στὸ ἀραιὸ οὔτε δυνάμει, ἐκτὸς ἂν θέλῃ κάποιος πάντως νὰ ἀποκαλῇ κενὸ τὴν αἰτία τῆς φορᾶς» («ὡς οὔτ' ἀποκεκριμένον κενὸν ἐστίν, οὔθ' ἀπλῶς οὔτ' ἐν τῷ μανῶ, οὔτε δυνάμει, εἰ μὴ τὶς δοῦλεται πάντως καλεῖν κενὸν τὸ αἴτιον τοῦ φέρεσθαι»: Ἀριστοτέλης, «Φυσικά», Δ 217b, 21).

Ἡ Μοναδολογία τοῦ Λάμπνιτς, ποὺ εἶναι τὸ τελευταῖο βιβλίο του, προσδιορίζει καὶ τὴ φιλοσοφικὴ του πορεία, ἀλλὰ σαφῶς ὁρίζει καὶ τὴν ἀριστοτελικὴ λογικὴ, ποὺ ἀκολούθησε χωρὶς μαθηματικὰ παραδείγματα, ἐνῶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης τὰ χρησιμοποιοῦσαν πάντοτε. Ἔτσι γιὰ τὴν ἀριστοτελικὴ λογικὴ καὶ τὰ μαθηματικὰ ὁ Λάμπνιτς εἶπε: «Οἱ συλλογισμοὶ μας βασίζονται σὲ δύο μεγάλες ἀρχές, τὴν ἀρχὴ τῆς ἀντίφασης... Καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀποχρῶντος λόγου» (παρ. 31 καὶ 32). Ἐνῶ γιὰ τὰ μαθηματικὰ περιορίσθηκε σὲ μία καὶ μόνον παράγραφον: «στοὺς μαθηματικοὺς – ἔγραψε – τὰ θεωρήματα καὶ οἱ πρακτικοὶ κανόνες ἀνάγονται μὲ τὴν ἀναλῶση στοὺς ὁρισμούς, τὰ ἀξιώματα καὶ τὰ αἰτήματα» (παρ. 34).

Ἐκπληκτοὶ καὶ παρὰ τὶς διαβεβαιώσεις τοῦ Λάμπνιτς, ὅτι ἀκολουθεῖ ἀριστοτελικὴ πορεία, διαβάζομε στὴν εἰσαγωγὴ τῆς πρόσφατης ἐκδόσεως τῆς Μοναδολογίας στὰ

Ἑλληνικά, τὴν ὁποία εἰσαγωγή ὑπογράφει ὁ κ. Γεράσιμος Βῶκος, καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου, ὅτι ὁ Λάμπιντις: *Μὲ πολὺ σίγουρο ἐπισημονικὸ καὶ ἐπιστημονολογικὸ κριτήριον καταλαβαίνει, ὅτι ἡ ἐποχὴ του ζῆ μίᾳ ἐπαναστατικῇ ἀνανέωση καὶ ὅτι ἡ ἀριστοτελικὴ ἐπιστῆμη ἀνήκει πιά ὀριστικὰ στὸ παρελθόν. Ἡ γλῶσσα τοῦ μέλλοντος εἶναι τὰ μαθηματικά, ἐνῶ ἡ φυσικὴ προορίζεται νὰ ἐπισκιάσῃ τὶς ἄλλες ἐπιστῆμες».*

Προφανῶς ὁ καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας δὲν διάβασε προσεκτικὰ τὴ *Μοναδολογία* τοῦ Λάμπιντις καὶ ἀσφαλῶς τὰ «*Περὶ Ψυχῆς*», τὰ «*Φυσικά*», τὰ «*Μετὰ τὰ Φυσικά*», τὸ «*Ὅργανον*», βιβλία τοῦ Ἀριστοτέλη. Γιατὶ θὰ γνώριζε, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης στὰ «*Φυσικά*» του χρησιμοποίησε πρῶτος τὰ μαθηματικά γιὰ τὴν ἀπόδειξη φυσικῶν νόμων καὶ μάλιστα χρησιμοποιώντας γράμματα στὴ διατύπωση ἀλγεβρικῶν πράξεων. Καὶ ἔτσι ἀναδεικνύεται ὁ ἰδρυτὴς τῆς μαθηματικῆς φυσικῆς (Ἀριστοτέλης, «*Φυσικά*», Δ, 2158).

Ὁ Λάμπιντις ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι μεγάλοι στοχαστὲς τῆς Ἀναγέννησης Κοπέρνικος (1473-1543), Γαλιλαῖος (1564-1642), Καρτέσιος (1596-1650), Νεύτων (1642-1727) καθὼς καὶ οἱ σύγχρονοι εἶναι γνήσια τέκνα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας. Καὶ διαπιστώθηκε ἱστορικά, ὅτι ὅσο ἡ ἀνθρωπότητα ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, τόσο πέρασε στὸν νεοπλατωνισμό τοῦ Πλωτίνου καὶ στὴ μυστηριακὴ περίοδο τοῦ Μεσαίωνα. Ἀλλὰ, ὅταν ἐπανῆλθε στὸν Ἀριστοτέλη τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τότε ἀνέκαμψε καὶ ἤρθε ἡ Ἀναγέννηση καὶ ἡ νεώτερη φιλοσοφία καὶ ἐπιστῆμη. Ὡστε ὁ Ἀριστοτέλης ὑπῆρξε ὁ μεγαλύτερος πνευματικὸς ὁδηγητὴς καὶ ἐπαναστάτης τῆς ἀνθρωπότητας.

Γεράσιμος Καζάνας

Λ. ΣΑΒΒΙΔΗΣ, *Τὸ Ἀρχαιοελληνικὸν Παγκράτιον Ἀθλημα*

Οἱ ἐξ ἀνατολῶν μαχητικὲς - πολεμικὲς τέχνες ἔχουν τὶς ρίζες τους στὸ ἀρχαιοελληνικὸ παγκράτιο, τὸ ὁποῖο γεννήθηκε στὴν προκατακλυσμαία Ἑλλάδα καὶ διὰ τοῦ πανάρχαιου οἴκουμενικοῦ πολιτισμοῦ της διαδόθηκε σ' ὅλοκληρο τὸν κόσμο. Τὰ παραπάνω τεκμηριώνονται ἐρευνητικὰ τόσο ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ παρουσιαζόμενου βιβλίου, ὅσο καὶ ἀπὸ ξένους ἐρευνητές, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους σχετίζονται μὲ τὴ διδασκαλία τῶν ἀνατολικῶν πολεμικῶν τεχνῶν.

Ἡ πρώτη ἱστορικὴ πληροφορία γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ παγκρατίου ἔρχεται ἀπὸ τὰ Ἀργοναυτικά τοῦ Ὀρφῆος (στίχ. 586): «*αὐτὰρ παγκρατίοιο πόρην γέρας Ἡρακλῆι, ἀργύρεον κρητῆρα παναίολον*» [«γιὰ τὴ νίκη τοῦ Ἡρακλῆ στο παγκράτιο τὸν ἀνάμειψε – ὁ Ἰάσων – μὲ ἓνα κύπελλο στολισμένο καὶ ἀπαστράπτον»]. Ὁ συγγραφέας συγκεντρώνει μὲ ἐπιμέλεια ὅλες τὶς ἀρχαῖες μαρτυρίες πὺν ἀφοροῦν στὸ παγκράτιο καὶ ἀνασυνθέτει τὴν ἱστορικὴ του παρουσία καθὼς καὶ τὶς πληροφορίες τὶς σχετικὲς μὲ τὴν τεχνικὴ τοῦ ἀθλήματος.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ὁμοσπονδία Παγκρατίου Ἀθλήματος, πὺν ἀπὸ πέρυσι ἔχει ἰδρυθῆ, θέλει νὰ καταστήσῃ τὸ παγκράτιο παγκοσμίως γνωστὸ καὶ νὰ τὸ συμπεριλάβῃ στοὺς σύγχρονους Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες. Ὁ «*Δαυλὸς*» εὐχεται, οἱ ἀναβιωτὲς τοῦ παγκρατίου νὰ κρατηθοῦν μακριὰ ἀπὸ τὸν σύγχρονο ἐξεμπορισμὸ καὶ ἐκφυλισμὸ τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀθλητικῆς Ἰδέας.

Παν. Α. Κουδαλάκης

Στή γλῶσσα τῶν συμβόλων

*Αἰῶνες ἀτέλειωτους ἐν διαστάσει παιδοκτόνος ἡ κά-
τοχος τῶν ἑπτασφράγιστων μυστικῶν τῆς ζωῆς καὶ
τοῦ θανάτου· αἰῶνες ἀτέλειωτους περιφερόμενη ἀπὸ
κρεβδάτι σὲ κρεβδάτι τυράννων ἡ Μῆδεια.*

* * *

*Καὶ οἱ γόννοι τῆς ἀδρανεῖς θεατὲς στὸ πορνικὸ μη-
τρικὸ σεργιάνι, οἱ ζωντάρφανοι, νεκροζώνταντοι, ἀπό-
κληροὶ· ἄνευ ἐλέου καὶ φόβου οἱ ὑπερφορτισμένοι μὲ
ἐκρηκτικὰ παθήματα· καὶ οὐδέποτε περαίνοντες τὴν
κάθαρσιν.*

* * *

*Κι ἀνάμεσα μάνας καὶ βλαστῶν ὁ ἐλεὸς ἄδατος, ἀπά-
τητος, ἀραχνιασμένος· αἰῶνες ἀτέλειωτους δὲν τὸν
ἀνέβηκε γόνος νὰ μονωδῇ στὸν γονιό· κι αἰῶνες
ἀτέλειωτους ἔγινε κρεατοσάνιδο, ὅπου κόπτονταν καὶ
κοπανίζονταν τὰ γεννήματα τῶν θεῶν.*

* * *

*Καὶ σήμερα – ποιὸς τὸ περίμενε; – οἱ δύο διεστῶτες
συγκλίνουν στὸν Ὀμφαλὸ τῆς Γῆς· ταυτίζονται, ἐνί-
ζονται. Στὸν βωμὸ τοῦ Ἑλ-εοῦ ἱερουργεῖ ὁ Ἑλ-εος.
Καὶ ἡ κάθαρση ὀρχεῖται νιογέννητη, ἡλιοδότειρα.
Ὑστερα ἀπὸ ἀτέλειωτους αἰῶνες!*

Δ.Ι.Α.